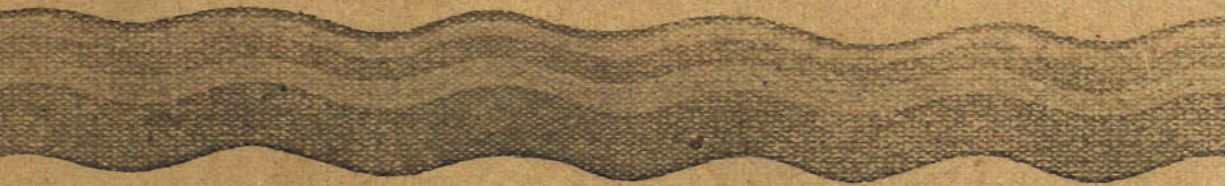

CELLS

9. (24.) BURTNĪCAS SATURS:

	Lpp.
Jānis Jaunsudrabiņš, Papuvē, teļojums	357
Klāra Zāle, Auļos, dzejolis	361
Karola Dāle, Spožumā, dzejolis	361
Arturs Kaugars, Eleģija, dzejolis	361
Jānis Sarma, „Rāms laiks pēc pērkona briesmas . . .“, stāsts	362
Valda Mōra, Vakara zvaigznes, dzejolis	369
Pēteris Ērmanis, Antons Austriņš dzīves un dzejas atcerē	370
Elza Ņezbere, Dievs mani pārmāca, dzejolis	385
Voldemārs Jansons, Augusts Annuss un viņa jaunā altāra glezna	386
Pauls Jurevičs, Kultūras dziļums un seklums	390

Chronika:

Baznīca lielās krīzes dienās (Prof. K. Kundziņš) 398, Paula Šuberta un Jāzepa Mediņa piemiņai (Val. Bērzkalns) 400, Kārļa Ābeles grāmata (Prof. E. Blese, Olģ. Liepiņš) 401, Pārdegšana, Kl. Zāles dzejas (A. Tamuža) 404, Putni, R. Skujiņas dzejoli (Ē. Raisters) 406, Alfrēda Dziļuma stāsts (V. Mežezers) 406, Jauno dzejnieku antoloģija (Ē. Raisters) 407.

Pielikumā: rakstnieka Antona Austriņa ģimēne un prof. Augusta Annusa altārglezna *Jēzus un trimdinieki*.

GARA DZĪVES MĒNESRAKSTS

«CEĻŠ»

Trešais gada gājums

Redakcijas un apgāda adrese: (13a) Würzburg,
Central DP Camp, Mainaukaserne.

Abonēšanas maksa par 1947. gada septembri un oktobra
mēnešiem RM. 7.—.

CĒLĪS

GARA DZĪVES MĒNESĪRAKSTS

Nr. 9 (24)

SEPTEMBRIS

1947

Jānis Jaunsudrabiņš

PAPUVĒ

Tēlojums no *Zaļās grāmatas*

Valašiņu lauki taisni togad bija pārdalīti no trim uz pieciem, jo bija nācis modē sēt dābolu, ir tad tie likās vēl brīnum lieli. Kā tas pats papuves lauks, kas izgāja uz austrumiem un ko es tiku noklājis no vienas vietas ar savām pēdām, visu vasaras pirmo pusi tur ganīdams.

Tūlīt aiz dambliša, kas šķērsoja slēnu pļavas stūri, bij tāds lauka ielāpiņš. Turpat tālāk otrs tikpat liels. Aiz ganību gala atkal, ar apaļu māla kalniņu vidū, kuŗā uzkāpis varēji redzēt drusku tālāk, nekā līdzenumā stāvēdams. No šejienes bij jauki noraudzīties uz sētu, kur aiz kāpostu dārza pacēlās visiem kokiem pāri kupla ieva un, mazliet sānis, nošaubtais, salmiem jumtais mājas gals pret maigu bērzu zaļumu. Dažreiz sētsvidū parādījās kāds cilvēks. Es tos visus pazīnu no gaitas vai no drēbēm. To visu vērojot, žiglāk pagāja cēliens.

Tiklīdz cūkas izdzinu, tās izklīda pa pirmo lauciņu, meklēdamas ko noplūkt vai izrakt no zemes. Bet, kad jau tuvojās laiks mājās dzīt, mēs bijām atkal dambliša galā.

Parasti cūkas, no lauka pārnākušas, klēviņā atrada pilnas siles, kāpēc uz sētu lauztin lauzās jau labā laikā; bet, kad lija, — nu, tad bija ko dzirdēt! Saspiedušās cieši kopā, tās visas čikstēja kā ērģeles, cita sīki, cita rešņi. Un vajadzēja tik man mazliet sānis pagriezties, kad kāda spruka gaŗām, un tai pakaļ viss pulks. Tad nebij vairs ko domāt aizskriet priekšā. Tā es dažu labu reizi tiku mājās pirms saukšanas.

Caurus cēlienus, un sevišķi gaŗš bija vakara cēliens, es dzīvoju pa plašo papuves lauku, no Skuju Brangaļu robežas līdz Veculvānu Baltuža. Bet tas vēl nebij viss. Viņpus lielceļa joprojām plētās Valašiņu daļa, sadurdamās ar Sluķiņu un Izdēļu tīrumiem. No šejienes es māju vairs ne kalnā pakāpies neredzēju, un dažreiz jutos tik viens un pamests, ka bija vai jāraud. Cūkas rāmi ganījās vai, mazliet ierakušās vēsā zemē, gulēja un saulē gozējās. Kad viņas virzījās uz citu stūri, es sekoju un tālāk aizklīdušās piegriezu klāt. Tā bija visa māksla ganīt.

Laika īsināšanai man bieži līdz bij kāda

grāmata. Arī nazis man bija, un tas bij neatsverams biedrs. Labprāt es būtu līdzī nēmis Žuli, un viņš labprāt būtu nācis ar mani, bet suņi piekrita lopu ganam, un es tos nedrīkstēju mulšināt. — Bij cēlieni, kad stundas skrēja. Tas notika tad, kad gani salaidāmie kopā. Diemžēl lauki nesaskārās tā, kā mēs to būtu vēlējušies. Tā Veculvānu Dārča ganija aiz rudziem. Mēs varējām tikai saredzēt ties notālēm un sasaukties. Ar Sluķiņu ganiem pat ne sakliegties nevarēja. Iždēļu Jurks, vai nu tāpēc, ka raustīja valodu, vai arī aiz lepības, jo bija saimnieka dēls, ne labprāt ar mani laidās kopā. Vienīgais biedrs man bij Skuju Brangaļu Janciņš.

Skuju Brangaļi bij mazmājas. Es nemāku pateikt, cik liela bija viņu zemes platība; bet viņi turēja tikai vienu zirgu un divas govīs, kur mūsu saimniekam bij četri dābolaini zirgi un astoņpadsmit slaucamu govju. Janciņš tad nu ganija ne reti visus Brangaļu lopus kopā. Turpat purviņā sapīts plūca grīslī neliels zirgēlis, abas govīs ēda gar mūsu ežmaļiem. Pie govīm turējās pāris aitu ar jēriem. Trīs sivēni ganījās lauciņā netālu no mājām. Viss Brangaļos bij mazs un sīks: trābas, zirgs, govīs, sīkie lopi, arī pats Janciņš. Vecāki, māsa Anna un brālis Miks, kam vaigā bija liela rēta, jo bij ar sarkanu dzelzi izdedzināts traka suņa kodums, — tie visi bija vidēja auguma cilvēki, tikai pastarītis padevies tāds maziņš. Janciņam jau bija pilni piecpadsmit gadi, uz cita pavasara gribēja jau viņu iesvētīt, bet viņš nebija par mani lielāks, tikai drusku plecīgāks.

Ar Janciņu tad nu mēs bieži bijām kopā. Mēs nevērojām robežu. Dažreiz viņa govīs un aitas iegāja pa lielceļa grāvjiem tālu mūsu laukā. Es nekā neteicu, un viņš daudz nebēdāja, jo lielceļš taču piederēja visiem un nevienam. Pa lielceļa virsu dzīvodomies, mēs sviedām akmeņus, kuņš tālāk, gan ar roku, gan ar lingu, gan jostā ielikts. Mēs sviedām arī mērķi. Kas par divdesmit soļiem trāpija ceļa stabiņam pašā pierē, tas bij varonis. Mēs nemaz neapzinājām, ka nav labi tā daudz

glītos uzrakstus. Galvenais bij taču mērķī sviešana. Tikai, kad reiz kāds braucējs, zirgu apturējis, ņēma mūs sunīt, mēs atgīdāmie. Patiesi tas nebija labs darbs! Bet vēl mēs netikumu nemetām. Mūs ērcināja kāda nejdzīgi aprakstīta akmens skamba, kam vajadzēja pildīt stabiņa vietu. Jau pats akmens bija nelīdzens, tad baltā perve uzlikta tik bieza, ka sametusies pūšļu pūšļos, un virsū melnais raksts uzvilks kā ar gaiļa kāju: Mahrkadahn Ausiņ. Mēs metāmie šim Mārkadānam virsū ar sevišķu niknumu.

„Ko šis gan iedomājas, likdams tik nesmuku stabu!“ Janciņš sirdijās. „Nevar dot ķesteru Staģiņam nopelnīt pāri rubļu kā citi saimnieki, kam stabiņi apdriķēti glītāk nekā grāmatu vāki. Staģiņam esot visi burti izgriezti biežā papīrā, tikai uzliek uz šķībi nozāģēta, apaļa stuburiņa un pietepj ar pervi.“

Es pazīnu minēto. Viņš tika Riekstiņos ciemojies. Rāpoja kā kukainis pa zemes virsu, ar rokām kāju pēdas celdams, jo tās bija bez atmaņas. Bet rakstīt mācēja glītāk par pašu ķesteri.

„Sadauzīt miltu pelnos!“ es saucu un sviedu pirmais, bet netrāpīju.

Mēs lodējām par divdesmit, tad par piecpadsmit soļiem, beidzot par desmit, gluži tuvu, tā ka retais akmens neķēra. Akmeņi kļuva lielāki, arvien lielāki, jau ceļami ar abi roki. Uz stubura vairs nebij salasāms, kas tur rakstīts. Plānā akmens šķembele drupa, dzirkstelēm lecot. Beidzot mēs metāmie pašī klāt un iešķiebām pagalam sabendēto Mārkadānu Auziņu grāvī.

„Tā! Lai gul!“

„Ne cilvēkiem par apsmieklu!“

Lielceļš, tā bij brīnišķīga zemes strēmele. Kas tikai tur dažbrīd nenotika. Tā reiz, man grāvja malā sēdot un kaut ko graizot, piepeši sāk zeme dimdēt. Es paceļu acis un redzu trīs jātniekus. Trīs jaunus kungus melnās drēbēs, gaišām biksēm, spožiem zābakiem. Viņi ir jau tik tuvu, ka ne pamukt, ne noslēpties. Viņi slīd pa debess zilumu ar sa-

viem zirgiem, runādami vāciski. Par laimi man viņi neskatās ne vīrsū un ir tik ātri gaŗām, ka es atvieglots dziļi ievelku dvaŗu, pakal raudzīdamies. Un nu es skaidri redzu, ka visi nav vis kungi un visiem nav vis gaiŗas bikses. Tikai divi sēŗ seglos, uz kāpŗliem kājās pasliedamies. Treŗais ir, bez ŗaubām, sieviŗķis, jo tam abas kājas karājas uz vienu pusi. Viņi jāŗ arvien ātrāk un ātrāk. Nu jau joņo! Es gaidu, kad meitietis velsies nost, bet tas nenotiek.

„Vai tu zini, kas tie tādi bija?“ Janciņŗ aizelsies man prasa, atskrējis no savām ganībām, un, tā kā es varu tikai plecus paraustīt, viņŗ tūlīt atbild: „Tie bija Buividu kungi. Buividu dakters ar savu brāli. Un preilene. Tā viņi ik vasaras te ŗārgojas.“

„Nu, tā reiz kaklu lauzis, tā preilene!“ es atsaku un atceros mazu, ērmīgu cepurīti, kā lakotu apaļu klucīti, skudrai līdzīgu viduci un gaŗus, melnus lindrakus, tā ka kājas ne redzēt.

Kādā citā reizā es ieraugu pret Oruļu kroga elkŗņiem putekļu mākonī vijamies, kā kad tur viesulis grieztos, slīdēdams lielā ātrumā ŗurpu. Mani sagrābŗ bailes, un es pamūku labi nost no ceļa. Vēŗŗ nes ŗurpu savādu dipoņu un rūkoņu, it kā tur sudmalas dūktu. Ceļu aizsedz paegles un krūmi, un, kad rūkoņa un klaboņa iznāk atkal klajumā, es skaidri redzu četrus lepnus meļņus un vēl melnāku un lepnāku karieti. Vēja ātrumā tā tuvojas, un ir man gaŗām.

Velns... es domāju, kad kariete uzripo Iŗdēļu kalnā ar nesamazinātu ātrumu.

Tikai labu brīdi vēlāk es sāku aptvert, ko īsti biju redzējis. — Zirgi kā bildes, — augsti uzslietas galvas, plati ieplēstas nāsis, liki kakli, tālu atstieptas astes. Kariete, ka var vai spoguļoties. Kuŗieris sirmām ŗsām, spīdoŗām pogām divās rindās. Karietei liels logs kā istabai. Vai tur viņŗ iekŗā sēdēja, pats elles lielskungs? Tirpas man joprojām skrēja pa visām miesām.

Kad vakarā mājās stāstīju par redzēto,

gan slēpdams savas aizdomas un bailes, saimnieks teicās arī karieti notālēm redzējis. Tas bijis vai nu Āniŗku vai Poņemones grāfs. Kam citam gan varēja būt īsti arabieŗi un kas cits gan drikstētu ar četriem braukt. Mūsu ŗuvalovs jau te nebij manīts. Ak, nebija vis poļu grāfiem vieglas dienas. Kamēr savās pilīs un parkos, viņi varēja dzīvot kā visi citi kungi; bet tiklīdz kustēja laukā no savas mītnes, bija jākaŗ kaklā vairāk kā podu smags ŗuguna krusts par sodu, ka taisījuŗi buntes pret krievu ķeizaru.

Visjaukākās, bet papuvē, bij tirgus dienas. Tās pagāja kā vienā rotaļā, vērojot lielceļu. Kā tur no rīta visi rati tecēja uz muiŗas pusi. Kas brauca dikā, tie cēli laida gaŗām lopiniekiem, kuŗi stūmās lēnā gaitā. Daŗam pie ilkss bij piesiets pārdodams zirgs, daŗam ratu pakaļā govŗ, pat pāris govju, ko dzina kāds zēns vai meita, paceltu klūgu. Bij arī tādi lopinieki, kas veda savu pārdodamo go-tiņu saitītē. Lops gāja, padevīgi galvu nokāris, ŗad tad paķerdams pa mutei celmalas zāles. Vai viņŗ nojauta, cik tuvu mūŗa gals?

Vakara cēlienā gājēju un braucēju straume plūda pretējā virzienā, atpakaļ uz mājām. Pie ratiem redzēja vairs retu lopu. Tie gulēja makā spoŗu rubļu veidā. Tāda bija pasaules gaita.

Tā kā braucējus tagad nekas netraucēja, tie varēja laisties daudz straujāk. Varbūt straujāks brauciens iznāca arī tāpēc, ka nu gāja no Iŗdēļu kalna lejā. Daudziem bija arī dundurs galvā. Tie aurēja un, nokalņi zirgam auļojot, vēl saŗāva ar pātagu. Tāds tad brāzās kā traks visai tirdzenieku virtenei gaŗām, daŗus ratus aizķerdams ar ass galu un paraudams sānis. Sievieŗi spiedza, bērni izbijuŗies sāka raudāt, vīri rūca kā lāŗi:

„Vai nelabais tevi triec, Biŗu Marŗ?“

Brangaļu Janciņŗ, lidinādamies gar lielceļu kā vanāgelis, apvērtēja braucējus. Viņŗ mani bija mācījis, lai esot vienmēr gatavs kaut ko saķert, jo tirdzenieki labprāt ganeļam pasvieŗot ābolu vai kliņģeri. — Ābols mani

maz kairināja, jo to man bija diezgan, bet kliņģeris gan. Tomēr, lai es tā dēļ stāvētu pašā lielceļa malā, — nē, to es nedabūju gatavu. Es sēdēju labi atnost un nelikos par tirdzeniekiem ne zinis. Kādreiz kāds pastīvu mēli sauca:

„Ēj, zontri, — panāc šu!“

Es pacēlu acis. Tas bija pavisam svešs vīrs. Viņam līdzās sēdēja veca, salīkusi sieva. Es nelikos ne zinis, un vecais svieda. Atlidoja viens pēc otra divi dzeltenī kliņģeri. Sailas man saskrēja zem mēles; bet es paliku sēdot kā sēdējis.

„No ta gon šveaplis!“ vīrs noteica un uzšāva zirgam, lai panāktu citus braucējus.

Tikai tad, kad tie aiz krūmiem bija nozuduši, es piecēlos un kā nejaūši atradu abus kliņģerus. Vienu es uz vietas sagrauzu, otru noglabāju mātei.

Tikko kliņģeris bij apēsts, kad zema sievietes balss mani sauca vārdā.

Ai, tā taču bija skolas mamma! Dažos lēcienos es biju klāt pie ratiem un pabučoju mammai roku.

„Tad te tu gani?“ viņa vaicāja un raisīja kaut ko laukā no baltas drāniņas.

Nē, viņa vis neraisīja, bet, aizsainīti roku iebāzusi, čaukstināja tik tikami, ka es sevi bez mitas atkarēju, — kompetes, kompetes!

„Turi cepuri!“

Es norāvu cepuri no galvas un turēju. Tur iebira divas sauļas krāsainos papīrīšos ievistītu konfekšu.

„Bet tā ka tu mātei arī dod!“ mamma piekodināja.

Tas nu gan viņai nebij jāsaka; jo es arvien, kad dabūju ko gardu, atcerējos māti. — Es atkal pabučoju devīgo roku un aizskrēju, it kā cūkas ietu kur blēnās, ar pātāgu zemi kapādams.

Tādā tirgus dienā reiz man gadījās kaut kas pavisam ārkārtīgs: es sastapos ar Riekstiņu saimniekiem. Jau par lielu gabalu es pazinu bēro, pazinu augsto loku, ratus un

arī iekšā sēdētājus. Pašai rūtainais, manas mātes austais, vilnas lakats, pašam brūnais mētelis un cepure noļukušu priekšu. Jā, nu jau viņi nogrieza bērti no ceļa, piebrauca tuvāk grāvī un apturēja, lai nebūtu citiem pa kājām. Te es arī biju jau klāt.

„Man jau šorīt tā vien likās, ka tu tas esi,“ saimniece sacīja, un saimnieks piebilda:

„Tad nu trausies tikai ratos.“

Es nesapratu ko darīt, ko teikt; bet Riekstiņu saimniecei bija tik daudz ko vaicāt par mūsu dzīvi, par mātes veselību, par vectēvu un vecmāti, ka es tikko spēju atbildēt. Beidzot viņa izvilkā no saimnieka skoteles zaļganbrūnu, lielu pēperkoku un iedeva man.

„Paldies, paldies!“ es no visas sirds pateicos, tad atguvies savukārt vaicāju: „Kā Pēterišam labi iet?“

„Pēterišam neiet labi,“ saimniece skumjā balsī atbildēja. „Viņš tak nocirta pirkstiņu līdz pus nagam.“

„Ar cirvi?“

„Ar cirvi. Kapāja blēnodamies žagarus, kamēr bija uzknābis. Labi vēl, ka kreisā roka. Atskrēja uz klēti, cirīti nosviedis, balts kā dvielis. Tad arī sāka asins skriet, un ieraudzījām, kas noticis. Pirkstiņa galu kā zaļu zirnīti atradām pēc ilgas meklēšanas. Atnāc kādreiz ciemā pie Pēteriša. Viņš ik dienas apprasās, kad Ievas Jancs atnāksis. — Brauksim nu!“

Pēteriša māte ieģrūda ar elkoni sānos saimniekam, kas, krietni iereibis, bij omulīgi iesnauadies.

„Nū!“ saimnieks savilka grožus, bet tad it kā atgīdās un apturēja zirgu, sacīdams: „A kur ta Ievas Jancs? Mēs tak viņu nevaram atstāt te uz lauka. Nāc, Janc, kāp ratos!“

Saimniece pūlējās viņam iestāstīt, ka es taču nedzīvoju vairs viņu mājās, ka esmu Valašiņās un man jāganā cūkas. Pulka cūku! Beidzot viņa pārņēma grožus un pātāgu sa-

vās rokās un tomēr tika projām, kad es biju pilnīgi atkāpies un vairs nemaz nedzirdēju viņu vārdu cīņas.

Tad papuve tika nogāzta ar mēsliem. Es tiku it kā cietumā ielikts. Viens cēliens tagad bija jāvada vienā aplokā zem bērziem, otrs

otrā pie prodiņa. Te cūkām bija tik kur kājas izlocīt, mazliet pastaigājot, un dubļi, kur izvērtīties. Tikai līdz ar rudzu novākšanu mēs daudz maz atguvām brīvību. Bet tad jau saule bija labi pagriezies atpakaļ, lecot un laižoties.

Klāra Zāle

*Tev kā liesmas krēpes šalc,
Kumelš ābolaini brūns!
Auļo. Pazib lielceļš balts.
Neprātīgi krēpes šalc.
Vilku acis glūn.*

AUĻOS

*Ko tie suņi tumsā kauč?
Zvaigžņu lietus līst!
Kumelš auļus nesajauc —
Augstāk, augstāk kalni sauc!
Jauna gaisma sēst.*

*Kalna smaile. Kumelš viss
Stāvus slejas, krāc.
Raugos — dzelmes apvārsnis,
Kluss, bez dvēsmas sastindzis,
Tumši plešas: Nāc!*

Karola Dāle

*Tu tālēs raugies, kur spožums līst,
Kur staraina aizzemes gaisma svīst,
Ilgi tālēs raugies un rimsti,
Kā sapnī grimsti.*

SPOŽUMĀ

Zinaidai Lazdai

*Ieklausies sevī un atskārsti,
Ko runā zeme ar debesi.
Vislēptāko sevī raisi,
Kad staro gaisi.*

Arturs Kaugars

ELEĢIJA

J. Bičolim

*Baireitas ātrvilciens aizkland. Dreb zeme un barakas sienas.
Darbam atraujas acs. Purina sirdi kā vējš.
Aizbrauc tur ļaudis, kam mājas, kam dzimtene ieleju spraugās.
Dzimtene! Laimīgais švābs, redz viņš to saulē ikdien!
Dzimtene! Murgainā sapnī es tiekos ar tevi tik naktīs.
Mostos — atsitas skats kalnos, kas ieleju jož.
Mūsmāju istabā putns tā izmisis sitās reiz rūtīs,
Sitās un, nekļūvis brīvs, nokrita palodzē kluss.
Baireitas ātrvilciens aizkland. Es zinu, ir nakts jau pret vidu.
Klusāks top tērauda raksts. Brīdi vēl tālums tik šalc.
Tālums man aizslēdzies cietī, un svešums man apkārt kā ledus.
Purina sirdi man vējš, nežēlīgs ziemeļa vējš.*

jaunais cilvēks atteica, iekēris roku kuplajos matos, kas biežā vilnī pacēlās pār viņa pieri. — Esmu ierakstījis šeit visu superfosfāta un Tomasa miltu maisu svaru, kā jau jūs pats man to likāt. —

— Ierakstījis! Liela muiža, ko jūs tur ierakstījis! To visu varējāt paveikt jau līdz pusdienai. Nebūtu nemaz kaitējis, ja jūs pēc tam būtu paskatījies, ko dara laukā sliņķi arāji! — Vai gan domājat, ka barons jūs uzkāris man kaklā tāpēc, lai te peršotu un dzītu jokus ar muižas meitām — tur klētnieka mājā, vai arī vazātos apkārt ar šo plenci stalla puisī Jirgensonu? —

— Magenbitera kungs! es strādāju, cik spēju un ievēroju ikvienu jūsu aizrādījumu, bet iejaukties manā personīgajā dzīvē jums nav tiesību! — Blaumaņa vaigos iezagās sārtums.

— Ak tad tā, lauksaimniecības praktiskanta kungs? Man neesot tiesību sekot jūsu uzvedībai? Nu, tur kāds vārds būs sakāms arī bařona kungam! Liekas, ka tās būs nevien manas, bet arī barona kunga domas, ka man ir gan jāseko nevien jūsu mācekļa darbam, bet arī uzvedībai. Muižas tikumiskās kārtības robežas nevar noteikt kuŗš katrs, kam tas iekrīt prātā. Jūs, jaunais cilvēks, kā es to vēroju, ceļat savu degunu pārāk augstu, tāpēc iespējams, ka to nolaužat, pēc kam jums, protams, Koknesē vairs nebūs paliekama vieta. Es domāju, ka mani saprotāt, Blaumaņa kungs? —

— Es saprotu ļoti labi, Magenbitera kungs, ka ar nolautu degunu es nevarētu Koknesē dzīvot, jo tad jau jums ik nereizā pietrūktu vietas, kur pieķerties. —

Muižkungs, ne vārda neteicis, apgriezās uz papēža un izgāja no kantoŗa, ar sparū aizcirdams durvis.

Iznācis pagalmā un iedams gar kalpu māju, Magenbiters pamanīja divas māmiņas, kas, gribēdamas baudīt lietus radīto svaigumu, bija apsēdušās sausajā pajumtē uz soliņa starp kokrožu ceriem. Pusbalsī sarunādamās, viņas atklāja viena otrai savas domas par

pēkšņo lietus gāzi un par to, ka nu būtu pats īstais laiks kāpostu dēstīšanai.

Magenbiters viņām uzklupa kā vanags mierīgām cālu mātēm.

— Kō jūs man te ķerc kā divas vecas vārnas? Vai nevar tupēt savos kaktos, vērpt, adīt un lāpīt? Marš! Prom pie darba! — Viņš piesita ar steku pa spoŗajiem zābaku stulmiem un gāja tālāk, kamēr vecenītes vaimanādamas un splaudīdamās klunčoja uz durvju pusi.

Iedams gar stalli, Magenbiters redzēja, ka stalla puisis Pēteris Jirgensonš stāv, atspiedis muguru pret durvju stenderi. Viņš izskatījās drūms un saīdzis.

— Vai tev darba vairs nav, ka te stāvi? — Magenbiters iebrēcās.

— Darbs man ir gan, cienīgs muižkungs, un es to pašlaik daru, — Pēteris atteica, nepakustēdamies un arī nepacēlis savu ņokeja cepuri ar plato nagu. Barons Jirgensonu cienīja kā labu braucēju un vēl jo labāku jājēju, kāpēc viņš jutās drošāks kā neviens cits visā muižā un par Magenbitera dusmām daudz nebēdāja.

— Kō tu teici? Kas tev te par darbu? —

— Es, cienīgs muižkungs, balstu stenderes, lai durvis jums neuzgāžas virsū, — Pēteris mierīgi paskaidroja.

— Tu! Tu — nekaunā, tu... — Magenbiters sāka kliegt, bolīdams dusmās acis un cilādams steku. Bet lietot viņš to drīkstēja tikai tad, ja kādreiz izdevās notvert kalpu bērņus muižas dārzā zirņos vai burkānos, tāpēc Jirgensonš nepamiršķināja ne acu un, kā likās, pavisam apmierināts vēroja muižkunga dusmu lēkmi.

Nezin, kā tracis būtu beidzies, ja to piepēši nepārtrauktu sulainis.

— Jirgenson, seglo arabieti, bet ātri! Lielskungs grib izjāt. Tu viņu pavadīsi, — viņš rīkoja.

— Tūliņ! — Pēteris pārtrauca savu balstīšanas darbu un pazuda stalli. Muižkungs nosēcies griezās uz ratņicas pusi, kur, nezinādamš, ko īsti iesākt, grozījās vagaris ar

dažiem vīriem. Sulainis, vairīdamies no pelķēm, lai nenotriektu nospodrinātās kurpes, gāja atpakaļ uz pili. Pie klētnieka mājas viņš sastapās ar divām jaunavām, kas tāpat, no pelķēm vairīdamās un pieņēmušas uz augšu pagaŗos, pelēkos brunčus, dzirās iet uz parka pusi.

Sulainis, ļoti apmierināts ar to, ka gadījies sastapt meitenes tad, kad bija tērpies savā parādes tērpā, — zilos astaiņos svārkos ar baltu krūtežu un baltiem cimdiem rokās — sveicināja, galanti palocīdamies.

— Kurp jaunkundzes dosies — ir taču visur tādi dubļi, ka . . . —

— Dubļi mums nekait! Par to Pērses gravā brīnišķīgi smaržos ievas. Un arī ūdens kritums izskatīsies lielisks, jo visi ūdeņi taču tagad gāžas Pērsē! —

— Hm! — sulainis domīgi pārlika, vai neziedot savu kurpju spodriību un neiet meitenēm līdzī.

— Bet tur lejā būs mitrs gaiss — var saķert iesnas . . . — viņš izteica mazas bažas, gaidīdams, lai meitenēs saka, ka gaiss nemaz tik mitrs nav un ka viņš droši var iet tām līdzī. Bet meitenēm, kā likās, sulaiņa pavadoņa nebija nepavisam vēlāma. Viņas saskatījās, iesmējās, un jaunākā zobgalīgi izmeta pār plecu:

— Ejiet vien mājā, Herr Kammerdiener! Kuriet krāsni un sildiet pie tās savas vārīgās plaušīņas! — Un viņas pazuda aiz ceriņu krūmiem, kuŗu ziedu ķekari gan vēl nedeva smaržu, bet rādīja, ka tas notiks jau ļoti drīzi. Sulainis, saviebis lūpas un uzrāvis plecus, turpināja savu ceļu uz pili.

Pa muižkunga mājas logu meitenēm pakal noskatījās Blaumanis. Viņa saīgums, ko radīja pēdējā saruna ar Magenbiteru, pēkšņi izgaisa. Ātri nobeidzis darbu, viņš ierindoja foliantu plauktā citu līdzīgu starpā un steigā izmetās no kantoŗa, baidīdamies, ka muižkungs neatgriezās un neuzdod kādu jaunu darbu. Viņš ļabi zināja, kur meitenes meklējamās. Lēkšiem noskrējis lejā pa šauro piekrastes taku, viņš uzmeklēja laipu pāri Pēr-

sei un, spraukdamijs cauri rasas pilnajiem lazdu un ievu ceriem, devās uz ūdens krituma pusi.

— Ja viņas nav pie ūdens krituma, tad, droši vien, ir jau uzrāpušās pie pilsdrupām! — viņš prātoja. Un tiešām, klētnieka Maija ar draudzeni Madi Svili stāvēja pie ūdens krituma un noraudzījās, kā duļķainās ūdens strāvas gāzās pāri klintij — piepildīdamas ar doŗu rūkoņu visu apkārtni. Šā trokšņa aizsegā Blaumanis nemanīts piezāgās abām klāt un satvēra katru aiz rokas.

— Ai! — abas meitenes apvienoja vienā kopējā izsaucienā savu pārsteigumu. — Kā uzzinājāt, ka mēs te? —

— Redzēju, ka noraidījāt galantā sulaiņa kunga laipnību un gājāt uz parka pusi. Tālāk jau bija vienkāršs rēķins bez daļu skaitļiem — jums jābūt vai nu pie ūdens krituma, vai arī pilskalnā. Citur jau tagad nav kur apmesties — viss rasas pilns. —

— Vai redzi, Made, ko tas nozīmē, ja cilvēks beidzis vācu tirdzniecības skolu un ir lauksaimniecības praktikants — viņš tev aprēķina ikkatru tavu soli! — Maija smējās, kamēr Blaumanis apsveica Madi.

— Kad atbraucāt Koknesē — jau vakar vai tikai šodien? —

— Tikai jau šodien priekšpusdienā nokrita kā no debesīm, ne cerēta, ne gaidīta, — Maija pārtrauca Madi, — viņa jau arvienu tā: izdara to, kas nav nevienam ne prātā ienācis, pēc tam tad nu vari priecāties vai bēdāties. —

— Neesmu jau nemaz ne tik brāzmīga, ne arī noslēpumaina, kā tu mani attēlo, — Made atsmaidīja, — māmiņa šorīt iebrauca Rīgā, es viņu atvedu uz staciju un gaidīšu pie Maijas līdz rīt pusdienai, kad atgriezīsies. Tad brauksim atpakaļ uz Seci. —

— Mēs jau gribējām jums par to dot ziņu tūlī, vēl pirms nebija uznācis pērkons, — Maija atkal pārņēma valodu, — un visu laiku grozījāmiejs gar klētnieka mājas durvīm, lai mūs pamanāt. Bet jūs ne reizī nepienācāt pie kantoŗa loga, laikam jau tāpēc, ka pats

cienīgais staigāja iekšā un ārā, it kā meklētu vakarējo dienu. Nabadziņš nojauca, ka būs pērkons. No tā jau viņš baidās tikpat kā žīds no krusta! —

— Vai tad jūs, Rūdolf, neķēra kāda Magenbitera dusmu bulta, — Made pasmējās, — tādās reizās jau viņš līdzinās sakaitinātam ezim: spurkšķ un duņ savām adatām uz visām pusēm? —

— Šoreiz tiešām viņa bultas mani ievainoja diezgan sāpīgi, tā ka laikam būs jāatstāj Koknese un jādodas uz Brakiem ārstēties, — Blaumanis atteica drusku rezignēti.

— Fui, Rūdolf, ko jūs runājat! Vai tad nu visiem tiem, kas man mīļi, jāaiziet no Kokneses šā dusmu pūšļa Magenbitera dē! — Maijas balsī ieskanējās žēlums. — Cik sen, ka viņš gribēja ieprecināt Madi savam roklaizim un, kad viņa pie tā negāja, izēda Made tēvu no muižas? Tagad nu viņš uzbrūkjums! Tas taču ir taisni riebiģi! Vai tad neviens nespēj cīnīties ar šo nelieša vācieti? —

— Tu, Maija, tišām aizmirsti Jirgensonu, — Made piezīmēja, bet Maija drusku pietvīka.

— Tas jau tiesa, — viņa nopūtās, — Pēteris no muižkunga nebaidās. Nelaieme tik tā, ka, āzēdams Magenbiteri, viņš netaupa arī sevi: vakar atkal ņēmies visu nakti pa Daugavas krogu un šodien nu staigā apkārt kā melna nakts, drūms un nerunīgs. Bet Magenbiteram pret viņu nu atkal jauns trumpis rokā: Jirgensonš dzer, Jirgensonš dauzās pa naktīm nezin kur apkārt — Jirgensonš ir palaidnis... Runājjiet taču jūs, Rūdolf, ar Pēteri, varbūt jums viņš klausīs? Jūs taču vienīgais cilvēks Koknesē, kuŗu viņš tiešām cienī... —

— Arī man Pēteris mīļš kā paša brālis un es labi zinu, ka viņam zelta dvēsele. Bet... viņā ir kaut kas, kam es netieku klāt, un šis, man nezināmais un neizprotamais, viņu pastāvīgi vilsta uz ļaunu, neļauj pacelties un kļūt par krietnu cilvēku... Bet, bērni, — būsīm taču priecīgi! Vai tad nemaz nejjūtāt, kas ap mums notiek! —

— Ak, es jūtu, ka esmu noreibusi! Tā, laikam, ievas nesmaržo nekur citur pasaulē kā šeit Koknesē, Pērses gravā! Jau nedēļām ilgi es par viņām sapņoju un nolēmu, ka, ievām ziedot, man jātiek Koknesē, lai vai kas! — Made runāja, sakrampējusi rokas ap pakausi un dziļi elpodama.

— Vai tad Secē nav ievu? —

— Kas nu tās tur deva! — Made nicīgi atmeta ar roku, — par tiem pāris krūmiņiem diķa malā pie parka nav ko runāt! Un tad — lakstīgalas! Vai dzirdat? Pirmās ik vakarus sāk pogāt aiz tiltiņa, tad šīs te pie ūdens krituma. Bet — kāpsim augšā pilsdrupās, tur var labi dzirdēt tikpat viņējās kā arī šīs, —

Satvērušies rokās, viņi rāpās pa akmeņaino taciņu gar norūsējušiem lielgabaliem uz mūra atliekām kalna virsotnē un novietojās tur uz lielajiem radzes blukšiem torņa piekājē. Made apsēdās vidū, viņai pa labi Blaumanis, pa kreisi Maija. Lejā pie viņu kājām rāma un spoža vizuļoja Daugava, ievirzīdamās no dziļā Kokneses loka Zemgales mežainajās augstienēs. Pa kreisi pie apvāršņa cita citai pāri slējās tikko jaušamas zilā dūmakā Sērpils mežu joslas un pretī brīnišķīgi izgleznotai vakara mākoņu grēdai cēlās maigi zili pelēkā Dābura virsotne. Tāls, dziļš un zaļš plašums plētās taisni pretī uz Seces pusi. Bet turpat aiz torņa lejā kā plata, baltzaļa josta krūzējās Pērses leja, no kuŗas vilņiem pacēlās augšup smaržu klēpjī. Uz brīdi viņi aizmirsa ir pūslīgo Magenbiteru, ir Pēteri Jirgensonu. Šā skaistuma priekšā izsika arī Maijas humors. Made klusi runāja kādu pantiņu:

*Brīnišķais skats! Cik burvīgi skaistas
Rasas pērles uz zāles, pie smilgām laistās.
Smarža naktsvijolēm izplūst jo salda...
Miers visur valda...*

Viņa satvēra Blaumaņa roku.

— Šai vietā es īsti saprotu to, par ko jūs runājat savā dzejolī, — viņa teica, — un... es esmu tik priecīga, ka spēju saprast! Un ik-

reiz man tad arī jādomā par tām pagājušām stundām, ko kopā ar jums un Maiju esmu nodzīvojuši te, Koknesē. Tumšie, dubļotie rudens vakari, kas agrāk bija tik nepanesami gaŗi un gaŗlaicīgi, mums pagāja patikami un ātri. Tas ir tāpēc, ka jūs mums stāstījāt daudz tāda, kas mums bija pavisam svešs. Jūs parādījāt mums citu pasauli, kas atšķīrās no mūsu ikdienas, bija skaistāka . . . —

— Nu tu gan drusku pārspīlē, — Maija pārtrauca pazobodamās, — visvairāk jau šos rudens vakarus gan saīsināja tas, ka Rūdolfš mums palīdzēja mūsu rokdarbos. Mēs jau abas kaunējāmies no jūsu veiklības un mana māte vienumēr man pārmeta, ka es netiekot Rūdfolfam līdzī. —

— Jā, Rubina jaunkundzes skolā es šo un to no tādām lietām iepratu, — Blaumanis kautrīgi iebilda, — tur jau meitenes vien bija un gribot negribot man vajadzēja ņemt daļību viņu rokdarbos. — Bet tad, — Made turpināja, nevērodama Maijas zobgalīgo toni, — kad pienāca pirmās siltās pavasara dienas, jūs arvien zinājāt, kur uzdziedējis jau kāds zilais vizbulītis, sārtais lakacis vai bezkrāsainā bezlape un vedāt mūs turpu. —

— Un Pūpolsvētdienas rītā Rūdolfš mūs nopēra pūpoliem, lai gan abas vakarā norunājām, ka piecelsimies pirmās un nopērsim viņu, — Maija iesaucās.

— Mums jau nemaz nebija iespējams viņam piekļūt, — nu arī Made pasmaidīja, — jo ko tad teiktu cienīgā un pats Magenbiters? Vai dienīņ, tie jau būtu aiz uztraukuma trieku dabūjuši. —

— Bet lakstīgalas un dzeguzi — tās gan es arvienu dzirdēju pirmā, — Maija palieļījās.

— Tas tāpēc, ka klētņieka māja tik tuvu pie parka, — Blaumanis teica, — es jau gan arī būtu turējis savu logu vaļā visām naktīm, lai dzirdētu, kad sāk pogāt lakstīgalas. Bet tad jau cienīgā domātu, ka es pa to kāpju naktīs laukā un . . . —

— Un tad viņa aiz dūsmām saslimtu ar karsoni! — Maija iesaucās. — Viņai jau arī

briesmīgi nepatika, ka jūs allaž atdūrāties pie mums, tādām prastām skuķēm. Ja būtu locījies ap viņas radinieci, kaulaino Minnas jaunkundzi, tad jūs viņai būtu bijis labākais cilvēks pasaulē un tad jums, droši vien, arī tagad būtu citāda dzīve. Ko zin, būtu, varbūt, pat kļuvis par palīgu Magenbiteram! Barons — tas jau ar jums bija arvien apmierināts! —

— Lai nu paliek cienīgās ar savām Minnas jaunkundzēm, kur Dievs viņas nolīcis, priecāsimies par to, ka, kaut arī īsu brīdi, atkal esam kopā, — Made pārtrauca Maiju. — Un — varbūt jūs, Rūdolf, mums nolasīsīt kādu jaunu dzejoli? Es taču tik sen, sen nesmu no jums nekā dzirdējusī! —

Blaumanis kautrīgi spārdīja ar kurpes purngalu smiltis. Maija piedūra ar elkoni Madei.

— Es jau paredzu, ka viņam ir kaut kas krūšu kabatā, — viņa teica, — tikai kautrējās to celt priekšā plašākām aprindām. Bet labi jau, labi! Es jūs brīdi pametišu vienus — noskriešu lejā bodī, jo māte man lika pārnest cukuru: šovakar visi dzersim tēju ar ķiršu ievārijumu. Būs arī pankūkas! — Viņa devās pa nogāzi lejā, bet, gabaliņu pagājusi, pagriezās atpakaļ: — ja es tik drīzi nenāku atpakaļ, tad ejiet vien uz mājām bez manis. —

— Ja tā ir, kā Maija saka, tad lūdzu, lūdzu, Rūdolf, lasiet! Jūs taču zināt, cik mīļas man jūsu dzejas! — Made lūdzās, kad Maija bija nozudusi aiz pils drupām.

— Ir kaut kas . . . — Blaumanis stomīgi teica, — bet . . . —

— Lasiet taču, Rūdolf! —

Nu viņš izvilka no svārkū iekškabatas kādas papīra lapiņas zilā krāsā, kas bija aprakstītas sīku, bet labi salasāmu rakstu, brīdi pačaukstīnāja tās pirkstos, tad lasīja:

*Kā zagšus, tik lēnām, tik klusītiņām,
Bez puteņiem un bez vētras
Ir pavasaris atnācis —
Zied lazdas, zaļo jau mētras.*

*Kā zagšus, tik lēnām, tik klusītiņām,
Tā pašam nemanoti
Pret tevi iedegusies sirds
Un kvēlo nu ļoti, ļoti . . .*

Blaumanis beidza lasīt, saritināja lapiņas apaļā tīstoklī, atkal atritināja tās un zagšus paskatījās Madē. Viņa, sakrampējusi rokas ap celi, klusēdama vērās pāri Daugavai, kur tālie sili pamazām izzuda zilā miglājā.

— Madeš jaun kundze . . . Made! — Blaumanis pēc brītiņa sāka runāt, — vai mans dzejolis jūs apbēdināja? Vai jūs ļaunojaties, ka es tā . . . Bet es tik ilgi to glabāju sevī, es negribēju runāt, līdz es droši zināju, ka jūs . . . ka es . . . ka jūs man tik mīļa kā neviens. Es to sapratu, kad jūs no Kokneses aizgājāt, jo tad man šē viss kļuva tukšs un svešs. Es nu zinu, ka jūs esat tā, kas te visam dod dzīvību, prieku un jaukumu. Tad es to pateicu šai dzejolī. Un nu . . . —

— Un nu es to zinu, Rūdolfe. — Made pagriezās pret Blaumani, viņa uzlika roku viņa plecam, skropstās tai vizēja asaras. — Nu es to zinu un — tomēr es nevaru atbildēt tā, kā jūs gaidījīs un . . . arī pelnījīs. —

Blaumaņa seja kļuva pelēka. Made to redzēja un pievilka viņa galvu savam plecam.

— Ak mīlais, mīlais draugs — varbūt gan vismīļākais! Bet tikai tā es drīkstu tevi saukt un tikai tāds tu man drīksti būt. —

Viņa atrīvoja tā galvu.

— Draugs . . . — nopūta, ko varētu apzīmēt arī par vaidu, nelāva viņam runāt tālāk.

— Jā, draugs! bet ne tāpēc tikai draugs, ka es tevi nesaprastu, ka es nespētu būt tā, ko tu vēlies, ka es negribētu staigāt tev blakām visu savu mūžu . . . —

— Bet kāpēc — kāpēc tad? —

Made brītiņu klusēja, it kā meklēdama piemērotākus vārdus, tad klusi teica:

— Esmu solījusies — solījusies kādam citam, pirms vēl tevi pazinu. —

— Vai arī es viņu pazīstu? —

— Nē, tu viņu pat neesi redzējis. Tas ir kāds mans skolas biedrs, labs, jauks zēns. Viņš tagad apmeklē Krievijā kādu dārzkopības skolu. To nobeidzis, viņš atgriezīsies un tad . . . —

— Un tad es . . . — Blaumaņa roka savilkās dūrē, — tad es viņam tevi atņemšu! —

— Nu tu, Rūdolfe, izliecies par to, kas patiesībā neesi! — Made pārļaida roku viņa kuplajam matu cekulam. — Tu neesi varmāka un nekad tāds arī nekļūsi. Vai tad tu pats nebiji tas, kas aizvien uzsvēra, ka cilvēku starpā jāvalda cilvēcīgām un brīvām attiecībām? Vai tu tāpat arī nerunāji par draudzības nozīmi, tās dziļo vērtību? Mēs ar Maiju klausījāmies tevī kā pravietī, kā jaunas, labākas dzīves sludinātājā. Un, kad tu runāji par mums, sievietēm, mēs ticējām, ka tu mūsos redzi tādas vērtības, ko neviens cits mūsu apkārtnē nenojauca. Tu mūs pārliecināji, ka spējam būt labas, tīras, spējam ziedoties un kļūt par glābējam jums, vīriešiem, kad jūsu pašu daba jūs noved postā. Vai tu to visu esi aizmirsis? Jeb vai varbūt tie bija tikai skaisti vārdi, domāti acumirklim? — Made apklusā. Klusēja arī Blaumanis, raudzīdamies krāsainajā mākoņu rotaļā aiz Daugavas. Tad viņš teica:

— Nē, Made, es neesmu nekā aizmirsis un tie nebija arī tikai vārdi, ko jums toreiz teicu. Viss tas manī bija krājies un veidojies pašam nezinot, nedomājot par to, tāpat kā puķes dzīvības spēks sakrājas un veidojas tumšajā apakšzemē. Bet, kad pavasara saule sāk sildīt zemi, sakrātais spēks, neizprotamas varas dzīts, traucas augšup un veido jauno augu — ar zariem, lapām, ziediem. Tāpat tavs tuvums veidoja manus dvēselē apslēptos spēkus, likdams tiem ietverties domās, vārdos . . . es nevarēju atturēt šo spēku plūdumu, es nevarēju arī nekā darīt, ja tas savā strauvē ietvēra arī tevi, Made . . . —

— Es saprotu, Rūdolfe. Un laikam taču tā ir jābūt, lai rastos dzejnieki. Bet man liekas, ka ar šo spēku trauksmi vien vēl nepietiek, bet vajadzīgs, lai ar to biedrotos arī dvēseles

labums, skaidrība un spodrība, jo bez tiem dvēseles spēkiem trūktu īsti cilvēcīgas vērtības. Es jūtu un ticu, ka tevī ir šī dvēseles skaidrība un tu spēj to arī citiem rādīt kā dzejnieks. Un taisni tāpēc es negribu būt tā, kas lai ienestu tavā dvēselē kaut jel mazāko traipu. Tas tā būtu, ja es savas un tavas laimes dēļ liktu ciest kādam trešajam... —

— Tas... tev varbūt taisnība, Made, bet man ir tā, it kā, tevi klausot, es izrautu no sirds to, kas ir mans spēks... —

Made klusēja, kā likās, ar kaut ko sevī cīnīdamās, jo viņas pleci sakļāvās un sāka trīsēt. Bet tas tā turpinājās tikai dažus mirkļus, tad viņa nomāca savu nevarību.

— Tas kļūs jo lielāks, Rūdolf, ja tu nezaudēsi savu sirdsskaidrību un — brīvību. —

— Bet tu, — Made! —

— Tu mani esi pacēlis sev līdzī, esi manī atdzīvinājis sievietes labo spēku — to es glabāšu sevī visam mūžam. Es ar to dzīvošu un pildīšu savus sikos sievietes pienākumus un — varbūt — tā būs mana laime. Bet tu — tu skaidrosi un pacelsi daudz cilvēku dvēseles pāri to vājībām, trūkumiem, nespēkam un postam — tā būs tava laime... —

Viņa vēl reizi pievilka sev Blaumaņa galvu un pieskārs viņa lūpām.

— Neprātīgās lakstīgalas Pērses lejā un vakara sārtums virs Seces siliem lai ir liecinieki tam, ko šovakar norunājām. — Viņa piecēlās.

— Ir jau krēsla, Maija mūs gaidīs... — viņa teica.

— Jā, mums jāiet! — arī Blaumanis piecēlās. Viņa sejā vairs nebija pelēkā bāluma, tikai ap acīm gulēja tumšas ēnaš. Viņi gāja pa mitro taku gar Pērses krasta nogāzi, kam abās pusēs kuploja maigās balzamīnas un sārtās sveķenes, bet pretī sitās saldi rūgtais ievu arōmats kā silts, reibīgs tvans. Blaumanis apstājās.

— Es — es palikšu šeit... — viņš teica piesmakušā balsī. Made nodūra galvu.

— Es tevi sāpinu — piedod! Bet — es nespēju būt krāpniece! —

— Nē, to tu nespēj — un tas ir labi. —

— Tātad tu neesi ļauns uz mani? —

— Nē, Made! —

— Tad es gaidīšu tevi tur — klētnieka mājā, es gribu būt ar tevi šovakar vienā telpā... —

— Es iešu, ja tu gribi, bet — vēlāk... — viņš iegriezās kādā sāņu takā. Made nolūkojās viņam pakal, un ilgi aizturētas asaras nu plūda savā vaļā, un viņa tām nepretojās.

Blaumanis uzmeklēja kādu solu bieza lazdu krūma aizsegā. Tur viņš sēdēja ilgi, līdz atskanēja soļi — kāds nāca. Blaumanis atmetās pret sola atzveltni. Pretīgie staigātāji! Nekur no viņiem nebija miera!

Nācējs apstājās — tas bija Pēteris Jirgensons.

— Tu še, Rūdi? Bet es domāju... Tomēr labi, ka tevi satieku vienu pašu. —

— Kur tu gribēji iet, Pēter? —

— Vai lai tev to saku? —

— Tu runā pavisam savādā balsī, vai kas noticis? —

— Jā, Rūdi... ir noticis tas, ka es — negribu vairs dzīvot! Es eju uz Daugavu — tur pie celtuves ir ļoti dziļa vieta... —

— Pēter, ko tu runā! Tās taču aplamības! Tev vēl galvā pagājušās nakts reibums! —

— Nē, Rūdi — tas nav vis reibums — esmu visu pārdomājis pilnīgi mierīgi. Kādēļ gan tādām kā man bojāt tālāk gaisu ar savu netīro elpu? —

— Bet, mīļais cilvēk! Kas tev nu atkal iekodis? Saņemies, es zinu, ka tu, ja vien gribēsi, kļūsi labākais un krietnākais cilvēks. — Tikai vairāk pašcieņas, vairāk arī stingrības pret sevi, tad viss būs labi. —

— Stingrība! Pašcieņa! Kā var būt pašcieņa tādām cilvēkam, ko viņa māte nometusi sētmalē, bet tēvs novēršas no viņa ar reibumu? Es esmu kā netīra lupata, kur visi trin savus netīros apavus, lai pēc tam novērstos... —

— Pēter! Par mani tu to nedrīksti teikt! Un tu labi zini, ka arī klētnieka mājā par tevi tā nedomā. —

— Piedod, Rūdi — mīlais brālīt! . . . —
Puisis sabruka uz Blaumaņa pleca. — Es zinu — tu un abas meitenes, jūs mani gribējāt atkal pārvērst par cilvēku, bet es — es esmu pēdējais plencis un nelietis! —

— Apmierinies, Pēter, vēl nekas nav zaudēts. Ir vēl arī bez manis cilvēki, kas par tevi domā labi. Klētnieku Maija tevi vēl nupat šovakar pieminēja . . . —

Jirgensons it kā atdzīvojās.

— Vai tiešām Maija par mani vēl runāja? Vai tik tu mani nekrāp? —

— Vai tu man vairs netici, Pēter? —

— Rūdi, mīlais Rūdi! Tu vienmēr bijis mans tuvākais cilvēks un vienīgais draugs. Es tev ticu, bet man trūkst ticības pašam sev. Tās manas asinis, mana tumšā, dubļainā pagātne, kas mani arvienu un arvienu no jauna dzen slidenajās tekās . . . —

— Tāpēc tev jāmeklē atbalsts. Nāc, iesim uz klētnieka māju. Maija un Made mani aicināja vakariņās. Es zinu, ka arī tev tur būs vieta. Nu, nāc iesim! — Blaumanis piecēlās.

— Ak, Rūdi, tu mani proti locīt kā niedru! Cik labprāt es tev gribētu paklausīt arvienu! Tu! Tu esi laimīgs, jo esi krietns, godīgs un — tevi, jā, tevi mīl! . . . —

Blaumanis dziļi ievilka elpu.

— Laimīgs . . . Lai nu tas paliek! . . . Man prieks, ka tu man tā uzticies. No tā es spriežu, ka mūsu draudzība ir īsta un paliks tāda arī tad, kad es no Kokneses aiziešu. —

— Tu? Tu gribi no Kokneses aiziet? —

— Cits nekas, laikam, neatliks, jo Magen-

biters jau ātrāk nerims, līdz dabūs mani no šejienes prom tāpat kā Sviļus. —

— Tad — es tev nekā nesolu, Rūdi. Tad viss pagalam! —

— Neesi bērns, Pēter! Es taču tevi neaizmirsīšu arī Brakos vai kur citur dzīvodams. Un es droši zinu, ka tagad tu saņemsies, jo ir taču, kas tev tāpat palīdzēs, kā es to līdz šim darīju, pie tam ar vēl maigākām rokām nekā manējās. Bet nu — iesim! — Puisis it kā negribēdams piecēlās un gāja Blaumanim līdzi. Bet netālu no klētnieka mājas viņš sacirtās sevī un apstājās.

— Nē, Rūdi — tagad vēl ne! Vēlāk, citā reizē, kad es — kad būšu citāds! — Viņš satvēra Blaumaņa roku, saspieda to tā, ka nobrakšķēja pirksti; tad viņa baltās jātņieka ādas bikses nozibēja parka krēslā.

Blaumanis nopūtās un gāja tālāk.

Siltais maija vakars pa to laiku bija pārvērties naktī, tāpēc muižas pagalms bija ļaužu tukšs un kluss. Bet klētnieka mājas logi bija gaiši. Viens no tiem bija atvērts, pa to varēja dzirdēt jautras balsis un redzēt spodru galdautu apsegtu galdu, ko apgaismoja petrolejas spuldze ar baltu kupolu. Galda vidū sīca mirdzošs, platvēdera patvāris, bet aiz tā zaļā krūzē baltoja kupls ievu klēpis. Ap galdu sēdēja klētnieka ģimene un Made. Viņai blakus bija tukšs krēsls.

Blaumanis dažus mirkļus vēroja gaišo, piemīlīgo ainu aiz loga, tad ar varu sevī kaut ko apspieda un, ātri atrāvis durvis, iegāja istabā, kur viņam pretī no galdā vērās pulciņš smaidošu un mīļu seju. —

Valda Mōra

VAKARA ZVAIGZNES

*Tās pašas vakara zvaigznes,
Ko raudošā dzimtene redz, —
Tās pašas kāds neredzams burvis
Mūsu tumsā, mūsu krustceļos dedz.*

*Nav svešumam tad vairs varas,
Un atkāpjas tālums un laiks, —
Mums visur nāk līdz un mūs svētī
Dieva laipnais, Dieva zvaigžņotais vaigs.*

ANTONS AUSTRINŠ DZĪVES UN DZEJAS ATCERĒ

Antons Austrinš mira 1934. g. 17. aprīlī — gan ne „zem vakara“, kā dzejnieks pats sev pareģoja („Zem vakara es atnācu, zem vakara es aiziešu, lai vakars slavējams!“), Austrinš aizgāja priekšpusdienā. Drīz pēc dzejnieka nāves uzrakstīju savas atmiņas par aizgājēju; tās iespieda Skalbes vadītā, Jāņa Rozes izdotā mēnešrakstā *Piesauļe*, un pēc tam šīs atmiņas ievietotas manā grāmatā *Paziņu portreti* (1937.). Bet manas grāmatas pazudušas, neviens nav svešumā paņēmis līdz ne vienu no tām, un mani darbi man būtu jāmēģina restaurēt, vismaz visas atmiņas. Un restaurēt atmiņas par Austrinšu ir tikami, jo tās pieskaitāmas jaukajām. Šeit arī būs pastāstīts vairāk nekā tur — *Paziņu portretos*.

Būtu vispār šis tas stāstāms par latviskajiem izdevumiem, kas domāti bērniem un jaunatnei šī gadu simteņa pirmajos gados. Īpaši izcils izdevums bija A. Ķeniņa sastādītais almanachs *Jaunības Literātūra*, kas parādījās 1—2 reizes gadā (pavisam gan iznāca tikai 5 sējumi). Vecāki man šo almanachu pirka. Atmiņās par Jēkabsonu ieminējos, ka viens viņa dzejolis par māti bija *Jaunības Literātūras* 4. grāmatā. Bet 3. bija jauna dzejnieka Antona Austrinša dzejolis — arī par māti — īstenībā mātes dziesmiņa, it kā mātes vēstule dēlam, mātes sērīgās domas par dēlu. *Māte* („Dēls, vai par mani tu iedomā, kas mīti tālajā svešumā“) bija pavisam sirsnīgi vienkāršs dzejolītis, kas ļoti patīcis Plūdonim, kā man Austrinš vēlākos gados stāstīja, piemētinādams: „Nu, tas jau plūdonisks arī ir.“ — Tad Austrinša dzejoli šad tad kļuva redzami 1903. gada *Rīgas Avīzes* pielikumā, un mani vecāki sprieda, ka tos, varbūt, rakstījis kāda Valmieras puses skolotāja Jāņa Austrinša dēls. Tā nu tas nebija. — 1905. gadā mēnešrakstā *Vērotājs*

tūliņ otrā burtnīcā atradu veselu ciklu dzejoļu ar divu burtu parakstu: A. A. Viens no tiem par rudenī bija īpaši patikams: tur nosarcis kļaviņš, tur akas spainis, kas pielīst ar tumsu pilns līdz malām. Bet kas tas autors? Vēlāk izzināju, ka Austrinš. Kādēļ jāparakstās tikai diviem burtiem? Dzejnieks bija piedalījies revolūcionārā demonstrācijā Rīgā 1905. gada 13. janvārī, vārīgi sašauts kājā, nelegāli uzturējās tēva mājās Vecpiebalgā. (Es jau to visu uzzināju vēlāk.) Nebija vēlams nākt kļajā ar īsto vārdu, arī laikrakstu redakcijas neņēma pretī darbus ar Austrinša parakstu. Tad nu jaunais dzejnieks izvēlējās sev skanīgu pseudonimu: Herolds; nāk jauns laiks, viņš būs šī laika herolds. (Uz rudens pusi kaut kur redzēju vienu Herolda dzejoli ar Austrinša parakstu un nu bija skaidrs: Herolds ir Antons Austrinš.) Jā, Austrinš bija revolūcionārs kā gandrīz visi tā laika jaunie dzejnieki un rudenī, kad revolūcija pašā šķietamās uzvaras karstumā, viņa dzejoļi parādījās atkal ar īsto vārdu. Gulbis Pēterpili izdeva *Jaunības Literātūrai* radniecīgu vienreizīgu almanachu *Jaunība* J. Bērziņa vadībā. Tur Antonam Austrinšam bija *Kalpa dziesma*, kur muižas kalps dzied par savu grūto mūžu un trūcīgajiem apstākļiem, kādos miruši viņa bērniņi. Jā, tā jau bija, tai skolā, kur mācījos es, arī nāca bērni no divām muižām, un bieži vien tiem bija neveselīgs izskats... Bet revolūcionāro dzejoļu krājumiņā *Vētras dziesmas* Austrinša *Arāja bēdas* bija daudz asākā noskaņojumā un beidzās ar taisni drausmīgiem aicinājumiem. (Kopotos rakstos dzejnieks šī dzejoļa beigu rindas mīkstinajis.) Ar Herolda parakstu vēl 1906. gadā redzēju brošūru *Jaunais kalna sprediķis*, kur autors tik karsti tic sociālisma mācībai. Bet pavisam spilgti revolūcionāra un kodīga

bija Austriņa satira „drāmatisks fragments“ *Debesīs pa revolūcijas laiku Krievijā*, kas iespiesta Skalbes rediģētā jaunā mēnešrakstā *Kāvi* pirmajā burtnīcā. (Es šo gabalu dabūju izlasīt tikai 1919. gadā.) Šis gabals bija *Kāvu* satiras nodaļā *Saule cibā* (nosaukums, laikam, ņemts no teikuma Poruka *Romas atjaunotājos* par sauli un sviesta cibu). Austriņa satirā varēja atrast nevien cara valdības izsmieklu un prieku par revolūciju, bet arī baznīcas zaimošanu — un Skalbem bija jāsež cietoksnī pa daļai tieši par šo Austriņa darbu *Kāvos*. Vēlākos gados stāstiņā *Zaldāts* Austriņš pastāsta, ka viņa vecais krusttēvs viņam piezīmējis: „Tā, dēls, gan nevajadzēja rakstīt, kā tais *Kāvos* bijī rakstījis...“ Autors aizbildinās, ka toreiz viņš rakstījis jaunības karstumā un pārgalvībā.

1906. un 1907. gadā Austriņa dzejoļi, kurus lasīju *Latvijas* literārā pielikumā, *Dzelmē*, *Staros*, *Zalkša almanachā* un Skalbes rediģētā rakstu krājumā *Ziemas nakts* (*Kāvu* pēctecis), bija pavisam citādi. Te bija tas, ko tolaik dēvēja par dekadenci; arī Austriņš bija kļuvis „dekadents“ tāpat kā Akurāters, Jēkabsons, Krūza, Skalbe. Un tāpat kā tie, viņš bēguļoja šurp un turp, reizēm sēdēdams arī cietumā. Un tāpat kā tos, Austriņu vajāja no divām pusēm: cara valdība kā revolūcionāru, progresīvi kreisā kritika — kā „dekadentu“ un atkritēju. Austriņa dzejoļu izteiksme bieži bija nesaprotama, savādi tumša, īpaši *Dzelmē* un *Ziemas nakts* iespiestajos dzejoļos. Kāds dzejolis *Ziemas nakts* II sākās: „Kalējam pie sienas velna ģimetne“. (Par šiem *Ziemas nakšu* dzejoļiem Austriņu *Latvijas* recenzijā bāra viņa draugs un cienītājs Arturs Bērziņš: Austriņš tai ciklā esot salicis pašus vājākos savus dzejoļus.) Pretēji 1905. gada dzejoļiem Austriņš 1906. gadā, laikmeta pārdzīvojumus tēlojot dzejā, bija kļuvis kristīgs, lietoja kristīgos ciešanu laika simbolus:

*Nu reiz ir dziļu ciešanu laiks,
Nu cietīsim, brāļi, ar Kristu.*

*Es redzu vakaros Golgātu
Un Kristu krustā sistu.*

Bet 1906. gadā Austriņš dzejā parādījās vēl no citas puses. Viņam bija pavisam vienkārši dzejoļi ar bērības atmiņu un citiem motīviem pavisam vienkāršā izteiksmē un tomēr kaut kā sevišķi jauki un piemilīgi. *Staru* 4. burtnīcā bija vesels bērības dzejoļu cikls *Saules norā*, kur pirmais dzejolis *Priekš vakariņām* rāda tik dzīvi skatītu, vienkāršu vakara ainu un sākas: „Zēns iejāj baltiņu pagalmā un padzirda to pie akas. No kalna tipina vecais tēvs un nomauc zirzdiņam sakas.“ Bet beidzas ar neaizmirstamo, latvisko glezniņu: „No klēts pa dārza ceļu nāk māte ar putraimu sietiņu“. Tādā pašā izteiksmē un skatījumā arī citi dzejoļi šai ciklā; par slimo sievu, kas atbraukusi no Rīgas un sež istabas priekšā; par ziemas ritu, kad zēns jau piecēlies un dūšīgi gatavs doties mežiniekiem līdz, bet tiek brīdināts: „Labāk nebrauc: tevi apēdis meža sargs Sarga!“; par Lielo Piektdienu, kad „grūsli ēdam un panijas strebam, bailēs par Kristus ciešanām drebam“, bet ir nojausma: „Liieldienas ritā, kad Kristus celsies, visiem no krūtīm mums izbīl's velsies.“ Bet beidzamā dzejoļi bēdīgā atmiņa par tēva nāvi: „No poliem tēvs mans atbrauca un nomira daktermājā“. (Kopotos rakstos „no poliem“ jau izlabots „no Latgales“.) Izskaņa šim dzejolītim baiga: „Nāve aizkrāsne aizmirsra šķēres, katru gadu bij mūsmājās bēres“. — Pieminētajam dzejolim *Jaunības Literatūrā* par māti radniecīgs cits — *Sievietes ilgas*. (*Saimnieču un zelteņu kalendārā* 1908. gadam), kur māte žēlojas dēlam, lai ir miļš pret viņu, lai paglauda, lai saprot; vedekla lāgā neieredzot u. t. t. Man un mātei šis dzejolītis iepatikās, bet autors pats, šķiet, to pilnīgi aizmirsis, jo nav uzņēmis nevienā grāmatā, ne kopotos rakstos.

Un vēl bija viena raksturība Austriņa dzejai šais „dekadences“ gados: erētisku pārdzīvojumu atbalss dažos dzejoļos un stāstos.

Viena otra stipra rinda, piem., bija dzejoli *Dāvīds* (*Latvijas* lit. pielikumā 1908. gada 18. nr.). Līgotņu Jēkabs, kas vispār ātri iejūsminājās, ātri sašuta, uzbruka Austriņam kādā rakstiņā *Dzimtenes Vēstnesī* par šo dzejoli: tur esot pornografija, dekadenti esot pornografi. Austriņš, kad bijām pazīstami, teica: Tas dzejolītis šīs kritikas dēļ viņam liekoties kā apspļauts, kā dubļos apvārtīts, un viņš to neesot varējis ievietot nevienā dzejoļu grāmatā. — 1907. gadā D. Zeltiņš izdeva pirmo Austriņa dzejoļu krājumu *Vakardiena* — grāmatu tumši pelēkos, vienkāršos vākos, ko arī es dabūju izlasīt. No visiem dzejniekiem, ko apzīmēja par dekadentiem, Austriņš man likās īpaši interesants un tuvs, tāpat kā Krūza un Jaunsudrabiņš, un — gluži citādā nozīmē — Viktors Eglītis. (Eglītis nebija tuvs, bet ārkārtīgi interesants.) Par autoru pašu dabūju zināt maz. Vienīgi mans skolotājs draudzes skolā Ed. Pētersons (tagad profesors), kas kopā ar Austriņu bija mācījies skolotāju seminārā, zināja stāstīt par Austriņa pašiem pirmajiem mēģinājumiem stāstniecībā. Austriņš rakstījis nelielus stāstiņus, bet savam draugam Pēterim Auzānam vai Auziņam līcis tos pārrakstīt tīrā. Auziņš reizēm gan mēģinājis pretoties, bet Austriņš uzstājies un Auziņš rakstījis vien, kaut sekmes mācībās šo sekretāra darbu dēļ cietušas. Austriņa stāstiņi iespiesti *Mājas Viesā* literārā pielikumā. Bet tad kādu dienu pie semināra direktora ar sūdzību ieradušies divi Piebalgas saimnieki, kas bijuši „aprakstīti“ kādā Austriņa stāstiņā. Un Austriņam bijis Rīgas seminārs jāatstāj un jābrauc uz Pēterpils semināru.

Sekošu Austriņa tālākai darbībai. Tiešām, ko priecāties bija par stāstu grāmatu *Pušelnieki un suselnieki*, kas iznākusi jau 1909. gadā, bet manās rokās nokļuva tikai 1911. Tur bija gan stāsti par autora bērnību un dzimtenes cilvēkiem, gan par viņa jaunību un revolūcijas laiku, gan par Latgales pareizticīgajiem, kuŗu sabiedrībā autors iekļuvis savās politiskā bēgļa klejotāja gaitās. Ma-

nāms, ka Austriņš spēj saredzēt arī kreiso un pseudokreiso, progresīvo un pseudoprogresīvo cilvēku nesimpatiskās un vājās puses. Sevišķi smalki un rūpīgi, nevairoties arī raksturīgu naturālu sīkumiņu, autors notēlojis divus Latgales skolotājus — saldkaislo Ūbeli „reakcionāru“ un Kudupu „progresīvo“, un abi viņi vienlīdz netikami un sīciņi. (Stāstā *Ernests Kudups un ķēķa parlaments*, vēlāk pārdēvēts *Ciuli.*) Revolūcionāru negatīvās puses, īpaši tukša brammanība un fražaina plātīšanās „ņemta uz gauda“ stāstiņā *Lauza*. Savus biedrus ar asu redzi vēro un vērtē jauns dzejnieks Juris Jarums, autora līdzinieks. Var pazīt arī dažus citus tā laika dzejniekus. Bet pats jaukākais gabaliņš grāmatā šķita jau pieminētais bērnības atmiņu stāstiņš *Zaldāts* — par autora krusttēvu, izdienējušu krievu armijas zaldātu, kas „visur grib spēlēt tādu kā pārlūka lomu“. (*Zaldāts* redzams arī mazajā tēlojumā *Dzērvju zābaki* grāmatā *Cīruļu putenis.*) Jā, labi vienmēr kļuva ap sirdi, atrodot un lasot *Latvijas* lit. pielikumā kādu stāstu vai tēlojumu no šīs topošās grāmatas. Atmiņā paspīd mazs tēlojums: *Nolaists dārzs* (1912.). Tas bija tik ļoti vienkāršs gabaliņš — atmiņa par tēva mājas nelielo, nolaisto dārziņu, bet par šo dārziņu pašlaik var tikai sapņot „klaidonis pret paša gribu“, kā sevi zīmīgi nosaucis autors. Ļoti vienkāršs gabaliņš, bet lasīt to varēja ar savādu, saldi skumju aizkustinājumu. *Latvijas* literārā pielikuma humora nodaļā *Skaidienā* nāca Austriņa feletoni prōzā un dzejā ar dažādiem pseudonimem. Viņš parakstījās gan Fr. Airētājs (zēna gados viņš apskaudis visus, kas var parakstīties „Fr.“, t. i., Fricis vai Fridrihs; tad nu Austriņš gribējis būt „Fr.“ kaut pseudonimā), gan Fra (Fr. Airētāja īsinājums), gan Kr. Beiziters. Ar Beizitera pseudonimu bija kāds satirisks feletons prōzā, kur autors smejas par trim milzīgi progresīviem un kreisiem avižu korespondentiem un „dzejniekiem“, īstenībā dienas zagliem, ar tādu sarkasmu, ka šis gabaliņš likās Saulieša rakstīts. — Austriņš, tāpat kā Krū-

za, mūžam dzīvoja 1905. gada revolūcijas atmiņās, Austriņš apsveica 1917. gada februāra revolūciju, jo tā izbeidza viņa politiskās klejotāja gaitas, atdeva viņam cilvēka tiesības, bet dzejnieks nepārspilēja valsts apvērsumu nozīmi. Vēlāk, kad bijām pazīstami, viņš sacīja: „Tā tas ir ar revolūcijām: pirmajā dienā tāda ekstāze, tāda sajūsma, ka liekas: nu sāksies kaut kas pilnīgi jauns. Bet jau otrā dienā izej uz ielas un skaties: tie paši cilvēki, tām pašām dabām, tām pašām sīkajām rūpēm.“

Austriņa dzejoļi ar gadiem kļuva izteismē pavisam vienkārši, reizēm šķita pat veclaicīgi, bet allaž pievilcīgi, allaž ar īpatnēju skarbumu un stiprumu. — Austriņš mīlēja apdziedāt gadskārtu mainīgās, tomēr mūžam pastāvīgās gaitas, visus latviskos gada svētkus, arī sīkos. Austriņš dzejoja atvadu un apsveikuma dziesmas aizgājušiem un dzīviem māksliniekiem: Blaumanim, Porukam, Ādolfam Alunānam, Duburam, J. Vītolam, Dacei Akmentiņai, J. Rozentālam. Atmiņā iespiedies dzejolis E. Dārziņa piemiņai — tāds, ko autors nav uzņēmis savos krājumos. Sākas: „Ar ziedu zariem meitenes nāk drušu kokli tev vīt“, un beidzas: „Kad Palestīnas rozēs zied, tad dvēsele tava caur pasauli iet.“

Raksturīgi šur tur pavīdēja tāda rēgaina nāves redzēšana, nāves izjūta — gan stāstīņos, gan īpaši dzejoļos. Klejodams Austriņš atkal bija aizkļuvis vecās Krievijas galvas pilsētā un kādā tipiskā „pēterpiliskā“ dzejolī *Uz kāzām* (1912.) apdziedāja arī Pēterpils ielās manīto nāvi, nosaukdams viņu par Pelēko slājēju. (Šāda nāves skatīšana raksturīga arī kādā Austriņa mūža beidzamo gadu dzejolī *Nāve tramvajā*, 1929.)

Bija sācies pirmais lielais karš, kas savā gaitā atnesa revolūciju, radās dažādas pārmaiņas, ienāca vācu okupācijas vara. Austriņš kā 1915. gada rudenī Valkā ieradies, lai strādātu *Liduma* redakcijā, tā šai pilsētiņā palaida arī okupācijas laiku, avīzē gan vairs nedarbodamies. Okupācijas gadā

(1918.) ne Rīga, bet Valka bija dzīvākais latviskās kultūras centrs, cik nu šāda dzīvība šādos apstākļos iespējama. Valkā darbojās Pagaidu Nacionālais teātris, Valkā iznāca dienas avīze *Lidums* un Skalbes vadītais mēnešraksts *Jaunā Latvija*. Es, to gadu tēva mājās dzīvodams, savā jauneklā vientulībā kāri ķēru katru laikraksta lapu, žurnāla burtnīcu. *Jaunajā Latvijā* ik burtnīcā bija kāds Austriņa darbs. Bet visstiprāko iespaidu mēs, mājnieki, guvām no diviem stāstiem: *Kad nakts visgaŗākā* (1. numurā) un *No lauku dzīves* (2. numurā). Stāsti bija pretstatīgi. Stāsts *Kad nakts visgaŗākā* viens no Austriņa spēcīgākiem, pilns drausmīgu kaŗa un nāves rēgu. Vecās krievu armijas sabrukuma laikā kāds krievs — praporščiks, lauku mājās pārnakšņodams, pa daļai aizmulķīgi aizdomīgām bailēm, pa daļai aizpāpratuma, pa daļai aiz asinskāres izslepkavo visus mājas cilvēkus. Šis viens no retajiem Austriņa stāstiem ar izdomātu fābulu, viens no retajiem, kur autors nestāsta tieši par sevi. Šim stāstam tiešām īsti piemērots nobeigums, tiešām var just, ka tēlotām mājām ragavās gaŗām pabrauc „pati nāves lielmāte, uz savas daļģes zvilnēdama“. Bet pašas šīs mājas, kaut tur tik drausmīgs notikums nav norisinājies, autors tēlojis no dzīves. Tās ir Ruķeļu mājas Valkas tuvumā, kas piederējušas pazīstamam mākslinieku atbalstītājam lauksaimniekam Paulovičam. Un vārdi, ko stāstā teic saimnieks saimniecei, kad pievakarē saradušies visādi viesi: „Nu, saimniec, liec galdā to labāko, kas mājā atrodams!“ — šie vārdi ir parastais Pauloviča skubinājums savai kundzei, kad Ruķeļos ieradušies rakstnieki vai citi mākslinieki. (To man stāstīja Linards Laicēns.)

Otrs stāsts *No lauku dzīves* bija maigu, dziļu sēru un arī spīrgta humora apdvests. Tas atkal gluži personīgs: autors (nosaukdams sevi par Krustiņu) tēloja mātes bēres savās tēva mājās Piebalgā krievu un vācu varas maiņas laikā, 1918. gada sākumā. Dažiem raksturīgiem tipiem, dažām raksturī-

gām* ainām (aizejošo krievu pamestās kara-spēka mantas dalīšanā) pāri jūtams galvenais: Krustiņa (t. i. autora) žēlas par mirušo māti, pašpārmetumi, ka rādījis mātei maz sirsnības, nav stāstījis par savām atlieksmēm ar sievieti, pat brūklenāja lapiņas nav varējis mātei kapā iedot līdz, lai viņai „būtu ko palepties Mūžīgā priekšā: sak', tās man no dēla“. Austrīņš allaž māti pieminējis mīlestībā un cieņā, bet, liekas, minētā stāstiņā dzejnieks to darījis ar īpašu maigumu un siltumu.

1919. gadā Latviju — jau jaunu valsti — atkal okupēja krievi, kas februārī izsludināja mobilizāciju, un arī es tiku iesaukts sarkanajā armijā. Aizsūtīja uz Rīgu. Tad nu pirmajā dienā, kamēr vēl biju brīvāks, steidzos apmeklēt dažādus rakstniekus, iepazīties ar viņiem. Jau vēlā vakarā ierados pie Austrīņa, kas dzīvoja Ģertrūdes ielā, rakstniekiem un māksliniekiem neaizmirstamā Pīpiņa namā, ja nemaldos, Silamiķeļa dzīvoklī. Austrīņam jau bija cits ciemiņš — komponists Jānis Zālītis, gan pats tuvākais viņa draugs. Dzejnieks mani jau pazina no *Lidumā* iespiestajiem dzejoļiem, saņēma mani vienkāršā laipnībā. Man iepatikās dzejnieka dobajā, stiprā balss, kuŗā klausoties varēja justies pavisam brīvi; bija it kā runātu kāds līdz tam nepazīts mans krusttēvs vai brālēns. Šī balss varēja pacelties līdz spēcīgam skatījumam, tāpat kā skaļi varēja dīmdēt Austrīņa smiekli, bet tos es tai vakarā netiku dzirdējis. Zālītis drīz aizgāja. Austrīņš stāstīja šo to par sevi. Dzīvojot, gaidot, kas notiks. Teodors Reiters izgādājis Austrīņam un Zālītim tehnisku darbu Izglītības komisiariātā mūzikas nodaļā; sabotēt jau neesot nozīmes, var nomirt badā. Niklāvs Struņķis gleznojot viņa portretu, seansi gandrīz ik dienas. „Un tad izsmēķēju pāris papirosu, drusku palasos, un diena galā.“ Rādīja sakārtotu stāstu un tēlojumu krājumu *Nopūtas vējā*, rādīja iesaktu stāstu *Zemīņš* (vēlāk *Silavas ēnā*). Par izdošanu, par nodrukāšanu pašlaik gan neesot ko domāt.

Jā, Jānis Zālītis bija Austrīņa labākais draugs. Bieži viņus redzēju kopā. Austrīņš kādreiz vakariņoja Sukuba ēdienu namā, runādami ar mani un, laikam, vēl ar kādu. Tad ienāca Jānis Zālītis un teica Austrīņam: „Es uz ielas dzirdēju tavu balsi un uznācu paskatīties, kā tev iet“. Nu bija īstākā omulība. Zālīti kā autora paštēla resp. līdzinieka draugu Austrīņš tēlojis jau kādā no pirmā laikmeta stāstiem *Nemiers* (1907.), kādā vēlāku laiku tēlojumā *Abolīem kritot* (1919.) un cit., kā arī *Ģarajā jūdžē*, par ko vēl tiks stāstīts. Zālītis allaž tēlots kā sevī saskanīgs, apgarots cilvēks, kuŗa miers bieži kontrastē ar Austrīņa līdzinieka klaidoņa nemieru, šaubām un bažām. Zālītis nevien Austrīņa draugs, bet arī dzimtā puse Piebalga abiem kopīga, tāpat Austrīņam bija draudzīgi tuva pazišanās arī ar vecāko, dižo mūziķi piebaldzēnu Emīlu Dārziņu. Austrīņš vispār bija liels mūzikas entuziasts un sapratējs, cienīgi iekļaudamiem tai latvju dzejnieku melomaņu rindā, kas, laikam, sākās ar Poruku. Mūzikas iespaidi, īpaši no Pēterpils mākslas dzīves, tēloti viņa darbos, piem., stāstā *Čaikovska kvartets*, poēmā *Necilvēks* un citos. Vienīgais avižu ievadraksts, ko Austrīņš mūžā uzrakstījis, veltīts M. Vīgneres-Grīnbergas jubilejai (*Lidumā* 1916.). Latvijas patstāvības laikā, īpaši pirmajos gados, Austrīņš bieži apmeklēja operu izrādes un koncertus: gan vokālās, gan instrumentālās mūzikas. 1920. gada pavasarī paagrā priekšpusdienas stundā satiku Austrīņu. Nākot no operas. Tūliņ pēc pusnakts ieradies un visu laiku stāvējis rindā, līdz ieguvis gan biļeti *Baņutas* pirmizrādei. Tad nu es, apdziedādams Austrīņu savā dzejnieku portretu ciklā, nevarēju dzejoli citādi sākt, kā rādot Austrīņu nākam mājup no kāda koncerta un izsaucamies: „Vēlns, cik varens šitais koncerts bija!“ Dzejoli aiznesu *Brīvajā Zemē* Ezerīņam. Viņš tūliņ izlaboja: Austrīņš nevarot izsaukties „Vēlns, cik varens!“; bet gan: „Vēlns, ku' varens šitais koncerts bija!“ Tā arī palika. Bet nu jāstāsta tālāk par 1919. gadu. Drīz

pēc 22. maija, kad lielnieki no Rīgas bija projām, kad Rīgā rīkojās landesvēristi un ielās gulēja cilvēku liķi, apmeklēja Austriņu. Dzejnieks bija nopietns, bet diezgan mierīgs. Stāstīja: divas dienas priekš 22. maija bijusi pēdējā pirmizrāde Strādnieku teātrī — Bjernsona drāmas *Pāri mūsu spēkiem* otrā daļa. Austrīņš arī aizgājis uz to. „Tie lielnieki jau arī te gribēja kaut ko, kas iet pāri cilvēka spēkiem“, dzejnieks lēni piebilda savā dobajā balsī.

Citā dienā tai pašā pavasarī Austrīņš man lasīja nule pabeigto poēmu *Necilvēks*. Šo poēmu dzejnieks ilgi rakstījis; kādi fragmenti bija jau *Latvijas* literārā pielikumā 1913., un visa poēma solīta *Druvas* 1913. gada otrā pusgada prospektā. Poēma dzejota Puškina *Jevgeņija Ņeņina* strofu veidojumā, un tāpat kā Puškina Ņeņinu, arī Austrīņš sava dzejojuma varoni Arnoldu Grāmu vērtē kritiski, gan nekarīkēdams un neko aklā naidā nepārspilēdams. Arnolds Grāms Austrīņam dažā ziņā tuvs, Grāma dzīves norisē viens otrs autobiografisks vilciens, kaut ar to, protams, nebūt nav teikts, ka Grāms būtu Austrīņš. Arnoldu Grāmu Austrīņš apzīmējis par erōtomanu, Grāms ir cilvēks, kas erōtiskās dziņas izjūt kā baigu, tumšu, nenokratāmu lāstu. (Tāda pati izjūta dažos dzejoļos Virzas pirmajā grāmatā *Bīķeris*.) Īstenībā Grāms nav nekāds necilvēks, un autors pats saka, ka, salīdzinot ar īstajiem liela stila necilvēkiem, viņa poēmas varoni varot nosaukt par salmu kūli. Arī pavedējs viņš nav īsts un bīstams: „Grāms pavedējs tik teōrijā.“ Poēmas pirmajā dziedājumā bija dažas ļoti atklāti reālas rindas, kuŗu vairs nav pārspiedumā kopotos rakstos. Kad *Necilvēks* 1920. gada sākumā parādījās mēnešrakstā *Vainags* un atsevišķā novīlukumā, tieši šīs reālās vietas vienam otram nepatika un, atceros, Āronu Matīss un Mišīņš gauzām neapmierināti purināja sirmās galvas. Bet Līgotņu Jēkabs, kas 1908. gadā Austrīņu apvainoja pornografijā, 1920. gadā divos *Brīvās Zemes* numuros sniedza tiešām labu Austrīņa ievērojamās

poēmas un tās varoņa iztīrājumu, rādīdams, ka viņš smalki izpratis *Necilvēku*, kā to atzina arī pats poēmas autors.

Atkal citu dienu, kad biju tai pašā baigi interesantajā pavasarī aizgājis pie Austrīņa, pa durvīm kā žīpstīgs sienāzis ielēca Niklāvs Struņķis, ātrs un šaudīgs, vervelīgs, runādams reizumis tādā kā pašpuiku žargonā. Toreiz viņš sevišķi dedzīgi uzbruka Austrīņam, ka Austrīņš un citi dzejnieki esot nejauki sapelejuši un nemeklējot jaunu stilu; to darot tikai jaunie gleznotāji. Austrīņš mierīgi klausījās, nosacīja: „Draugs, tas mums viss jau pārdzīvots“ — un citēja dažas Eglīša un Fallija rindas, citēja Jēkabsona dzejolīti par melno lakatiņu un izīršanu rugājos: dekadenti jau sen meklējuši jaunu izteiksmi. Runādami viņi smēķēja vienā smēķēšanā, bet es tikai klausījos, kā dižie ņemas. Tad ienāca slaiks, jauns, melnīgnējs vīrietis tumšiem, sprogainiem matiem un izsacās: „Esat gan piesmēķējuši.“ Austrīņš palēnām cēlās, atgrūda kaplodziņu, bet es ar interesi noskatījos ienācējā — tas bija jaunais, talantīgais klasiskā stila dzejnieks Jūlijs Roze, uz ko visi lika tik lielas cerības. Bet nu viņš jau vairāk kā gadu simteņa ceturksni iegājis pilnīgā klusumā...

Citreiz bija sanāksme pie Ersa, kur iepazinots ar Krūzu, kā stāstīju atmiņās par šo dzejnieku. Tad biju kautrīgs, nelasīju savus dzejoļus, aizbildinādams, ka šoreiz gribu tikai visu novērot. Austrīņam tāda mana kautrība nepatika, viņš pusīrōniski piezīmēja: „Tad nu jācer, ka nākamā reizē tas vērotājs arī izstāstīs, ko viņš tā novērojis...“ Tāda nākamā reize, cik atceros, vairs nenotika.

Jā, nevien nopietni klusais Zālītis, arī vaļīgais Struņķis bija Austrīņa draugs, kaut ne tāds draugs kā Zālītis. Māksliniekam vajagot spēlēt uz visām stīgām, Austrīņš mēdza sacīt. „Piemēram, Struņķis. Viņš runā visādas bezkaunības, arī dāmām. Bet tad viņš atkal var būt tik pieklājīgs. Viņš skūpstā dāmām rokas“... Tāds esot arī komponists

M., kas varot būt pavisam prasts — un ļoti smalks. „Tādam vajag būt māksliniekam...“

1919. gada vēlā rudenī, kad man bija jāpārceļas Rīgā uz dzīvi, aizgāju ciemā arī pie Austrīņa. Dzejniekam uz galda bija tikko iznākusi Gulbja izdotā Latgales tēlojumu grāmata *Māras zemē*. Nu, pēc astoņiem gadiem, kopš iznācis *Cīruļu putenis*, Austrīņam atkal grāmata. Viņš priecājās, ka grāmatas vākam zils papīrs: tāds labi piemērots grāmatai par Latgali. *Māras zemē* lielāko tiesu tēloti dažādi iespaidi, kas gūti no Latgales dabas un cilvēkiem Latgales apceļojumā, kur Ersam bija piebiedrojies Austrīņš. Tēlojumos Austrīņš sevi nosaucis par Krenkli, Ersu par Rudzonu.

Satikties ar dzejnieku izdevās diezgan bieži. Satikāmies starp citu jau minētā Sukubā, kur abi bijām „štamgasti“ (Austrīņa labprāt lietots teiciens). Padzēruši, paēduši bieži vēl kavējāmies viesmīlīgajās telpās, un reizēm Austrīņš sīki un pievilcīgi stāstīja savas atmiņas — par 1905. gadu, par janvāra demonstrāciju, Blaumani, iepazīšanos ar V. Eglīti, klejošanu ar Jēkabsonu pa Pēterpili. Esmu trīskārtīgi priecājies, klausīdamies, kā ievērojami dzejnieki kavējas atmiņās. Esmu kā bērns priecājies, klausīdamies Annas Brigaderes gaišajos stāstījumos par viņas jaunību, par lēno, grūto ceļu kalnup. Esmu priecājies, klausoties Kārļa Krūzas liriski sirsnīgajos stāstījumos par revolūcijas priekšvakara gadiem, it kā pats būtu dzīvojis tieši tam visam līdz. Un priecājies esmu, kā pasakā klausīdamies, ko Antons Austrīņš reālista sīkajā pamatīgumā un hroniķa mierā stāsta par to pašu priekšrevolūcijas un vēlāku laiku. Retumis aizgāju pie Austrīņa arī dzīvoklī. Viņš bija pārcēlies Strēlnieku dārza rajonā un dzīvoja vienā istabā ar savu māsas dēlu Jāni Priedi, kas sākumā bija ierēdnis, vēlāk kļuva Dailes teātra aktieris.

Pamazām iznāca atkal Austrīņa grāmatas, arī stāsti *Nopūtas vējā*, arī plašā dzejoļu grāmata *Klusuma gāvīles*, kas it kā atspīd

kādas sirdij tuvas sievietes spožumā, kurai dzejnieks devis Felicitas vārdu. Šai grāmatā, tāpat kā visos turpmākos Austrīņa dzejoļu krājumos, apbrīnojami vienkārša izteiksme, kas var likties pat gluži prōziska (tāda „naturālistiska“ vienkāršība izteiksmē nav nevienam citam jaunlaiku latviešu dzejniekam), bet tik ļoti īpatnēja un neatdarināma. — 1920. gada jūlijā pārveidojās *Baltijas Vēstnesis*, pārvērzdamies *Latvijas Vēstnesī*. Par redaktoru, blakus J. Akmenam, parakstījās Kārlis Skalbe, tieši par literārās daļas vadītāju nāca Austrīņš. Tad nu šai redakcijā bieži jo bieži iznāca iegriezties. Skalbem drīz radās konflikts ar Akmeni, viņš no redakcijas aizgāja, Austrīņš palika. Bieži satikāmies, daudz runājām par rakstniecību. Reiz Austrīņš rādīja ar īpašu prieku: no J. Porieša ieguvis Fallija poēmas *Lisabona* manuskriptu; tas jāatdod Misiņam. „Jūs, laikam, nesat Fallija cienītājs?“ Austrīņš jautāja un, nesagaidījis atbildi, sacīja: „Bet es gan esmu.“ *Vēstnesī* Austrīņš pirmo reizi iespieda Fallija stāstu *Debates*, rakstītu vēl tais laikos, kad šis dzejnieks pievienojās socialistiskajam pasaules uzskatam. Austrīņš priecājās, ka Zvārguļu Edvards (Treumanis) viņam atstūjījis iespiešanai dzejoļu ciklu *Pie lepiem*, kur viņu īpaši aizkustināja beidzamā rinda nonāvētā mācītāja Jendes piemiņas dzejoli: „Lielus vīrus nokauj tauta“. Kad Jēkabsonu Kārlis pukojās, ka tādus kā Zvārguļu Edvardu laižot avīzē, Austrīņš atbildēja: „Apdomā vien, Kārli, kā tev pašam būs, kad tu būsi vecs un varbūt arī tevi vairs negribēs ne atzīt, ne drukāt...“ — Augsti Austrīņš cienīja Saulieti, labprāt iespieda visu, ko šis dzejnieks viņam stūjīja. Vienīgi Plūdons nebija pierunājams kaut ko dot *Latvijas Vēstnesim*, kaut Austrīņš viņu vairākkārt aicināja un lūdza. Beidzot atmēta ar roku: „Plūdons jau ir ciets. Viņš neko neaizmirst,“ — un smiedamies vēl piebilda: „Viņš jau ir Jumis atriebējs“. Plūdons vispār negribēja piedalīties izdevumos, kur raksta Rozītis un Erss, kurus šis dzejnieks tai laikā īpaši neieredzēja,

jo tie viņu bija mēģinājuši kritizēt. 1921. gada rudenī satīras žurnālā *Svari* (un jau agrāk) parādījās Plūdoņa parodistiskie dzejoļi, kuŗos viņš zobojās par Roziša izteiksmi, Roziša dzejas erētismu u. t. t. Rozītis, tā sakot, izaicināja Plūdoni uz īstu cīņu *Latvijas Vēstnesī*, Plūdons tai pašā avīzē šim aicinājumam sekoja, un sākās asa, karsta polemika. Plūdoņa beidzamā atbilde bija ieturēta tādā tonī, ka *Latvijas Vēstnesis* to neiespieda, jo Rozītis toreiz bija ļoti „iespaidīgs“ cilvēks: rakstnieku arodbiedrības priekšnieks, *Rituma* redaktors un, laikam, vēl kādā oficiālā amatā. Tad nu Plūdoņa beidzamais vārds parādījās atkal *Svaros* ar blakus virsrakstu: *Akemens un Austrīņš patiesībai muti neaizbāzīs*. Plūdoņa cienītājs un atzinējs Austrīņš palika kā bijis.

Runājāmie par dažādiem dzejniekiem. Jau no skolas laikiem Austrīņš augsti apbrīvoja Pušķinu, viņa brīnišķo spēju ar ļoti maz vārdiem pasacīt ļoti daudz. Atceros, Austrīņš reiz aizkustināts recitēja Pušķina distihu par Homēra *Iliādu*, kur dzejnieks „jūt lielā sirmgalvja ēnu, dvēselē samulsis“. Par latviešu lirikas augstākām virsotnēm Austrīņš uzskatīja Raiņa *Galū un sākumu* un Skalbes *Daugavas vilņus*, kā arī Poruka dzejoļus. Poruks bija Austrīņa iemīlēts jau no „dekadences“ laika, Poruku viņš allaž pieminēja ar cieņu un mīlestību un bija sašutis, kad Virza mēģināja kādā *Brīvās Zemes* rakstā Poruku noliegt. „Viņš jau ir galējību cilvēks“, man vēl skan ausīs Austrīņa vārdi par Virzu, kaut Virzu dzejnieku viņš vērtēja augsti. Austrīņš nevarēja pievienoties arī, kad Virza visur pasvītvoja un izcēla tikai franču kultūru: „Nav jau ne franču, ne vācu kultūras, bet tikai viena vienīgā kultūra,“ Austrīņš sacīja. Atgriežoties atmiņās par *Latvijas Vēstnesi*, jāpiemin, ka Austrīņa laikā avīzē iespieda Deglava *Rīgas* otro daļu un Austrīņš nopirka un izlasīja arī pirmo, lai iepazītos ar Deglava diždarbu pilnībā. Lasīja un atrāda, ka Krauklišu Pēteris esot tikpat dūšīgs, nepiekāpīgs un uzstājīgs kā

pats Deglavs. No jaunajiem autoriem sevišķi atzina Veseli, kuŗa stāstu *Zem vācu jūga* iespieda tūliņ 1920. gada rudenī. Veselis esot īsts stāstu rakstītājs un pārspēšot Laicēnu (tai laikā L. tika vispār augsti vērtēts); tikai nevajagot Veselim pašam to teikt, ka neklūst par daudz iedomīgs. Citreiz žēlojās: neesot īstu kritiķu. No pašu rakstnieku vidus kritiķa vēriens būtu tam pašam Veselim, Ezerīnam, Richardam Rudzītim, Antonam Bārdam — tam varbūt īpaši, bet kamēr no Bārdas ko izspiedīsi... — Pricējās par Jāņa Ezerīņa sīkajiem feļetoniem (ar parakstu *Unus e multis*); pirmā vietā no Ezerīņa rakstiem liekamas noveles, bet feļetoni tūliņ pēc novelēm. Jaunā dzejnieka Ziemeļnieka dzeju Austrīņš 20. gadu sākumā augsti nevērtēja. Kad kāds no *Jaunāko Ziņu* redaktoriem — laikam Arturs Bērziņš — Austrīņam pārmeta, ka *Vēstnesī* neuzņemot Ziemeļnieka dzejoļus, dzejnieks atrunājās: „Par to mēs drukājam Alijas Baumanes un Aīdas Nīdras dzejoļus — un tos atkal nedrukājat jūs!“ — Mīnēto jauno dzejnieču darbi (īpaši Baumanes) tiešām diezgan bieži parādījās *Latv. Vēstnesī*, bet sevišķi atzinīgi atceros dzejnieku runājam par Paulīnas Bārdas pirmajiem dzejoļiem, kas nāca *Latvijas Sargā* 1920. gada vasarā; te nu esot tiešām kaut kas ļoti izjūsts un vienkāršs.

Tā es gāju pie Austrīņa, nesu savus rakstus, runājāmie. No redakcijas locekļiem, šķiet, vislabāk viņš satika ar veco avīžu rūķi Jāni Tomiņu-Riemeli, sirmu, labsirdīgu kungu, lielu Heines cienītāju un atdzejotāju; tas mīlēja pajokot, vēl aizvien runādams savā Vidzemes malienas izlokšnē, kaut ilgus gadus nodzīvojis Rīgā, allaž *Baltijas* un vēlāk *Dzimtenes Vēstneša* redakcijā strādādams. Redakcijā Austrīņš, atceros, mācīja kādu no izsūtāmiem zēniem rakstīt burtus; laikam, visos tais juku gados puika nebija paspējis iemācīties. — Tika runāts arī par operas un teātra izrādēm. Tīri vai ekstazē Austrīņš bija par Amandas Rebānes (vēlāk *Libertes*) dziedāto Karmenu. Tūliņ uzrak-

stija dzejoli *Ziemeļu Karmenai*. Un citi redakcijas kungi sprieda: dzejnieks nu gan esot drusku iemilējies... Tāpat sajūsmīgus apbrīnošanas vārdus Austriņš teica par Ādolfu Kaktiņu, par Kaktiņa Rigoletu, par Johannaņu Richarda Štrausa Zalomē („Un kad viņš kāpj atpakaļ savā cietumā, var manīt, ka drusku viņu ķērusi, aizkustinājusi tā sieviete ir gan...“). No aktieņiem Austriņš īpaši cienīja Dailes teātra veco tēlotāju Gustavu Žibaltu. *Latv. Vēstnesī* recenzijas par teātra izrādēm rakstīja Roberts Kroders, kas sevišķi izcēla un cildināja Dailes teātri, bieži vien nonicinādams Nacionālo un sīvi tam uzbrūkdams, tā ka Nac. teātra vadībai pat bija jāprotestē. Atceros Austriņa lēno, bet stingro balsi: „Vajag, vajag, Kroder, kritizēt Dailes teātri arī!“ Austriņš nebija mierā, starp citu, ar to, ka D. teātris pārāk maz izceļot Žibaltu, nepiešķirot viņam labas un lielas lomas. — Reizēm Austriņš pirmais pavēstīja man kāda rakstnieka vai pazīstama cilvēka nāvi (Kaudzītes Reiņa, J. Kārsteņa, K. Augenberga-Ezerieša u. c.). Katreiz viņš tādu vēsti iesāka: „Jūs jau laikam zināt: tāds un tāds ir miris“. Un nekad es to iepriekš nebiju zinājis, allaž Austriņš pastāstīja pirmais. Kāds cits, ļoti asprātīgs dzejnieks smējās: kad es būšot miris, es arī pēc nāves atnākšot redakcijā un Austriņš man stāstīšot: „Jūs jau laikam zināt: jūs esat miris“. Tad tikai es dabūšot zināt, kas ar mani noticis. — Reizēm Austriņš mani iepazīstināja ar dažu šā vai tā ievērojamu cilvēku. Rīgā pirmajos pēckaņa gados bija redzams tā sauktās limitisma filozofijas nodibinātājs profesors Žakovs, spēcīgi noaudzis, pavecs vīrs, liels īpatnis. Ar viņu Austriņš mani iepazīstināja Sukubā, rekomendēdams mani Žakovam: „Tas ir reliģiozs dzejnieks.“ Žakovs tūlīt pierakstīja uz kādas biezās grāmatas atvērtā vāka manu vārdu un adresi, kur citas adreses jau priekšā. Vēlāk Austriņš pastāstīja dažu Žakova raksturību. Žakovs mēdzis lasīt savus rakstus un poēmas jau pirmskaņa latviešu inteliģences sabiedrībā,

bet vienmēr vajadzējis būt klāt viņa draudzenei Alīdai. Reiz visi sasēdušies. Žakovs vidū ar manuskriptu, bet Alīdas vēl nav un nav. Žakovs strupi paziņojis: „Bez Alīdas es nelasu“.

Citreiz Neilanda ēstuvē Austriņš mani „stādīja priekšā“ Pēterim Rudzītīm, kādreiz slavenajam Rīgas Latviešu teātra aktierim un intrigantu tēlotājam, kas no skatuves bija aizgājis. Bet R. bija toreiz pavisam „kunga prātā“, rūca kaut ko par sliktām „peršām“ un nez' kādēļ atkārtoja: „Du bist engagiert, du bist engagiert!“ Austriņš beigās bija tīri nelaimīgs, ka mani un Rudzīti savēdis.

Austriņš iespieda *Latvijas Vēstnesī* manus dzejoļus, stāstīņus un recenzijas, ar Austriņu bieži iznāca runāšanās par maniem darbiem un nedarbiem. Diezin, vai vēl kāds no vecākajiem kollēgām man tik daudz sacījis par maniem rakstiem kā Austriņš. 1920. gada sākumā Jānis Grīns recenzijā par maniem pirmajiem stāstīņiem bija man pārmetis temperamenta trūkumu. (Sarunā Grīns un Sudrabkalns mani ņēma uz grauda daudz niknāk.) Es tad kādā dzejolī ieminējos par savu „tumšo un vārģo dzeju“ — vai tam līdzīgi. Austriņš, uz ielaš saticis, ņēmās mani mierināt: lasīdams manu dzejoli, tūlīt nodomājis — tā es esot rakstījis Grīna recenzijas dēļ. Tā nevajagot par sevi teikt, vispār recenzenta piezīmes nevajagot ņemt pie sirds. Fricis Bārda arī nosaucis Damberģu par jaunu sirmgalvi: vai tādēļ Damberģs neesot dzejnieks?

Reiz es Austriņam stāstīju, ka esmu ātri vien sastādījis dzejoļu krājumu (*Laiķi un ceļi*). Austriņš mani strostēja: tā nu esot paviršība, tā nevarot, dzejoļu krājums jā sastāda ilgi, nopietni, rūpīgi. (Ak, es jau arī tos pašus *Laiķus un ceļus* vēlāk vairākkārt pārcilāju un „pārstādīju“.) *L. Vēstnesī* Austriņš labprāt ievietoja arī manus dzejojumus brīvajā ritmā. Īpaši viņam patika mans izteiciens, ka „viens atzinējs vairāk vērts nekā miljons noliedzēju“. Un kad P. Rozītis (pa daļai aiz personīgiem „atriebības“ motīviem) bija Rī-

tumā bargi nokritizējis manu grāmatu *Es sludinu*, Austrīņš izteica savu sašutumu: ar mani vairs nevarot tik viegli tikt galā, kā to domājis Rozītis, atkārtodams recenzijā visu, ko par mani sliktu teikuši Laicēns un Upītis; par mani taču jau sabiedrībā esot nodibinājis spriedums. No otras puses arī es esot nepareizi un pārsteidzīgi rikojies, nosaukdams Rozīti kādā kalendāra literārā pārskatā par veikalnieku. Un nevajagot atteikties no līdzdalības *Ritumā*. Tāds žurnāls latviešiem pašlaik viens vien esot. — Austrīņš ņēma pretī visādus manus rakstus, arī stāstiņu *Maijas uzvara*, kas patumšas mistiskas apņemts. Iespīest to iespīeda, bet piezīmēja: Mani stāstiņi no kareivju dzīves bijuši skaidri un spēcīgi, bet te nu esot — īpaši, ja lasītu vienkāršāks cilvēks, viņam tas gabals liktos... neatceros, kādu vārdu Austrīņš lietoja, bet bija kaut kas ļembastam radniecīgs. Sevišķi Austrīņš priecājās par ļoti vienkāršu manu dzejolīti *Mātei ziemas vakarā* — tas nu esot īsts un labs. Dzejniekam patika, kad es sāku rakstīt vienkāršus mīlestības dzejolīšus; esot jau bijuši labi arī mani brīvā ritma dzejoļi, viņš jau neko nesakot, bet ar šiem mīlestības dzejoļiem es nu esot uzgājis uz īstā ceļa.

Draudzīgs un labvēlīgs Austrīņš man bija arī personīgā dzīvē, kaut neesam uzrunājuši viens otru: tu. („Tu-brālības“ sadzērām vairākkārt, bet otrā dienā satiekoties lietojām vien to pašu Jūs.) Kad ziņoju dzejniekam, ka esmu nodomājis precēties, Austrīņa pirmais jautājums bija: „Vai viņa ir praktiska sieviete?“ Labi esot, ja sieva vienkārša un saimnieciska, bet, ja citādi, vīrs tādai „nevarot kleitas vien piepirkt“. — Austrīņš ieradās arī manās kāzās. Tai laikā prof. Šmits bija publicējis pavisam nelabu rakstu, starp citu tur nonievādams Ausekli, kas neesot bijis nekāds dzejnieks, esot bijis bez augstskolas izglītības u. t. t. Par spīti visiem profesoriem kāzinieki lielā sajūsmā un paciltībā dziedāja *Kā Daugava vaida* — un Austrīņš par visiem skaļāk. — Gaidīju ģimenes

pāvairošanos, dēlu arī sagaidīju. Iebraucu Rīgā, apmeklēju draugu K. Egli, kas tai laikā pārzināja O. Jēpes nelielo publisko bibliotēku — otrā stāvā virs grāmatnīcas. Kāpju pa likloču kāpnēm, klausos: pie Egles atnācis Austrīņš, un abi runā tieši par mani. Austrīņš pašlaik jautā Eglem: „Nez', kas nu Pēteram ir, meita vai dēls?“ — „Dēls, dēls,“ es atsaucos. Tas esot labi, rakstniekiem vairāk meitenes vien rodoties, nu esot reiz viens puika.

Arī Austrīņš pats, kā mēdz teikt, nodibināja ģimenes dzīvi. Īsi pirms tam notika dzejnieka Italijas un Spānijas braucieni. Austrīņš brauca līdz kādai ekskursantu skolotāju grupai, un Italijas ekskursijā piedalījās arī Erss. Atceros, redakcijā šad tad atnāca Erss un, laikam, vēl kāds ekskursants, un tad viņi sprieda par gaidāmo braucienu, piem., cik daudz veļas ņemt līdz, jo Italijā taču esot ļoti silts, veļu vajadzēšot bieži mainīt. Par „saulaino Italiju“ Austrīņam labs skaits dzejoļu, bet vēl vairāk, šķiet, dzejnieku iejūsmināja Spānijas brauciens. Skaidri nezinu, bet liekas, ka tādi braucieni bija divi, otrs, laikam, pēc dzejnieka apprecēšanās. Kad piedzima meitiņa Mudīte, Austrīņš teica: nu jāsākot taupīgāk dzīvot, jādomājot par ģimenes uzturēšanu; atmetīšot smēķēšanu (kas arī notika), neiešot vairs tik bieži kafejnīcā, koncertos, operā, teātrī. Bet, kad, piem., teātrī izrādīja kādu ievērojamu spānisku gabalu, Austrīņš pirmizrādē klāt kā likts, vai nu tas bija Rišpēna drāmatizētais *Don Kichots* Dailes teātrī, vai Kalderona *Dzīve* — *sapnis* Nacionālajā. Austrīņu tā ieinteresēja viss spāniskais, ka viņš pat lūdza Misiņu, lai dodot izlasīt lubu romānu *Kordovas asinsrozes*; varbūt, varēšot tur tomēr ko atrast par Kordovu. Bet Misiņš: „Es jums saku, neko jūs tur neatradīsīt. Tas būs tikpat, kā ja es, vei, uz papīriša ar zīmuli uzrakstītu jums to vārdu Kordova“... Austrīņš ņemās uzmanīgi pārlasīt *Don Kichotu* un mazliet sūdzējās, ka Servantess skopi tēlojis apkārtņi un dabu.

Latvijas Vēstneša izdevēji bija sākuši bieži mainīt sava laikraksta redakcijas personālu, kas avīzei, protams, par labu nenāca. Arī Austriņš smējās: kad būšot izbraidījis Spāniju, būšot no avīzes jāaiziet. Tā arī notika. Galu galā dzejnieks atzina — labāk vien esot, ka tā. Redakcijā tikai tāda dēdēšana. Turklāt acis kļuvušas vājas, ar zīmuli rakstītus rokrakstus vairs nemaz neesot spējis salasīt. Nu tikai jāsākot pašam cītīgāki un vairāk rakstīt — rakstīt lielākus darbus. Austriņš reiz sarunā pieminēja Gētes izteicienu, ka pēc 40. dzīves gada cilvēks īsti spējot atmiņā otrreiz pārdzīvot savu mūžu, īpaši bērnību. Tā tas tiešām esot. Viņš, Austriņš, tagad dzīvojot atmiņās, rakstīšot lielākas atmiņu grāmatas, garus atmiņu stāstus. Sarunāšot ar Jesenu, ar Pāvilu Rozīti. Jeseņam rakstīšot bērnības stāstu *Puišķāns* — lai liek *Jaunības Tekās*. Rozītim rakstīšot romānu chroniku par 1905. gadu un laikmetu pēc tā *Garā jūdze* — lai liek *Ritumā*. Domāts, darīts. Vispirms *Ritumā* nāca *Garā jūdze* — pirmā daļa 1925. gadā. Bet šo diždarbu autors neveica, *Garās jūdzes* turpinājumi atrodamī tikai bruļonos un atzīmēs. Austriņa kopotu rakstu 6. sējumā iespiesti arī šie bruļoni, šīs aprautās atzīmes. Tur iedziļinoties, var tomēr saprast, par kādiem cilvēkiem autors runā, kādās vietās stāstījums norisinās. *Garās jūdzes* sākumi meklējami jau autora otrajā grāmatā, paprāvajā stāstā *Kaspars Glūns* („kāda bēgļa nakts grāmata“, 1908.), vēlāk *Kaspars Glūns* lielāko tiesu pārņemts *Garajā jūdze*. *Valmieras kalendārā* 1910. gadam iespiests Austriņa stāsts *Krēpains*, kur ļoti vienkārši un uzskatāmi tēlota stāsta varoņa, kas piedalījies janvāra demonstrācijās, sašauts kājā, gulējis slimnīcā, atbraukšana tēva mājās, dzīve un veselšanās tur; arī *Krēpains* vēlāk gandrīz vārds vārdā pārņemts *Garajā jūdze*. Tālāk nelieli romāna fragmenti Austriņam iespiesti *Latvijas* lit. pielikumā, *Liepājas Atbalsī*, kādā kalendārā laikā no 1910.—12. Romāns ir tā pati vēlākā *Garā jūdze*, bet toreiz virs-

raksts bija nodomāts *Lūnas biķeris* (t. i., mēness atspīdums ūdenī). 20. gados, ķerdamies pavisam nopietni pie romāna, Austriņš to pārdēvēja par *Garo jūdzi*; šo vārdu viņš dzirdējis no sava tēva, kas tā apzīmējis kādu ceļa gabalu savās tirgus braucēja gaitās. Kādu laiku savā dzīvē tad Austriņš gribējis *Garajā jūdze* rādīt un tēlot? Gadus no 1905. līdz 1917., t. i., gadus no vienas revolūcijas līdz otrai. Līdz 1905. gadam autoram, kas romānā sevi nosauc par Paulu Aizbetnieku, bijusi īsta pase kā visiem pilngadīgiem vecās Krievijas pavalstniekiem, bet 1905. g. sākumā viņa pase ieturēta kādā iestādē, formālitāšu noskaidrošanai. Tad nākusi janvāra demonstrācija, dzejnieka slapstīšanās un bēguošana, kad viņš dzīvojis vai nu bez pases, vai ar svešu pasi, līdz 1917. gadā ieguvis atkal īsto. Tātad *Garā jūdze* ir gaita bez pases, bēgulības un klejošanas gadi, kur pases dēļ allaž jābūt trauksmigās rūpēs. — Tā nu es lasīju *Ritumā* pa burtnīcai vien šīs apbrīnojamās chronikas 1. daļu, kas aptver notikumus autora dzīvē no 1905. gada decembra līdz 1909. gada pavasarim. Pricējās par autora kā īsta chronista pamatīgumu un objektīvīti, pricējās par autora, jāteic, ģeniālo vaļsirdību. Saticis Austriņu, pastāstīju, ka lasu *Garo jūdzi* katrā *Rituma* burtnīcā un nepacietīgi gaidu nākamo. Austriņš pastāstīja, ka vēl viens tāpat lasot uzmanīgi pa burtnīcām: mūzikas kritiķis Jānis Čirulis. — *Garajā jūdze* pavīd visraibākā sabiedrība: mākslinieki bohēmieši, revolūcionāri, cietumnieki, spiegi, žandarmi, laucinieki un pilsetnieki, veci un jauni cilvēki, latvieši, krievi, žīdi, studenti, skolnieki, ģimnazistes. Viegli atšifrēt zīmīgi notēlotos māksliniekus. Īstā vārdā saukti Rūdolfs Blaumanis un autoram draudzīgi tuvā 1905./06. gada traģiskā dzejniece Zemgaliēšu Bīruta, kuŗas piemiņai Austriņš veltījis arī skaistu dzejoli grāmatā *Klusuma gaviles*. Pats Austriņš, kā jau minēju, *Garajā jūdze* sevi nosaucis par Paulu Aizbetnieku. *Garo jūdzi* esmu lasījis diezgan daudzās reizes, tomēr šai brīdī nevaru un

nevaru vaits atcerēties, kā autors nosaucis savus ievērojamus Piebalgas tautiešus Emīlu Dārziņu, Kārli Skalbi, Arturu Bērziņu. Toties atceros citus. Akurāters *Garajā jūdzē* ir Spulgais, K. Krūza — Akmengrauzis, Jēkabsonu Kārlis — Deisons, K. Štrāls — Ošups, A. Baltpurviņš — Sermulišu Pēteris, Fr. Bārda — Vītols, J. Zālītis — Līcītis. Saulietis nosaukts par Krustiņu Alksni, Plūdons par Ģibuli, A. Ķeniņš par Laidegu, V. Eglītis par Kasparu Loku, V. Dambergs par Leonu Drūģi, Ed. Vulfs par Veldumu, Linards Laičēns par Raimundu Raiskumu. Annai Brigaderei Austrīņš piešķīris Ievas Vibotnes, Birutai Skujenieci Abgaras Lazdenieces vārdu. Slavenajam grāmatu apgādniekam A. Gulbim Austrīņš atstājis Olgerta Silarāja vārdu, kādā G. pats sevi nosaucis savos autobiografiskajos romānos. Tāpat Virza *Garajā jūdzē* ir Varkalis; šādā vārdā nosaukts arī kāds no V. Eglīša romāna *Līdzvainīgie* varoņiem, kuŗā varam pazīt Virzu.

Lasot Austrīņa darbus, īpaši *Garō jūdzi*, esmu apbrīnojis autora — kā lai saka — dziļo dzīves izjūtu. Tā ir mierīga un gaiša, tā autoru neatstāj, arī stāstot un rādot drausmīgo un tumšo. Gaiša izjūta paliek arī, kad autors, piemēram, stāsta par ziemas nakti, kuŗā Aizbetniekam iznācis tā, ka nevar nekur pārnakšņot un par pēdējiem grašiem daži brīži jāvada pie zināmas profesijas sievietes — tikai, lai apsildītos un nosnaustos. Nav aizmirstama vieta šai kronikā, kur Aizbetnieks ceļā no viena cietuma uz otru 1906. gada rudenī iedomājas, ka laukos tagad visur rok kartupeļus — un cik labprāt arī viņš to darītu tēva mājās — „viens pats visus kartupeļus noraktu, cik mums tās zemītes“. — Bet arī te un visur autora gaišais — jā, var pat teikt, omulīgais stāstītāja miers, tāds, ka liekas kā autora pateicība Dievam: „Es pateicos tev, ka esi man ļāvis visu to piedzīvot!“ (Pie tam Austrīņš nebūt nesauc ļauno par labu, vai nejauko par jauku.) Nav pārāk daudz rakstnieku pasaules literātūrā, kas uz mani atstājuši tādu iespaidu

kā Austrīņš — tieši šai dzīves izjūtas ziņā. Tāpat kā Austrīņu esmu varējis lasīt un lasīt Gogoli, Pērsieti, Anšlavu Eglīti, kaut katrs no šiem minētiem „pasaule par sevi“. Bet ar Gogoli Austrīņam sava radniecība nenoliedzama, un „dekadences laikā“ dzejotam V. Eglīša cildinājumam, kuŗā Austrīņš Eglīti salīdzina ar Puškinu, sevi (gan kautrīgi) ar Gogoli, ir savs pamatojums (t. i., tai tuvībā ar Gogoli). Kā Čičikovs Gogoļa *Mirušajās dvēselēs*, tā Aizbetnieks *Garajā jūdzē* brauc un brauc neizbraukājamu „garō jūdzi“, satikdamies ar visdažādākiem tipiņiem; protams, katra varoņa braukāšanai pilnīgi citādi cēloņi, raksturs un mērķi. Tiklab *Mirušās dvēseles* kā *Garō jūdzi* esmu daudzkārt pārlasījis, *Garō jūdzi* beidzamo reiz 1944. g. vasarā kā atvadīdamies. Jānis Grīns mēdza teikt, ka dažiem rakstniekiem esot „laba prese“, t. i., periodikā par viņiem atsauksmes tikai labvēlīgas, neviens viņus nekritizē: viens no šādiem rakstniekiem esot Austrīņš. Visumā tas tā arī bija. Bet tieši par *Garō jūdzi* Austrīņš nav saņēmis īstu saprātēju spriedumu un iztirzājumu. Vēsais formālisma pedants Augusts Bračs pat apgalvoja, ka *Garājai jūdzei* esot vienīgi memuāru vērtība. Edgars Sūna arī atzinās: tā *Garā jūdze* nu esot tiešām viena tik garā jūdze, ka viņš tur nekā nesaprotot... Pārējie klusēja. Tā šis Austrīņa darbs, viens no īpatnējākiem un ievērojamākiem mūsu rakstniecībā, līdz šim palicis maz ievērots, neatzīts, nesaprasts, neizvērtēts.

Samērā maz kritika ievērojusi arī otru lielāko Austrīņa darbu, bērnības atmiņu grāmatu *Puišķāns*. Atsevišķās *Puišķāna* nodaļas nāca *Jaunības Tekās*, bet, kad šis žurnāls izbeidzās — jaunajos mēnešrakstos *Daugava* un *Piesauļe*. Grāmatā *Puišķānu* izdeva Austrīņa draugs un Piebalgas tautietis Jānis Roze 1931. gada janvārī. Arī *Puišķāns* ir rūpīgs, pamatīgs stāstījums par daudzām lielām, daudzām arī sīkām lietām, bet par visām autors stāsta ar lielu mīlestību, var teikt — ar godbijību. Visu it kā apgaidot

kāds savāds iekšējs apstarojums, tā ka te var runāt pat par ikdienas dzīves mistiku. Šāds apstarojums skar lietu, ēku un Austrīnam īpaši raksturīgo istabu jeb, kā viņš saka un raksta, ustabu tēlojumus. (Tādi ne tikai *Puiškānā*. Šķiet, Austrīnam īstāk būtu piemērots „istabas dzejnieka“ apzīmējums nekā kādam citam autoram, ko tā nosaucis kāds cienījams pedagogs un spriedējs.) Neaizmirstami arī visi cilvēku tēli, vai tas būtu slimais dārznieks, kas lēnām mirst un dziest savā dārzā, vai čaklais Spiranda, kas veido savu mazo iedzīvi, vai visi citi. Piebaldzēni ir praktiķi, bet no otras puses — viņiem raksturīgs arī tāds grāmatu kultūras cilvēks, kāds *Puiškānā* tēlotais saimnieks Dabars (īstais vārds bijis Kampars), kas tā aizrāvis grāmatas lasīdams, ka pat pavasara lauku darbus aizmirsis darīt. Austrīņš tomēr arī īsts reālists un „bezparteijsks“ chronists, kas neidealizē tēlotos cilvēkus, piem., autors cienī un apbrīno savu māti, bet nenoklusē rūgti nesmalkjūtīgos vārdus, ko māte saka vec-tēvam. Kā *Puiškānā*, tā *Garajā jūdzē* jāapbrīno dzejnieka atmiņa, kuŗā tā uzglabājušies visi sīkumiņi. Latviešu rakstniecībā *Puiškānam* vistuvāk rada Jaunsudrabiņa *Baltā un Zaļā grāmata*.

Puiškānu lasot, diezgan bieži var satikt vecus pazīstamus, t. i., šai grāmatā sastopami cilvēki, kas bijuši jau tēloti vienā otrā iepriekšējā Austrīņa darbā — stāstā, dzejolī. Tā nu ir Austrīņa raksturība — atkārtot un tomēr neatkārtoties. Piem., vairāk nekā vienu reizi Austrīņš dzejojis un stāstījis prōzā par sava tēva pēkšņo nāvi, par janvāra demonstrāciju un savu kājas ievainojumu. (Bez *Garās jūdzes* vēl paplašā poēma *Piektais gads*, 1930.). Bet katra variācija lasāma ar interesi, jo autors allaž pievieno kādu zīmīgu sīkumu vai niansi, kas nebija iepriekšējā gabalā par to pašu tematu. — Janševskis 90. gados dažiem saviem stāstveidīgiem dzejojumiem lika par moto: „Tautas dzīve — tautas dzeja.“ Protams, arī Austrīņš to varētu teikt par saviem darbiem, bet vēl īstāks mo-

to visai viņa dzejai, šķiet, būtu: „Mana dzīve — mana dzeja.“ Varbūt neviens cits latviešu dzejnieks nav stāstījis tik daudz un tik tieši pats par sevi, par savu dzīvi. Austrīņš it kā būtu visu mūžu rakstījis tikai dzejisku autobiografiju, tikai savas dzīves chroniku. Austrīņa grāmatās tad nu notēlojies viss autora mūžs, sākot ar bērnību, ar „puiškāna“ gadiem Kaikašos, beidzot ar paša ģimenes priekiem un rūpēm, dzīvojot Torņakalnā, kurp Austrīņš mūža beigu posmā bija pārcēlies. Pārdaugavā mājīgi jutās ģimenes cilvēks Austrīņš un vientuļnieks Krūza. — Reti (samērā) Austrīņa stāsti ar izdomātu fābulu, daži no tādiem gan pieskaitāmi viņa spēcīgākiem: *Velna apsēstais* (1907.), *Kad nakts visgarākā* (1918.). Daža reta stāsta varoņa prototips un viss stāsts, tā sakot, pilnīgi ārpus autora, piem., skaisti vienkāršais mīlas stāstiņš no pirmā kara pirmajām dienām *Ļauj glaudīt tavus matus* (1914.), kuŗa varonī Džakomo notēlots dziedātājs J. Karps. Dažos stāstos dzejnieks at-tēlojis, ko viņam stāstījuši viņa dzīves biedrene par savām jaunavas dienām. Tādi visai spilgti gabaliņi ir *Nakts brīnišķība* (1924.) un *Beliņu kazāki* (1930.).

Pats dzīves un atmiņu rakstnieks būdams, Austrīņš intēresejās par citu autoru atmiņu stāstiem. Teicās ar lielu interesi *Latvī* lasījis Niedras plašo autobiografisko vēstījumu *Mana bērnība*, kaut politikā bija noteikts Niedras pretinieks. Īpaši Austrīņš apbrīvoja minētā darbā aprakstīto veco Kancānieti — sievieti reliģisku meklētāju. Kad es sāku rakstīt un publicēt *Piesaulē* savus atmiņu tēlojumus, Austrīņš allaž tos izlasīja, kaut ko man par katru pasacīja. Jānim Grīnam lāgā nepatika tāda mana atmiņu vārstīšana, bet, kad šis atmiņas bija savāktas grāmatā *Atmiņu vija*, viņš par grāmatu uzrakstīja ļoti atzinīgu recenziju. Bet, kad es vēl tēlojumus publicēju pa vienam, viņš nevienu no tiem *Daugavā* neuzņēma un mēģināja atrunāt no rakstīšanas: tiešām neesot vērts. Stāstīju par to Austrīnam. Viņš teica: ne jau katrs spēj

labi uzrakstīt atmiņas; kas tad iznākšot, ja visi sākšot rakstīt par savu bērnību un jaunību; bet kam „rakstās“, lai rakstot vien, sevišķi es; mani gabali turklāt no tās puses, no Smiltenes, no Plāņiem, par kuŗu nekādas atmiņas līdz šim neesot rakstītas. Citā reizē Austriņš man pārmeta, ka es kādā tēlojumā — neatceros, kādā vietā — neesot noklusējis kaut kādu savu rakstura vājību. Klusākā balsī dzejnieks piemetināja: vajagot sevi aizvien tēlot no izdevīgās puses... Nu, pats Austriņš gan nav šo savu padomu ievērojis, jo ne *Puiškānā*, ne *Garajā jūdzē* nevienā vietā nav mēģinājis sevi kaut kā ideālizēt, rādīt kādas perfekcijas spožumā. — Austriņš meklēja un milēja visu tradicionāli seno, visu, kas nāk no dzimtenes un mājām. Būdams brīvdomīgs, saprazdams dažādus reliģiskus meklējumus, dzejnieks atzinās, ka pats palīks uzticīgs ticībai, ko māte ieaudzinājusi. Īpaši bērnībā viņam licies tik skaidrs, ka Sv. rakstos tēlotie notikumi tikai tā varējuši notikt. Ir jau pazīstama Austriņa mīlestība uz provinciālismiem, retiem, veciem vārdiem un teicieniem. Tādus viņš meklēja un lika savā dzejā un prōzā, gan nepārbīvēdams ar tiem savu valodu, kā tas iznācis dažiem vēsturisku stāstu autoriem pēdējos gados. Par katru atrastu retu vārdu dzejnieks pniecājās kā maksšķernieks par izvilktu zivi. Reiz laimīgs sauca: „Nu man atkal viens vārds rokā: Pūpolnīca“. Tā dažos apvidos saucot Pūpolsvētdienu. Šo vārdu viņš ielika vecā Delvenieka stāstā, attēlodams savu sarunu ar Delvenieku. Bet vecā Delvenieka prototips bija publicista A. Krodera sievas tēvs. (Tagad atceros, ka *Baltijas Vēstnesī* gan jau 1897. g. bija toreiz gluži jaunas rakstnieces Grietiņas — E. Prūsas — stāstiņš ar virsrakstu *Pūpolnīca*.) — No Blaumaņa *Saldenās pudeles* izrādes Nac. teātrī 1927. gada rudenī Austriņš atgriezās pniecīgs: Blaumaņa tekstā dzirdējis pieminot „Jonāsiņa tirgu“; tas tūliņ atdzīvinājis vecas atmiņas par šo tirdziņu. — No laukiem Rīgā iebraucis, reizēm apmetos kādā lētās Suvo-

rova viesnīcas numurā. Vienreiz tur mani apciemoja Austriņš un stāstīja par šī „Stūŗa kroga“ (Elizabetes un Kr. Barona — agrāk Suvorova ielas stūrī) slaveno pagātņi, īpaši laikā, kad restorāna īpašnieks bijis Poruka un vispār mākslinieku draugs Ādolfs Arnītis. Par šo ciemošanos pie manis Austriņš uzrakstīja pagaŗu dzejoli *Pēteris Ērmanis Suvorovā*, kas iespiests *Pēdējā Brīdī* un pēc tam dzejoļu krājumā *Vēriens*. — Sirsnīga, tik raksturīga atvadišanās no kaut kā veca, aizejoša, piem., Austriņa tēlojumā par *Braucienu ar pēdējo diližansu*. — Reiz ilgāku laiku streikoja tramvajnieki, un Austriņš no Pārdaugavas nāca kājām. Vienu rītu stāstīja: nācis, kā parasti šai streika laikā, pa tramvaja sliedēm; uzreiz dzirdējis: turpat aiz muguras zvana; atskatījies: tramvajs — streiks izbeidzies; mudīgi lasījies no sliedēm nost: „Ja vēl automobilis sabrauc, tad nekas, bet nu tramvajs — tīrais kauns!“ — Bet arī par automobiļiem Austriņš nejūsmoja. Pārmeta man: es esot rakstījis slavas himnu automobilim, bet kas tur ko slavēt? Viņam allaž liekoties, ka auto ar savu taurēšanu un saceltajiem putekļu mākoņiem lielīgi sauktu: lasies no ceļa, kungi brauc! — Kad nu runā par ceļu, nāk atmiņā: Austriņš aizvien pateicībā pieminēja nelaiķi Ed. Vulfu, jo Vulfš uzrakstījis kādu tēlojumu par šoseju. „Par šoseju, lūk, neviens nebija rakstījis.“

Tā nu, gadiem nākot un aizejot, satikāmies, runājāmies ar dzejnieku bieži, sirsnīgi. Ar prieku vienmēr redzēju pa ielu lēni nākam, smagus soļus spēŗam (savainotā kāja nekļuva nekad gluži vesela) Antona Austriņa lielo stāvu; pieri savilcis, dzejnieks vērās caur acenēm. Acis aizvien vājāk pildīja savu uzdevumu, un avīzes, žurnālus, grāmatas dzejniekam lasīja priekšā svainis Kārlis Kraujiņš, bet jau drīz vien — paaugusies meita Mudīte. Prieks bija par Austriņa grāmatām, par dzejoļu krājumiem *Dzīves burvība* (1925.), *Vēriens* (1928.) un pēdējo grāmatu *Aizsaule* (1933.), kuŗā dzejnieks vēlas, lai viņa skats vairāk vērtos „uz iekšu“, uz

visu, laicīgām acīm neskatāmo. Prieks bija par tēlojumu grāmatu *Neievērotie* (1931.), kur vesela galerija dažādu tiešām maz ievērotu cilvēku, īpaši no ārpuspilsētas. Austrīņš vairākkārt solīja rakstīt dzejoli par maizes pārdevēju (tāpat kā bija jau uzrakstījis par autobusa kasieri un par sievieti bārdzini). Vienmuļa dzīve šai pārdevējai; varbūt tikai reiz gadā aiziet uz operu u. t. t. Uzrakstīt šo dzejoli dzejnieks tomēr neuzrakstīja tāpat kā komēdiju *Malienas velns*, ko gribēja dot Nacionālam teātrim; luga būtu rakstāma tā sauktā dellartiskajā stilā, un beigās pats šis Malienas velns, cēli atvadīdamies, izietu cauri skatītāju telpai (Austrīņam jau bija stāsts ar šādu virsrakstu, kur par Malienas velnu dēvēts kāds donžuaniski priedīgs piena pārraugš).

Saimnieciskās krīzes gados Austrīņš raizējās par kultūras un mākslas sašaurināšanos, par tulkotajiem romāniem, kas pārpildīja grāmatu tirgu: „Ja Latvija nepievienosies Bernes konvencijai (t. i., tad būtu jāmaksā honorāri tulkotiem cittaustu autoriem), tad mēs, rakstnieki, nebūsim vairs dzīvelnieki“. Trīsdesmito gadu sākumā uzradās valodas par gaidāmu drīzu otro pasaules kaļu. Austrīņš tam neticēja: „Vai nu gluži, vai nu gluži. Es tak ticu cilvēces veselajam prātam“. (Dzejnieks nepiedzīvoja, ka ticība cilvēces veselajam prātam var arī pievilt). — Reiz, kad dzīvoju T. Zeiferta dzīvoklī, Austrīņš atnāca sašutis, lai, kā saka, izkratītu sirdi. *Jaunāko Ziņu* vai *Atpūtas* redaktors Arnis bija atdevis atpakaļ kādu Austrīņa tēlojumu; šis nesaprotot, kas tas īsti esot par gabalu — ne lāga stāsts, ne ceļojuma apraksts. „Nedomā jokus!“ Arnis vēl dzejniekam uzsaucis. Austrīņš solījās rakstīt epigrammu Runcim (Arņa agrākais vārds), bet neuzrakstīja. Vispār pašos beidzamos mūža gados Austrīņš gan vairāk centās par visiem runāt labu un „visas lietas par labu griezt“, kā to liecina arī Jaunsudrabiņš savā jaukā piemiņas rakstā *Gatavošanās mūžībai (Jaunākās Ziņās, 1938.)*.

Sākās Austrīņa slimošana. Vispirms dzejniekam draudēja aklums, bija nepieciešama acu operācija. 1933. gada decembrī apciemotāju dzejnieku Auziņa klinikā, aiznesdams savu tikko iznākušo dzejoļu grāmatu *Atvasara*. Neliela istabiņa, kuņģā bez dzejnieka vēl trīs līdz četri slimnieki vīrieši. Nodomāju: kad Austrīņš būs vesels, viņš, droši vien, par viņiem uzrakstīs tēlojumu. Dzejnieks vēl bija ar baltu pārsēju, tāds kā vājāks, bet gluži labā omā. Jauki, ka man esot grāmata; viņš jau nu to lasīt nevarot. Pasmējās, paslavēja manu nesēn *Piesaulē* iespiesto stāstiņu *Slāpes* (pa pusei autobiografisku); esot vārīga viela un vārīgas vietas, kuņģam es labi un laimīgi esot ticis pāri. Runājām par dzejoļiem. *Aizsaule*, kas šinīs dienās iznākšot, droši vien, būšot viņa pēdējais dzejoļu krājums. Ja nu būšot tā lemts, viņš vēl rakstīšot gan poēmu *Felicitā* — par to pašu kādreiz pazīto neaizmirstamo sievieti.

Kas man teiktu, ka tā bijusi pēdējā tikšanās ar Antonu Austrīņu! Dzejnieka veselība uzlabojās, no slimnīcas viņu pārveda dzīvoklī. 1934. gada janvārī kļuva nosvinēta dzejnieka 50. dzimšanas diena. *Atpūta* parādījās Austrīņa dzejolis *Sievai* (laikam pats pēdējais viņa dzejolis), kuņģā dzejnieks mierina dzīves biedreni: viņu, dzejnieku, aklums neuzveikšot, viņa liktenis nebūšot kā seno grieķu dzejniekam Tirtajam. — Bet pēc kāda laika nāca vēstis par Austrīņa jaunu nopietnu saslimšanu — un šai slimībai laikam bija sakars ar senseno kājas vainu. Dzejnieks atkal bija slimnīcā. Aprīlī biju iebraucis Rīgā, taisījāties ar draugu Kārli Egli iet slimo apraudzīt. Bet — nāca nāves vēsts — bēdīga un negaidīta, kādas jau nāves vēsts pa laikam mēdz būt. Beidzamo dienu priekš nāves Austrīņš bijis nesamaņā, tikai runājis šo to, starp citu nosacījis skaidri: „Pie tava augstā troņa“. Ed. Virza Austrīņa nekrologā no šiem vārdiem secināja: varbūt dzejnieks tai brīdī skatījies to, kas nav laicīgām acīm redzams.

Vēlākos gados man iznāca iepazīties ar

vienu otru Austriņam tuvu cilvēku. 1938. gada sākumā kādas izrādes starpbrīdī Nacionālā teātrī pie manis pienāca žurnālista un teātra kritiķa K. kundze: viņas māsa vēloties ar mani iepazīties, parunāties. Tā bija profesora J. kundze, nopietni klusa dāma, *Garajā jūdzē* tēlotā jaunā meitene Alīda Grāmatiņa, kuŗā iemilējies Aizbetnieks. *Garajā jūdzē* tēlota arī K. kundze — Alīdas māsa Smuidra. J. kundze tagad ir Vācijā, trimdā, bet viņas māsa „Smuidra“ aizvesta zināmajā baigajā jūnijā naktī. — Jau trimdā

Eslingenā satiku Austriņa kundzi un pirmo reiz redzēju viņa Mudīti, kas jau pilnām izaugusi jauna dāma.

Aizvien esmu izjutis, ka Antona Austriņa man pietrūkst. Gan Ulmaņa laika sešos gados, gan abās okupācijās, gan tagad svešumā. Bieži bijis jādama: būtu dzīvs Austriņš, varētu izrunāties, izbēdāties par visām laikmeta raizēm un rūpēm. Bet viņa dzeja, viņa personība jau manī allaž būs dzīva, mīļa un tuva.

16. 6. — 23. 7. 1947.

Elza Kezberē

DIEVS MANI PĀRMĀCA

*Dievs mani pārmāca.
Sit viņa rikste barga.
Tā dvēselē man tūkstoš vainas dzel.
Es guļu pīšļos. Neviens nepacel,
Ne pasniedz roku. Projām bēg no vārga.*

*Dievs mani pārmāca.
Kož iznīcības liesmas.
Kā svešs prom aizslīd mīlestības stars.
Par sausu ērkšķi vēŗšas ziedu zars.
Ir tikai nakts un ciešanas, un briesmas.*

*Dievs mani pārmāca.
Ne kurnu es, ne sūdzos.
Es atzīstu, ak Kungs, cik taisnīgs sods.
Lai mūŗu mūŗos slavēts top Tavs gods
Un Tava valstība lai nāk! — es lūdzos.*

*Mans grēks un nīcīgums ir skumjš un baigs.
Es — putekļi, ko zeltī Dieva vaigs.*

AUGUSTS ANNUSS UN VIŅA JAUNĀ ALTĀRA GLEZNA

Augusts Annuss ir viens no izcilākajiem žanristiem latviešu glezniecībā ar plašu glezniecisku vērienu, monumentālu formas uzbūvi un īpati mirdzošu, gaismas cauraustu kolorītu. Viņa darbos strāvo veselīgs zemnieciska spēka spirtgums. Annusa uzmanību saista cilvēks, kam ciešs sakars ar dabu un apkārtni. Viņa tēlotie cilvēki savās gaitās saauguši ar apkārtni un iekļāvušies tās mūžīgā ritmā. Gleznotāja interesi saistījušas sarežģītu žanru un figūrālu gleznojumu kompozīciju problēmas. Tikai nedaudzi veikumi portreta un klusās dabas gleznojumu novadā. Savās figūrālās kompozīcijās Annuss meklē mākslinieciskas problēmas, liek nojaust par iekšējās pasaules skaistumu un tās būtisko jēgu. Ar pārliecinošu spēku viņš atsedz iekšējās dzīves dziļā mierā dusošo spēku strāvojumu. Lai gan gleznieciskos meklējumos manāmi modernisma centieni, tomēr Annuss nav sarāvis saites ar dzīves īstenību. Pārsvārā zemnieciskās dzīves tēlojumi, kuŗos pulsē Kursas ļaužu vitālitate, pirmatnējs zemniecisks spēks un apgarots skaistums. Annusa gleznojumi pauž senās Kursas tradīciju burvīgumu. Briedīgi veselīga miesa un možs gars raksturo Annusa radītos, zemnieciski dižciltīgos tēlus.

Augusts Annuss dzimis 1893. g. 27. oktobrī Liepājā, Vecāku dzimtene Cīravas pagasts, no kurienes viņi pārnākuši uz dzīvi Liepājā. Tēvs strādā par transporta strādnieku ostā. Te zēns agrā bērnībā gūst pirmos iespaidus, ko vēlāk kā mākslinieks tēlojis savās gleznās. Vēlāk viņi pārceļo uz dzīvi Jaunliepājā. Drūzmainā un trokšņainā ostas apkārtnē zēnam liekas pievilcīga. Sākas pirmās skolas gaitas pie vecā skolotāja Ratnieka. Zēnā mostas interese par zīmēšanu. Annuss mācās Cinkas ģimnazijā. Ar lielu aizrautību viņš zīmē. 1913. gadā pēc sekmīgi izturēta konkursa pārbaudījuma Annuss iestājas Kijevas

mākslas skolā. Sākumā viņš vingrinās ogles zīmējumā pie Struņņikova. Paralleli zīmēšanai viņš veido. Par klusās dabas gleznojumiem Annuss saņem skolotāja Selezņeva uzslavas. 1915. g. Annuss iestājas Stiglica mākslas skolā Pēterpilī. Bez cītīgām gleznošanas studijām viņa vēribu saista veidošana. Kādu laiku viņš strādā Harlamova tēlniecības darbnīcā. Līdztekus Annuss apmeklē Zeidenberga privāto mākslas studiju un Ķeizariskās mākslas veicināšanas b-bas skolu. Vērtīgas mākslinieciskas atziņas un ierosinājumus Annuss gūst, strādādams paraleli Mākslas akadēmijā, Šuhajeva vadītā glezniecības darbnīcā. Šuhajevs māca saprast un analizēt formu. Noteikti laukumi, lineāro elementu uzsveršana un gludā apdare raksturo Šuhajeva glezniecisko pieeju. Kādu laiku Annuss studē filozofiju Pēterpils universitātē. 1918. gadā viņš atgriežas dzimtenē. Pirmajos Latvijas patstāvības gados Annuss strādā par skolotāju Liepājā. Atzīmējami daži dekorāciju veikumi Liepājas jaunajam teātrim: *Pāri mūsu spēkiem*, *Princesei Gundegai* un *Madlienas baznīcas torņa cēlājam*.

No 1923. g. līdz 1926. g. Annuss mācās Latvijas Mākslas akadēmijā un beidz Tilberga vadīto figūrālās glezniecības darbnīcu ar diplomdarbu *Liepājas kuģu būvētava*. Annusa darbi glabājas: Valsts mākslas muzejā, Rīgas pilsētas mākslas muzejā, Tukumā, Liepājas, Jelgavas un Malmes (Zviedrijā) muzejos. Ar saviem darbiem Annuss piedalījies vairākās iekšzemē un ārzemēs rīkotajās izstādēs. Annusa darbus godalgojis Kultūras fonds. No 1932. g. Annuss darbojas par skolotāju Latvijas Mākslas akadēmijā. Viņam piešķirts profesora grāds.

Izsekotot Annusa glezniecības stiliskai attīstībai, salīdzinot tagadējos meistara sasniegumus ar pirmajiem darbiem, kas radu-

šies darbības sākuma posmā, vērojama atšķirība. Pēdējā darbības posma veikumos meistars vērību piegriezis izteiksmes līdzekļu un glezniecisko problēmu noskaidrošanai. Pirmais darbības posmā Annusa strādā vēl krievu gleznniecības skolu tradīciju ietekmē — gluda apdare, līnēārā zīmējuma, laukumu un lokālo toņu uzsvars. Seko jauni meklējumi. Vērojama mākslinieka tieksme pēc spēcīgas un monumentālas formas. Meistaru sevišķi nodarbina gleznieciskas problēmas — gaismojums, tonālās vērtības, telpa, figūru sakausējums ar telpu un gleznas virsmas apdare. Annusa otas pieskāriens dinamiski brīvs un rotaļīgi viegls. Plūksnaini plašais triepums mainās ar sīku otas rakstu. Annuss apvieno sevī izcilus kolorista un zīmētāja dotumus. Viņa darbos vērojama tieksme pēc vienkāršas un apgarotas monumentālas formas. Bagāts Annusa ievērojamo darbu veikuma pūrs.

Materija Annusa gleznās atrodas tapšanas un veidošanās stadijā. Tā ierauta nemitīgā plūsmā. Vietām dinamiski satrauktajā dabas vilņojumā parādās stingrāki un noteiktāki priekšmetu un figūru apveidi. Te mūžīgi mainīgajā materiā strāvo pirmatnīgi spēki, kas pakļauti kādam savdabīgam ritmam. Pretstatā dabas nemierīgajai plūsmai zemnieciskos sieviešu stāvos apvienots smagnējs spēks ar maigumu un liegu vijīgumu. Gleznas virsmas vibrējums un satraukums sakņojas rotaļīgā apdarē un tonālā spriegumā. Liekas, ka Annusa gleznās gaisma nēplūst no noteikta avota, bet to izstaro paši veidoli, priekšmeti un visa apkārtne. Klusinātās gaismas mirzdums Annusa gleznās viscauri nav vienāds: vietām tas iekvēlojas spožāk vai blāvi iegrimst krēslainībā. Šāds gaismojums mākslinieka radītiem tēliem piešķir liegu sapņainību un sevī vērstu apgarotu klusumu.

No Annusa veidoliem spēcīgāk izteikts sieviešu tips — īsts pilnbrieduma un auglības spēka iemiesojums. Meistara gleznotie sieviešu ķermeņi, tāpat kā Rubensa, ir briedīgi,

veselīgi, pilni jutekliska spirtuma. Apvaldīta erētiska tvīksme, satrauktas gaidas, domīgums un kāda iekšēji vērsta sapņainība vieno jaunu sieviešu kailos un puskaillos stāvus. Pievilcīgs un valdzinošs ir Annusa radītais gaišmataināis sievietes tēls, spēcīgi krāšņām miesas formām. Vijīgām kustībām apveltītais ziedošais sievietes ķermenis glabā sevī maigi jūtīgu dvēseli. Annusa darbos pavīd vēl otrs sieviešu tips, kur juteklisko sapņainību aizstāj garīga apzinātība un rosme.

Apņemšanās, nesalaužama griba un cīņas spars raksturo spēcīgo un lokano vīriešu tipu. Tādi ir strādnieki un cīnītāju tēli; darbīgs miers, iekšēja kvēle strāvo sūrā darbā un cīņā rūditos drosmīgos tēvzemes sargu stāvos. (Kompozīcija 1919. gads.)

Tiekdamiem pēc monumentāla stila, mākslinieks meklē parādību iekšējo kodolu. Viņš izvēlas vienkāršus motīvus no zvejnieku, zemnieku, ostas strādnieku vai cīnītāju dzīves, kur ārējā darbība minimāli ierobežota, bet uzsvērta cilvēka iekšējās dzīves izpausme... Cilvēks un daba kā kopējs veselums harmoniski saplūst iekšējā ritmā un noskaņā.

Pēdējā laikā, sevišķi trimdā, meistars pievērsies latviešu teiksmju motīviem. Annusa vērību saistījusi arī reliģiska satura tematika. Viņš radījis vairākas altāra gleznas. Kristus parādās latviešu dzīves vidū, mūsu laikā. Droša gleznu apdare, viegli mirdzošs kolorīts. Mūsu zemes cilvēki darbā, dienišķo maizi baudot vai bēdās tēloti vīzionārā saskarē ar lielo cilvēces mīlestības sludinātāju un pazemīgo cietēju Kristu.

Latviskas altāra gleznas darinājuši vairāki mūsu gleznotāji, kas Kristu tēlojuši zemnieciskajā dzīves vidē. No vecākās gleznotāju paaudzes kā ievērojamākie jāmin: Jānis Rozentāls un Jānis Kuga, bet vidējās — Augusts Annuss un Kārlis Miesnieks. Ievērojamākā Rozentāla altāra glezna *Kristus svētī bērņus* atrodas Jaunajā Ģertrūdes baznīcā Rīgā. Gaišie toņi sudrabainās gaismas mirgojumā pauž latvisku dzīves izjūtu. Apskaidrots miers nolaidies latviešu zemnieka sētā, kur

zem ziedošas ābeles sēd Kristus un svēti bēr-
nus. Tālumā redzams sējējs, kas pārstaigā
laukus, kāisīdams zemē sēklu. Kāda svinīga
vienkāršība un dziļš jūtu patiesīgums! Vec-
meistars Kuga darinājis altāra gleznu Ik-
šķiles dievnamam. Kristus svēti ļaudis un iz-
postīto zemi pēc pirmā pasaules kara. Ap-
garotā jūtu vienkāršībā un sirsnībā norisinās
mākslinieka vīzijā skatītā, neikdienišķā no-
tikuma aina. Salaspils baznīcas altāra gleznā
Miesnieks tēlo Kristu, kas svēti ļaudis azai-
dā. Svētā bijībā un klusā mierā zemes kopēji
ietur azaidu. Kristus viņu vidū parādās kā
apskaidrota, dievišķīga būte.

Dzimtenē Annuss darinājis altāra gleznas
Tērvetes un Ķekavas dievnamiem. Ipatnēji
liriskā jutoņā savijas tēli ar apkārtni Tēr-
vetes dievnamam darinātās gleznās. Maigi
vieglos toņos ieturēta altāra glezna *Kristus
pie strādniekiem*. Zēns un sieviete izbrīnā
veņas gaišā Kristus tēlā. Līdz ar Viņa iz-
stieptām rokām pār darba ļaudīm nolaidies
miers. Gaišais Kristus tēls strādnieku vidū
izaug monumentāli cēls. Kristus tēls, kaut
gaismas kūļa apspīdēts, pats it kā izstaro
mūžīgās patiesības gaismu. Otrā gleznā tē-
lots Kristus kā slimnieku dziedinātājs un jau-
nu spēku devējs. Ķekavas baznīcas altāra
gleznā — Kristus sēž zemnieku ģimenes vi-
dū. Maigos toņos sakausēti ļaužu stāvi ar
lauku ainavu.

Valkas nometnes baznīcas altāra gleznai
Annuss devis nosaukumu *Jēzus un trimdi-
nieki*. Altāra gleznai viegli sudrabaino toņu
teiksmainā mirgojumā veņas irracionālu ga-
rīgu spēku izpausme. Savā īpatnā izteiksmes
veidā Annuss pauž trimdinieku izjūtas un
dvēseles noskaņas. Gleznieciskās materijas
noslēpumainā bangojumā atsedzas kāda
transcendentā vara, kuŗa sakļāvusi veidolu
pārdzīvojumus kopējā ritmā. Dzeltenīgi pē-
lēcīgie toņi sudrabainā gaismas zaigojumā
plūst un vibrē. Teiksmainās gaismas nemi-
tīgā plūsmā cietie apveidi izkūst. Sudrabainā
gaisma, ko izstaro it kā veidoli, palsā mir-
dzumā list apkārtējā telpā. Tā ir gaisma,

kas apgaro īstenību un vēstī par augstākas,
neiznīcīgas varas mūžīgo eksistenci. Gleznā
attēlotais Kristus vada trimdinieku saimi.
Kristus kailām kājām kā celinieks ar spieķi
rokā dodas kalnā — apgarotas mīlestības
un garīgas apskaidrotības kalnā. Paceltā ro-
ka vēstī par cilvēces lielā mācītāja aicinā-
jumu sekot Viņam. Tas ir gaišais dzīves
ceļš, pa kuŗu Kristus aicina staigāt trimdi-
niekus. Altāra gleznā meistars tēlo Kristu
kopā ar trimdiniekiem viņu bēdās un nelai-
mē. Trimdinieki seko Kristum, kaut ceļš, kas
ved augšup, ir akmeņains un asiem ērkšķiem
klāts. Parallelā Kristus roku kustība pauž
mistisku jutoņu un piešķir trauksmainu gaitu
uz priekšu un augšup. Kristus paceltā roka
vēstī par dziļu, apskaidrotu mieru, par gaišā
uzvaru. Liels ir Kristus gara un mīlestības
spēks, kuŗa priekšā pašķirās un nogrimst dzī-
ves tumšās varas. Cilvēces lielā mīlestības
sludinātāja Kristus tēlā atmirdz dievišķīgā
atklāsme. Pazemīgā cietējā skatā sakopotas
visas cilvēces ciešanas. Sāpju izmocītā sejā,
kuŗai pāri slid kādas iekšējās gaismas apmir-
dzēts miers, atspoguļojas dziļas skumjas par
lielo cietēju draudzi — trimdiniekiem. Tum-
šais, sevī vērstais acu skats un cieši sakniebtās
lūpas liecina par dziļas mīlestības apgarotu
iekšējās pasaules tvērumu.

Kristus figūras gleznojumā, zilgano un
dzeltenīgi pelēcīgo toņu mijā izraisās
mistiska un reizē viegla irracionāla noska-
ņa. Dzeltenīgi brūnos toņos pāri Kristus
plecam plīvojošā drāna simbolizē gaišu pa-
cilātību un nemitīgu trauksmi augšup. Viegli
gaisīgais glezniecības tvars ar dzidrām, liegi
maigām toņu niansēm un sudraboti vizmojo-
šiem gaismu laukumiem piešķir Kristus vei-
dolan šķietamas tveramības iespaidu. Annuss
formu demateriālizē. Sudrabaini pelēcīgā ko-
lorīta zaigojumā zudušas materiālas īpašības.
Dzejiski apgarotie veidoli izteic ko cilvēciski
lielu un dziļu. Visu gleznu apņem pārlaicīga
jutoņa, mākslinieka vīzijā skatīta teiksmainu
veidolu pasaule.

Gleznas kreisajā stūrī, viegli zilganos to-

Augusts Annuss

Jēzus un trimdinieki

nos uz brūngani pelēcīga aizmugures fona izdalās ērkšķu krūms. Tā zari ar sarkanām ogām kā asiņu pilieniem tiecas uz zemi un pretēji Kristus kustībai. Ērkšķu zaru kustība ir pretēja Kristus acinājumam paceltai rokai. Mākslinieks simboliskā valodā runā par gaišo un tumšo spēku nerimstošo ciņu. Ceļš, pa kuŗu iet cilvēces Pestītājs, ir akmeņains un ērkšķains, — simboliski izteic ejamā ceļa grūtības. Priekšplānā, zilgano un brūngani pelēcīgo toņu mijdarbībā, panākta mainīga akmeņainā ceļa pīrboņa. Gleznas labajā apakšējā stūrī nokaltušo ērkšķu mūdzeklis liecas pretī Kristus un trimdinieku saimes gājiena kustībai.

Daudzi latviešu zemnieki nedzen vairs tīrumā vagu, bet iet ērkšķaino trimdas ceļu. Kā simbols tam — piekalnē atstātais arklis.

Kristum seko trimdinieku saime. Nepāredzamā trimdinieku likuloču strauvē pulsē kāds liktenīgs smagums. Trimdinieku gājiena dalīts vairākās grupās. Pirmā grupa nobīdīta gleznas labajā malā un iekļaujas Kristus trauksmainās gaitas ritmā. Salīdzinot Kristus figūras mistisko koptoni, kam zaļgani-pelēcīgi gaišs mirdzums, grupai reālāka tveramība. Grupa gleznota gaiši zilgani pelēcīgos toņos ar spēcīgiem gaismu un ēnu kontrastiem. Vietām mirdz rožaini, sarkanbrūni un brūnganpelēcīgi toņi. Zēns ar vijoli, savu vienīgo mantu, seko Kristum. Viņš skrandainu apģērbu un kailām kājām, kaut noguris, pilns jauneklīga spara un trauksmes. Zēnā ietverta jaunatnes garīgā tieksme. Blakus jūsmīgam ideālistam, zēnam, soļo sirmais vectēvs. Viņš atbalstījies uz spieķa, jo māc nogurums. Bet sejas izteiksme liecina par nesalauztu garīgu spēku un gribu pārvarēt grūtumu. Kā dārgumu, pie sevis piespiedis, viņš tur rokā bibli, ko paņēmis līdzī ceļā. Evanģēlija mācība stiprinājusi veco vīru grūtās dzīves gaitās. Vectēvu aizmugurē atbalsta viņa tautietis. Maigi rožainos toņos gleznota maza meitenīte. Bērnišķīgā vientiesībā viņas skats veļas uz vectēvu. Viņa traucas līdzī

brālim. Aiz zēna nāk māte ar bērnu uz rokām. Mazais izstiepis rociņas uz Kristu. Mātes rūpju māktajā sejā lasāma paļāvība un uzticēšanās Kristum. Spēcīgs, sārti brūns toņu akcents uz mātes pieres zem lakatiņa trijstūŗa saista skatītāja uzmanību. Tas nosloga mātes iekšējo jūtu brāzmojumu uz ārieni.

Tālākās ļauŗu grupās spēcīgi gaismas un ēnu pretstati. Ceļa malā, nespēkā noguris, sēŗ trimdinieks un raugās uz Kristu. Viņa figūra ritmiski sakļauj priekšējo trimdinieku grupu ar Kristu. Pretstatā Kristus jūtīgi trauslai figūrai traktēti noteikti trimdinieku apveidi: sārtās sejas, maigi plūstošos siluetus iezīmē stingras gaismas un ēnu masas. Vēl tālākā trimdinieku grupā redzams vīrs, kas izmisis sēd uz salauztiem ratiem. Apkārt viņam bezspēkā satrauktie tuvinieki. Gaisīgi zaļganzeltēno toņu mirdzums ainavai piešķīŗ irreālu iespaidu. Liekas, ka meistars nav gribējis dot ne mūsu dzimtenes, nedz tās zemes ainavu, kur pašreiz dzīvojam. Ainavai neitrāls raksturs.

Sārti pelēcīgai mākoņu segai cauri izlauzies gaismas stars, kas lej savu blāvo gaismu pār ceļu, kur staigā Kristus un viņa trimdinieki. Zaļganpelēcīgas debesis ar īpatnēju sārti pelēcīgu mākoņu kārtojumu. Gleznas labā pusē koks, kas likst pretēji Kristus un trimdinieku kustībai, līdzsvaro kompozīciju.

Dziļā reliģiska apgarotība un cilvēcisku jūtu vienkāršība atmirdz Annusa altāŗa gleznas tēlu valstībā. Kādai irracionāla veida kustībai pakļautas mākslinieka vīzijā skatītas reliģiskas ainas. Ar apbrīnojamu māku, runādams simboliskā valodā, meistars uzbūris divu pretēju spēku — tumsas un gaismas — ciņu, kur dziļā traģismā atsedzas latviešu tautas dvēseles noskaņas un ilgas pēc gaismas uzvaras. Teiksmainības apvītā un reliģisku jūtu apgarotā altāŗa glezna vēstī par latviešu trimdinieku paļāvību un sekošanu Kristum pa ceļiem, kuŗus apspīd mūŗības gaisma.

KULTŪRAS DZIĻUMS UN SEKLUMS

I. Kultūras dziļuma jēdziens.

Dziļuma jēdzienam jau tā pirmatnējos konkrētos lietājumos piemīt lielākas cieņas nianse nekā tā pretstatam. Dziļš ūdens modina respektu jau ar to, ka tas reprezentē lielāku spēka krājumu, bet bez tam arī ar to, ka tas var slēpt sevī vairāk negaidītu lietu nekā seklums. Gluži tāpat, dziļi rokot zemē, var cerēt atrast kaut ko vairāk un kaut ko vērtīgāku, jo dziļums grūtāki pieejams, kamēr seklumā spēj visi vandīties. Dziļas saknes atkal dod kokam lielāku stabilitāti un lielākas pretošanās spējas vētrām un reizē ar to arī bagātāku sulu pieplūdumu. Pēc analogijas tad dziļš cilvēks ir tāds, kam ir daudz zināšanu, kas neaizraujas ar lietu ārējo šķitumu, bet visur redz gan īstos pēdējos cēloņus, gan vistālākās konsekvences, kamēr sekls ir tas, kas padodas šķitumam, turas vienīgi tā plāksnē un spriež pēc tā.

Tāpēc tad arī, ja kādu kultūru apzīmēs par dziļu, tad tā vienmēr būs visai pozitīva kvalifikācija, bet kultūras seklums vienmēr kaut kas negatīvs. Bet ko šie nozīmēs kā dziļums, tā seklums? Lai atbildētu uz to, vispirms ir jāvienojas, ko mēs sapratīsim ar kultūras jēdzienu.

Visplašākā un reizē visprecīzākā nozīmē kultūra ir pretstats dabai: tā ir dabas pārveidojums resp. uzlabojums, — viss tas, ko cilvēks veidojis, lai padarītu savu dzīvi vieglāku, patīkamāku un vispār pilnīgāku. Kultūrā tāpat ietversies nevien visas materiālās vērtības, ko cilvēks veidojis vai vismaz savācis (pilsētas, nami, lauki, dzīves iekārta, fabrikas, dzelzceļi u. t. t.), bet it sevišķi tā saucamās garīgās vērtības, ar ko cilvēks ir pārveidojis gan sevi pašu, gan savas attieksmes ar sev līdzīgiem, — proti: zinātnes, tiesības, morāle, mākslas, reliģija.

Izprotot šādā veidā kultūras jēdzienu,

kāds būs tas cilvēks, ko mēs vispār sauksim par kultūrālu? Pirmajā brīdī var likties, ka par kultūrālu jāsauc ikviens cilvēks, kas piedalās kultūras vērtību radīšanā un uzturēšanā. Ar šādu izpratni mēs tomēr novērstos no tās nozīmes, kādu vispārējā lietāšanā piešķir šim vārdam. Ne ikvienu zemnieku, strādnieku vai pat inženieri, zinātnieku un mākslinieku, kas rada vērtības savā nozarē, mēs jau tāpēc vien saucam par kultūrālu. Par kultūrālu mēs sauksim cilvēku, kas ne tikai veido pasauli ārpus sevis vai kādas speciālas spējas sevī, bet gan tādu, kurā jau visa viņa pirmatnējā daba ir pārveidota zināmā virzienā, cilvēku, kam piemīt zināma iekšēja dispozīcija un, proti, it sevišķi pret pašam kultūras vērtībām. Kultūrāls ir cilvēks, kas spēj saprast un cienīt īstas kultūras vērtības un tad arī darboties un dzīvot saskaņā ar šo cieņu. Nekultūrāls, turpretim, ir cilvēks, kas nesaprot un neciena kultūras vērtības, kas nesaredz nekādu jēgu, piem., ne tīrībā, ne tiesiskā iekārtā un, vēl mazāk, izglītībā, zinātnē, mākslā, reliģijā u. t. t. Savu augstāko pakāpi kultūras trūkums sasniedz tad, kad īstas kultūras vērtības ne tikai nesaprot un neciena, bet posta un iznīcina vai nu tieši tās pašas, vai arī to rašanās vai pastāvēšanas nosacījumus. Visu to vērtē ņemot, par cilvēku ar dziļu kultūru mēs sauksim tādu, kam ir dziļa saprašana par kultūras vērtībām un to pastāvēšanas nosacījumiem. Bet ko te nozīmēs saprašana un dziļums?

Ja runājam vispirms tikai par saprašanu, tad tā te acīm redzot nozīmē vispār spēju atzīt un cienīt kultūras vērtības, t. i., spēju pārdzīvot ar tām saistītās jūtas vai attiecīgo prāta atzinumu. Bet ar to, bez šaubām, jautājums nav izšķirts. Ja kvalifikācijai kultūrāls „pietiktu“ ar šāda veida saprašanu, tad

nekultūrālu cilvēku nemaz nebūtu, jo zināmas kultūras vērtības (piem., nazi, cirvi, degvīnu u. tml.) prot cienīt arī visprimitīvākais mežonis. Tāpēc šis pirmais punkts vēl mazliet jāprecizē. Mūsdienu izpratnē apzīmējumu kultūrāls pieliks kādam cilvēkam tikai tad, ja viņš spēs cienīt ne tikai dažādās materiālās vērtības (ko daži sauc arī par civilizācijas labumiem), bet spēs saprast resp. uzņemt sevī arī, t. s., garīgās jeb ideālās vērtības, proti, morāli, mākslu, zinātni, reliģiju. Ar to, bez šaubām, šim garīgām jeb ideālām vērtībām piešķirta izcila nozīme un priekšrocības stāvoklis. Un tā tas ir nevien tagad, bet bijis arī jau sirmā senatnē, jo jau tad dzejniekus, dziesminiekus, gudrībām bagātus vīrus, priesterus uzlūkoja ar sevišķu cieņu kā dieviem tuvus cilvēkus. Visas jaunāko un arī vecāko laiku izglītības sistēmas ir dibinājušās un vēl dibinās uz šīm augstākām vērtībām un to pārākuma atzinuma un noliek sev par uzdevumu ievadīt jauno, augošo paaudzi šai vērtību pasaules izpratnē. Apzīmējums izglītots tāpēc vienmēr ir bijis gandrīz sinonims ar apzīmējumu kultūrāls, un tas arī saprotams, jo vārdi „izglītība“ un „kultūra“ no vārdu pamatnozīmju viedokļa ir visai tuvi, jo, ja pēdējais īsti apzīmē kopšanu (lat. colo), pirmatnēji tieši zemes kopšanu resp. pārveidošanu, pacelšanu augstākā, vērtīgākā stāvoklī, tad izglītība (un līdzīgi vācu vārds: Bildung) īsti apzīmē kaut ko ļoti tuvu — vispār „darīt glītu“. Cieņa pret garīgām vērtībām tāpat dibinās it sevišķi tai faktā, ka to uzņemšana pārveido cilvēka dabu, dara to labāku, „glītāku“ un, kas sevišķi svarīgs, — dara to sociālāku, dara to vērtīgāku kā pilsoni. Ne par velti tāpēc romāņu tautas vārda kultūrāls vietā palaikam lietā vārdu civilizēts (no lat. civis pilsonis) Tāpēc saprotams, ka vārdu kultūrāls mēs mūsdienās pieliksim tikai tādām cilvēkiem, kas saprot nevien tikai materiālo dzīves uzlabojumu nozīmi, bet kas spēj saprast resp. uzņemt sevī arī augstākās garīgās vērtības.

Te nu jāievēro, ka šai augstāko kultūras vērtību izpratnē iespējamas ļoti daudzas pilnības pakāpes. Savos elementārākos izpaudumos laikam gan neviena arī no augstāko vērtību sistēmām nebūs pilnīgi sveša nevienam cilvēkam. Pat visprimitīvākam mežonim ir savas reliģiskās vērtības (kam viņš pie tam palaikam pieķēries ar visai lielu pārliecību), un viņam vienmēr ir arī sava morāle. Tāpat viņam ir arī savas zināšanas, bet mākslās viņš dažreiz pat pārsteidz ar lielu pilnību. Ja nu mēs tāpēc tomēr nekādā ziņā nesaucam ikvienu mežoni par kultūrālu, bet gluži otrādi — mežona apzīmējums tiek lietāts tieši kā pretstats kultūrālajam, tad tas nozīmē, ka mūsu kultūras kvalifikācijā svarīgs vēl kāds speciāls moments. Šo speciālo momentu nav grūti atrast, un tas ir — attieksme tieši pret mūsdienu garīgās kultūras sasniegumiem. Nepietiek, ja kādam cilvēkam vispār ir kādi priekšstati par zināmām garīgām vērtībām, — mūsdienu sabiedrībā sauks par kultūrālu tikai to cilvēku, kas spēj saprast, uzņemt un novērtēt mūsdienu sasniegumus šai laukā. Kultūras kvalifikācija tāpat nav nekas absolūts, bet ir atkarīga no vietas un laika. Un tas arī saprotams, jo kultūras apjomā neizbēgami ietveras lietas, kas ir mainīgas. Kultūra reti kad stāv uz vietas, tā vai nu regresē, vai, kā mūsdienās biežāk domā, tā progresē, iet uz priekšu. Tas, saprotams, neizslēdz, ka tajā ir arī stabili un negrozīgi elementi — un tie palaikam ir vissvarīgākie, jo attiecas uz cilvēka dzīves fundamentālām vērtībām, kuŗu nozīmi cilvēki palaikam saskatījuši jau agri: vairumā ētisko, aistētisko un pa daļai arī zinātnisko vērtību ziņā mēs neesam tikuši daudz tālāk par seniem grieķiem, tā ka mēs pat vēl tagad mācāmies no viņiem. Ja brīnuma kārtā pie mums ierastos atkal Platons, tad viņš droši vien apgrēkotos pret kādām mūsdienu specifiskām paradumu un etiķetes prasībām, bet par spīti tam, bez šaubām, paliktu, tāpat kā savā laikā, par vienu no kultūras virsotnēm, — un par to jau arī

nebūtu jābrīnās, jo viņš jau tieši nolika par savu uzdevumu vērtēt cilvēku dzīvi un tās parādības no mūžīgo negrozīgo ideju vielokā.

Bet, lai kā tas būtu, nav šaubu, ka kultūras vērtību saprašanas, aptveršanas un uzņemšanas ziņā iespējamās visdažādākās pakāpes. Vispilnīgākā kādas kultūras nozares vērtību saprašana palaikam ir šīs nozares speciālistiem: vislabāk zinātniskās vērtības spēj novērtēt zinātnieki, mākslinieki — mākslinieciskās u. t. t. Vai šī vairāk vai mazāk pilnīgā kādas vienas nozares vērtību izprašana līdz ar to nozīmētu jau mūsu meklēto kultūras dziļumu? Nē, pilnīga kādas vienas vai pat vairāku kultūras nozaļu saprašana un zināšana pati par sevi vēl nav tas, ko mēs saucam par kultūras dziļumu. Kāds var būt liels speciālists numizmatikā vai arhaioloģijā, vai būt pilnīgs matemātiķis vai valodnieks un pat varbūt varens visu šo nozaļu pārvaldītājs reizē, — bet tomēr paliek iespējams, ka mēs viņu par cilvēku ar dziļu kultūru tomēr nesaucam. Mēs jūtam, ka kultūras dziļuma prasība ir zināmā opozīcijā šaurai speciālizācijai kādā nozarē vai par nozarēs, ka tā prasa lielāku skata plašumu, prasa sintezi un vēl ko citu.

Šos kultūras dziļuma nosacījumus var īsumā formulēt teicot, ka kāda cilvēka kultūru mēs saucim par dziļu tad, kad viņš ne tikai pratis cienīt vienu vai otru, vai daudzas no augstākām kultūras vērtībām, bet kad viņš redzēs un sapratis arī šo vērtību kopsakarību vispirms vienā to sistēmā, tad pašu vērtību sistēmu savstarpējās attieksmēs, tad visu augstāko vērtību rašanās un pastāvēšanas nosacījumus (kas nozīmēs it sevišķi zināšanu par augstāko vērtību attieksmi ar vitālajām, t. i., dzīves un dzīvības vērtībām) un, beidzot, kad viņš ne tikai sapratis šīs lietas, bet tik pilnīgi uzņems šo zināšanu sevī, ka tā, kā saka, pāries viņam asinīs un viņš saskaņos visu savu dzīvi ar šīm savām atziņām.

Pievēršoties šiem kultūras dziļuma nosa-

cījumiem un tuvāk aplūkojot tos, mēs tajos varam izšķirt vairākus momentus, kas līdz ar to veido vairākas dziļuma pakāpes.

Vispirms, ikvienā speciālā vērtību sistēmā (zinātnē, mākslā, reliģijā) dziļa kultūra būs tam, kas zinās visu augstāko sasniegumu pamatojumus un nosacījumus šai sistēmā. Sekls turpretim būs tas, kas to nezina. Sekla tāpēc ir, piem., zinātnēs, t. s., „virsotņu tveršana“, pēdējo rezultātu piesavināšanās pēc konspektiem, pēc brošūriņām, ignorējot oriģinālo pamatdarbu studēšanu un tāpēc nekā nezinot par rezultātu pamatojumu, par grūtībām, kas bija jāpārvar, par ierobežojumiem, kādiem tie padoti. Tāpēc augstskolās zinātniskosursos sistēmiskam iztirzājumam pa priekšu tiek lasīts attiecīgās problēmas vēsturiskās attīstības aplūkojums. Profāni šāda aplūkojuma vajadzību nereti nesaprot un protestē pret to, bet tas tomēr ir nepieciešams dziļākai saprašana. Tas ir nepieciešams, lai vispirms jau vispār saprastu, kādai problēmai atbilst zināmais atrisinājums (teorija, likums vai praktiski soļi) un kā šī problēma palaikam pilnīgi dabiski un nepieciešamā kārtā izaugusi no paša pētījamā vai diskutējamā priekšmeta būtības. Ja biežāk notiktu šāda veida iedziļināšanās kādā priekšmetā, tad droši vien daudz retāk būtu dzirdama gaušanās un žēlošanās gan par „matu skaldīšanu“, gan par „nesaprotamām un dzīvei tālām abstrakcijām“, pie kādām nonākot dažreiz zinātnes, jo šāda gaušanās visbiežāk atkarīga no tā, ka neredz un nesaprot, ka daudzos gadījumos minētās parādības atbilst pilnīgi noteiktām problēmām, kas ar laiku dabiski izaugušas no sava priekšmeta. Otrkārt, dziļāk tverot kādu problēmu un neapmierinoties vienīgi ar kailām vispārīgām shēmām, bet mēģinot izsekot arī sīkākām problēmu sazarojumiem un sakarībām, palaikam sasniegtu arī to jau pieminēto rezultātu, ka sāktu skaidrāki apzināties kādas teorijas vai mācības, vai dzīves attieksmes normālās robe-

žas, kam pāri tā vairs nav derīga. Tā, piem., ja daudzie populārās vispārīgā determinisma mācības piekritēji būtu izsekojuši, no kādām gan abstrakcijām un dažādu pa daļai heterogēnu priekšstatu saplūduma šī mācība pamazām ir veidojusies, tad viņi tā vispārīgo derīgumu apgalvotu ar daudz mazāku dogmatismu, bet ar lielāku apdomību, attiecinot to tikai uz zināmu reālītātes novādu, — un līdzīgi notiktu ar gandrīz visām vienpusīgām teorijām. Beidzot, zināšanu padziļināšana, vērojot un taustot to saknes pagātnē, varētu stipri celt kultūrālo līmeni tādā kārtā, ka novērstu aklu un dogmatisku aizraušanos, jo tā rādītu, ka gandrīz viss jaunais vienā vai otrā analogiskā formā bijis pazīstams jau arī agrāk un ka tam, par cik tas ir bijis pārāk pretenciōzs un vienpusīgs, jau senāk ir piemituši zināmi noteikti trūkumi un ēnas puses, kuŗu dēļ tas arī ar laiku ticis nobīdīts pie malas, lai tikai atkal vēlāk atdzimtu citā veidā, kad šie trūkumi jau aizmirsti. No šī viedokļa var tikai nožēlot, ka jaunākos laikos gandrīz visur ir stipri pagrimusi klasiskā izglītība, kas savā laikā ir pierādījusi, ka tā var veikt pilnīgi neatsveramu kultūras padziļināšanas darbu it sevišķi tieši ar to, ka, rādot gandrīz visu mūsu garīgās kultūras veidojumu saknes klasiskā pagātnē, māca labāk saprast šo veidojumu gan rašanās un pastāvēšanas nosacījumus, gan arī to ietekmes dabiskās robežas.

Otrs svarīgais moments, kas noteic kultūras dziļumu, radot šai virzienā it kā otru pakāpi, ir kopsakarību zināšana ne tikai vienā speciālā nozarē, bet ikvienas — vismaz savas — speciālās vērtību sistēmas sakaru un attiecsmju apzināšanās ar citām vērtību sistēmām. Cilvēkam, kas pretendē uz padziļinātu kultūru, ir jāzina, kādā sakarā ir viena veida kultūras vērtības ar citām, vai vienas no tām nebalstās otrās, kā pārmaiņas vienā to veidā atsaucas otrā, vai ir kāds zināms samērs dažādo kultūras vērtību attīstībā, kas ir sevišķi labvēlīgs attiecīgās kopas

dzīvē, bet cits atkal sevišķi nelabvēlīgs u. t. t. Tiešām, nav šaubu, ka starp dažādām vērtību sistēmām ir iespējami konflikti. Josla, kur šādi konflikti diezgan bieži un daudz diskutēti, ir, piem., attiecsmes starp mākslu un tikumību — starp aistētiskām un ētiskām vērtībām — vismaz starp to, ko dzīves praksē tā sauc. Tāpat populāri ir gadījumi, kur konflikti rodas starp tiesībām un tikumību, starp reliģiju un zinātņi u. t. t., nemaz nerunājot par dažāda veida šo garīgo vērtību konfliktiem ar materiālām un vitālām vērtībām. Var teikt, ka galu galā pat gandrīz visi, t. s., kultūras konflikti resp. kultūras krīzes nav nekas cits kā šādu vērtību sistēmu konflikti vai to sekas. Tiešām, kultūras zelšanu vai pagrimšanu lielā mērā noteic dažādo vērtību sistēmu savstarpēji samērīgā vai nesamērīgā attīstība kā arī vieta, kas ikvienai no tām ir attiecīgās sociālās kopas dzīvē. Tā, piem., ir dažreiz aizrādīts, ka tauta zel, ja tajā pirmajā vietā ir sociālās dzīves vērtības, tā turpretim deģenerē, kad šai vietā iekļūst baudas vērtības u. tml. Katrā ziņā nav šaubu, ka vienas vērtību sistēmas gan eksistencei, gan attīstībai vienmēr būs visai noteiktas un dažreiz visai svarīgas atbalsis gandrīz visās citās, un tāpēc vienam no svarīgākiem tautas dzīves vadītāju (un arī skolotāju) uzdevumiem vajadzētu būt rūpīgai šo savstarpējo ietekmju vērošanai un tādai to rēgulēšanai, lai nerastos traucējumi un negatīvas parādības, kas nestu ļaunu vispārējai kopdzīvei resp. grautu to.

Sakarā ar šo konfliktu iespēju starp dažādām vērtību sistēmām, kā trešais svarīgais moments, kas konstituē kultūras dziļumu resp. šī dziļuma pakāpi, izvirzās vērtību hierarchijas zināšana, t. i., zināšana par to, kā tās sakārtojas cita pret citu augstuma un zemuma ziņā un kuŗai, izvēles nepieciešamības gadījumā, dodama priekšroka. Nav šaubu, ka šādas vērtību hierarchiskās kārtības noteikšana ir visai grūts uzdevums, kuŗa atrisināšana vispārīgā, visiem

gadījumiem derīgā veidā laikam gan tikpat kā neiespējama. Tiešām, lai noteiktu vērtību absolūto hierarchisko kārtību, būtu vajadzīgs arī kāds absolūts kritērijs, kāda absolūta mēraukla, ar kuŗas palīdzību varētu noteikt visu vērtību, tā sakot, absolūto svaru un pēc tam arī relatīvo. Bet kur ņemt šādu mērauklu? Lai uzdevumu veiktu, vajadzētu iespiesties „lietās pašās“ un vajadzētu visas pasaules un dzīves absolūtās jēgas un nozīmes zināšanas, t. i., zināšanas, kas līdzinātos Dieva zināšanai. Ir skaidrs, ka kādam būs grūti pierādīt, ka viņš šādu mērauklu atradis. Bet pat, ja tāda būtu atrasta, konkrētos apstākļos to tomēr nevarēs visur un vienmēr lietāt — varbūt pat nekad. Pēc tās varētu rīkoties vienīgi absolūti ideālos, vismaz absolūti normālos apstākļos. Bet kādus uzlūkot par tādiem, kas to lai pasaka? Var varbūt pieņemt, ka šādiem apstākļiem vismaz tuvojas dažreiz lielas, stipras, stabilizētas valstis ar pilnīgi izlīdzinātiem ārējiem un iekšējiem spriegumiem dziļa miera laikā, kad to ideālo stabilitāti absolūti ne mazākā mērā neapdraud nekādi ne iekšējās, ne ārējās attīstības faktori. Bet citādi ir, kad kāda zeme stāv smaga ārēja vai arī pilsoņu kara briesmās un sevišķi, ja šī zeme ir relatīvi maza un tāpēc sevišķi apdraudēta.

Tiešām, ir iespējami divi gluži dažādi vērtību sakārtojumi priekšrocības ziņā, atkarā no divi dažādiem viedokļiem. Pirmais viedoklis ir vērtību tīrās kvalitātes viedoklis, un vērtību relatīvo augstumu te noteic vērtību izjūta, kas — lai cik neprecīza un subjektīva dažreiz tā var būt — galu galā tomēr paliek pēdējā un vienīgā instance, un atkarā no tās mēs vispār varam runāt par vērtībām. Pēc vispārējā atzinuma kopš vissenākiem laikiem no šī viedokļa par augstākām vērtībām, kam cieņas ziņā jādod priekšroka, tiek uzlūkotas, t. s., garīgās jeb ideālās vērtības: morāle, reliģija, zinātne, māksla, bet vitālās vērtības (t. i., tās, kas izteic spēju dzīvot vai kalpot tai) ierindoņas kā zemākās. Tā, piem., no šī viedokļa laba grāmata

tiks vērtēta augstāk par kukuli maizes, Praksiteļa Hermejs augstāki par vārāmo katlu, Boila-Mariota gāzu spiedienu likums augstāk par tvaika mašīnu un Karuzo dziedāta serenāde augstāk par valsts himnu, ko dzied tauta patriotiskā sajūsmā.

Bet ir vēl cits viedoklis, proti — eksistences, dzīvības pastāvēšanas viedoklis. No šī viedokļa vitālās vērtības, kas kalpo šai dzīvības pastāvēšanai un izpauž to, stāv pirmajā vietā, bet ideālās, garīgās vērtības — pēdējā. Ideālās vērtības ir gan augstākas, bet pieciešamākas, vitālās turpretim ir zemākas, bet nepieciešamākas. Tiešām, vitālās vērtības ir jau arī ideālo priekšnosacījums: vispirms jādzīvo, tad tikai var radīt arī ideālās vērtības, kā to jau sen klasiskā veidā ir izteikusi romiešu paruna: *primum vivere, deinde philosophari*. Lai gan šī patiesība var likties banāla, tomēr tam par spīti tā reti tiek izdomāta līdz galam visās savās konsekvencēs un vēl retāk piepildītā darbībā. Ka, piem., dienišķa maize absolūti nepieciešama uzturam, tas, bez šaubām, ir skaidrs katram, arī visvienkāršākam strādniekam un it sevišķi varbūt tam; ka, lai varētu nopelnīt šo dienišķo maizi, jāpastāv arī fabrikai, to vairums arī varbūt saprot, bet daudzi gan arī ne; bet ka, lai fabrika pastāvētu, jābūt arī starp citu inženieriem, kas izgudro un montē, un vada mašīnas un fabrikas un ka, atkal, lai būtu inženieri, jābūt attiecīgām skolām un jābūt zinātnei un bibliotēkām, un laboratorijām u. t. t., to jau reti kāds iedomājas. Bet par to, ka savās tālākās konsekvencēs pat viselementārākās kultūras vērtības mūsu dzīvē saistās, kā ar savu priekšnosacījumu vispār, ar visas mūsdienu kultūras pastāvēšanu, bet tā atkal tikpat nepieciešami ar sarežģīti organizētas tautas dzīves, kā šīs kultūras nesējas, pastāvēšanu — par to jau domā ārkārtīgi nedaudzi. Bet par to būtu jādomā un jāzina daudziem, īsti visiem, jo, lai kādu kultūras problēmu mēs aplūkotu un kādas kultūras vērtības veidošanos pētītu, mēs vienmēr nonāksim pie konstatējuma, ka pē-

dējā instance un nosacījums, no kuŗa galu galā atkarīga šīs vērtības eksistence, ir tautas dzīve un dzīvība un ka nav iespējama nekāda kultūras pastāvēšana un vēl mazāk zelšana, ja nezel pati šī tautas dzīvība un dzīve. Ignorēt šo kultūras atkarību no zināmiem vitāliem priekšnosacījumiem, nespēt vai negribēt ar stingru loģiku secināt no tā attiecīgās konsekvences būtu nepiedodams domu īsums un līdz ar to visbēdīgākā kultūras sekuma apliecība. Visiem jābūt absolūti skaidram, ka viss, ko mēs darām un ceļam, ka visa kultūra, ko mēs veidojam, nav nekas, ir līdzīga nullei, ja tai pašā laikā bez kādām rūpēm, stāvokli nemaz neaptverot, ļauj, lai iet pretī iznīcībai pati tauta, vienīgā un īstā šo kultūras vērtību uzturētāja un dzīvības devēja tām.

Bēt nepietiek atzīt šīs patiesības tikai ar lūpām: ir jāspēj arī dzīvot un darboties saskaņā ar tām. Ar to mēs nonākam pie ceturtā momenta, kas raksturo un noslēdz kultūras dziļuma jēdzienu. Tiešām, kāda cilvēka kultūru, t. i., viņa izglītību, viņa primitīvās dabas pārveidojumu kultūras ideāla virzienā nevar saukt par pilnīgu, ja tā attiecas tikai uz vienu, un pie tam vismazāk dziļo viņa dabas daļu — uz viņa galvu, uz viņa prātu, bet viss pārējais viņā paliek neaiztikts. Tāpēc dziļas kultūras jēdziens nepieciešami ietver sevī ne tikai teorētisku zināšanu par vērtībām, par to savstarpējiem sakariem un par dažādām hierarchiskām attieksmēm starp tām, bet arī spēju parādīt savu zināšanu darbos un realizēt to savā dzīvē. To varbūt daudzi negribēs atzīt. Mūsu dienās jau ir nodibinājusies gandrīz dogma, ka zināšana ir viena lieta, bet ar šo zināšanu saskanīga rīcība atkal gluži cita. Šāds uzskats ir tik vispār pieņemts, ka jaunlaiku lasītājs brīnās kā par aprobežotību par Sōkrate mācību, ka tikums ir zināšana. Bet patie-

sībā tā ir tikai mūsu laikmeta deģenerācija, modernā cilvēka iekšējais izirums un sajukums, kas liek par to brīnīties. Par cik mūsu dienu zināšana par vērtībām un to hierarchiju turas tikai galvās, tā ir tiešā nozīmē sekla zināšana, jo vērtību atziņu nav iespējams iegūt pilnā apmērā vienīgi ar intelekta līdzekļiem, bet tā prasa iejušanos un iedzīvošanos, īsti — iemilēšanos attiecīgās vērtībās. Īsti dziļā zināšanā tāpēc nevar būt konflikta starp galvu un sirdi, jo īsti dziļā zināšana iespējama tikai, kad viss cilvēks pievēršas atziņas priekšmetam un atveras tam, kad atziņa tiek uzņemta, kā teica Platons, *syn holē tē psychē* — ar visu dvēseli. Dziļi iekšēji pārdzīvota, uzņemta un iekausēta visā mūsu dvēseles struktūrā, atziņa kļūst par daļu no mums, un nevar vairs būt runas par to, ka tikuma zināšana varētu būt viena lieta, bet tā darišana kaut kas cits! Dziļas kultūras gadījumā zināšanas tātad nebūs tikai kaut kas virspusīgs, kas turas tikai galvā, bet būs jau, kā saka, pārgājušas asinīs un ik brīdī pierādīs sevi darbībā.

Kopā savelkot, mēs tātad teiktu, ka dziļas kultūras cilvēks ir tas, kas spēj saprast un novērtēt gan kultūras, gan dabas vērtības, kas, tālāk, spēj pareizi noteikt tajās zināmu priekšrocības kārtību un, beidzot, kas šīs vērtības uzņem ne tikai ar prātu, bet pārdzīvo reizē arī kā iekšēju pavēli un līdz ar to ir vienots savās domās, jūtās un gribā.

2. Tautas dzīvības primāts.

Ar līdzšinējo iztirzājumu mēs esam noskaidrojuši dziļas kultūras vispārīgās iezīmes un nosacījumus. Pirmā konsekvence, kas izriet no šī aplūkojuma ir tā, ka visas šīs iezīmes un šie nosacījumi savā konkrētā izveidojumā nebūs vienmēr vieni un tie paši visos laikos un visās vietās. Kultūra ir dzīvās dabas parādība, un tā jau dažreiz ir tikusi pielīdzināta stādam. Un tāpat kā vienu un to pašu stādu nevar visās zemēs, visos klimatos un visos gada laikos kopt gluži vienādā vei-

dā, bet gan katreiz saskaņā ar to, ko prasa īpatnēji dzīves apstākļi, kuŗos stāds atrodas, — tā arī kultūras un sevišķi dziļas kultūras pastāvēšanas nosacījumi un līdz ar to izpausme būs dažādi dažādās zemēs un dažādos brīžos. Vissvarīgākais jautājums mums tāpēc ir ne tikai zināt vispār dziļās kultūras nosacījumus, bet gan zināt tās nosacījumus tieši mūsu tautā un mūsu apstākļos. Ir jau iepriekš skaidrs, ka šie dziļās un vispār kultūras izpausmes veidi un tās nosacījumi nevar būt pie mums gluži tādi paši kā lielās tautās. Mūsu līdzšinējā kļūda — gan diezgan neizbēgama — ir bijusi tā, ka mēs savus kultūras ideālus bez sevišķas kritikas esam aizņēmušies no lielajām kaimiņu tautām. Šādā veidā tos patapinādami, mēs esam aizmirsuši, ka dzīve lielās tautās pakārtota citiem nosacījumiem nekā mazās. Tā, piem., lielās tautās smago masu inerce ir tik liela, ka tajās atsevišķiem indivīdiem un pat to grupām var atļaut lielākus „sāņu lēcienus“, jo smago masu inerci te nav tik viegli izkustināt, un šādi sāņu lēcieni tāpēc nav bīstami. Te var pieļaut arī lielāku atsevišķo indivīdu izolēšanos, novēršanos no kopēja darba, pat strādāšanu tam pretim. Te tas parasti nav pārāk bīstami. Mazās tautas šādu greznību nevar atļauties. To inerce daudz mazāka un te var vieglāk notikt, ka atsevišķi indivīdi vai to grupas samērā vieglāk liek tām zaudēt iekšējo līdzvaru. *M a z ā j ā m t a u t ā m , j a t ā s g r i b p a s t ā v ē t , t ā p ē c n e p i e c i e š a m a d a u d z l i e l ā k a d i s c i p l i n a u n i e k š ē j ā v i e n o t ī b a n e k ā l i e l ā k ā m , u n , j a a r g u m e n t ē t u t a m p r e t ī a r a i z r ā d ī j u m u u z a n a l o ģ ī j ā m l i e l ā s t a u t ā s , t a d š ā d u a r g u m e n t ā c ī j u v a j a d z ē t u k v a l i f i c ē t k ā s e k l u . V ē l s m a g ā k s v e r t a s , k a m a z ā s t a u t a s v i e n m ē r i r v a i r ā k a p d r a u d ē t a s n e v i e n i e k š ē j ī , b e t i t s e v i š k ī n o ā r i e n e s , — a r ī j a u , t . s . , n o r m ā l o s a p s t ā k ļ o s .*

Šie piemēri skaidri norāda, ka vērtību sākārtējums atsevišķo vērtību priekšrocības kārtībā mazām tautām pat jau normālos apstākļos nevarēs būt gluži tas pats kā lielās

tautās, — vismaz akcentam uz dažādām vērtībām vajadzēs būt citādam. Katrā ziņā ir skaidrs, ka šī priekšrocības kārtība te, kā jau agrāk aizrādīts, atkarāsies no tā, ko izvēlēs par pēdējo visu vērtību kritēriju. Savā abstraktā formā, ja noliek par uzdevumu atrast kādu absolūtu kritēriju, šī izvēle varētu būt saistīta ar nebeidzamām diskusijām. Mēs tāpēc aplūkosim jautājumu gluži konkrētā un praktiskā plāksnē, ņemot, līdzīgi kā to darīja Aristotelis, par šķīrējtiesnešiem krietnos, normālos kādas tautas locekļus, kuŗos visos ir ne tikai vispār savas tautiskās kultūras griba, bet arī griba, lai tā attīstītos uz augšu, lai zeltu un ziedētu un tād arī lai tā pastāvētu neaprobežoti ilgu laiku. Šādā veidā formulējot problēmu, nebūs gan nekādu šaubu, ka mēs visi jau gluži instinktīvi par fundamentālo šo savu kultūras tieksmju priekšnosacījumu un līdz ar to par mēru, ar ko viss jāmēri, atzīsim tautas dzīvību, tautas pastāvēšanu. Tā jau arī par daudz acīm redzamā kārtā ir pamats visam, ko mēs ceļam; ja tā ir apdraudēta vai iet bojā, tad nav vairs nekādas mūsu kultūras un nav nekādas tās ziedēšanas, bet, ja liktos, ka par spīti visam tāda tomēr notiek, tad tā pielīdzināma vienīgi smagu slimnieku patoloģiskai lab sajūtai, kas dažreiz rodas īsi priekš nāves. Vārdu sakot, par pēdējo kritēriju, pret ko pie mums nedrīkst noziegties neviena kultūras dzīves parādība, mēs izvirzām tautas dzīvības un pastāvēšanas pirmā tu, t. i., prasību, ka tautas dzīvības interesēm jādod priekšroka, — un, kas tām ir pretī, tas nav pieļaujams. Pozitīvai darbībai, kas kalpo šim uzdevumam ir tikai viens ierobežojums (kas norāda, ka te vēl slēpjas dziļa principiāla problēmatika), proti, tas, ko rada ētika: veicinot un reālizējot savas tautas dzīvības intereses, mēs nedrīkstam aizkart citu tautu pilnīgi līdzīgās likumīgās intereses, bet tās jārespektē un ar tām jā-saskaņojas. Arī šis punkts liekas tik skaidrs un pats par sevi saprotams, ka arī par to nevar būt daudz diskusiju.

Ja tādā kārtā vienojas par šo pēdējo kritēriju visiem novērtējumiem, tad viss tālākais izriet ar dzelžainu loģiku, kam jāpadodas. Ja jau miera apstākļos mums šis kritērijs rada dažus visai stingrus imperatīvus, tad mūsu acumirkļa apstākļos šie imperatīvi ir vēl neatvairāmāki un par tiem, liekas, nevarētu būt nemaz diskusiju. Mēs īsti stāvam bezdibeņa malā, un nāves briesmas vēl met uz mums savu ēnu. Visas augstākās kultūras vērtības mēs varēsīm realizēt tikai tad, ja mēs un mūsu tauta vispār pastāvēsim. Tas ir visa priekšnosacījums, kas acumirkļa situācijā ir tik kategorisks, tik neapšaubāms un tik neatvairāms, ka tikai pilnīgi akls to nevarētu redzēt un tikai domāšanā un gribā pilnīgi nevarīgs cilvēks nevarētu gūt no tā nepieciešamos secinājumus par vērtību hierarchiju mūsu apstākļos. Es neteikšu, ka kā augstākās, bet kā nepieciešamākās un kā pirmajā vietā liekamās vērtības mūsu apstākļos ar neatvairāmu pavēles raksturu mums atklājas viss tas, kas noteic un sekmē mūsu tautas pastāvēšanu, tās dzīvību, tās veselumu un vienību, un līdz ar to kā praktiskais uzdevums, no vienas puses, šo vērtību aizstāvēšana un pozitīva veicināšana visiem līdzekļiem un, no otras puses, nesaudzīga cīņa pret visu, kas to vājina un mazina, konsekvēti un neatlaidīgi saskaņojot ar šiem principiem visu savu darbību visos sīkumos. Kā piemēri un simboli, kas dzīvi konkrētizē, kā šī cīņa notiek, te var derēt: māte, kas baro bērnu, zemnieks, kas aŗ zemi, kareivis, kas stāv sardzē pie savas tēvzemes robežām.

Bet konkrētā darbība vienmēr ir tikai konsekvence garīgai stājai un iekšējai dispozīcijai. Tautas dzīvības primāta likumam tātad vispirms jātiek nostiprinātam dvēselēs,

un tas ir vislielākais un visatbildīgākais tautas audzinātāju darbs un uzdevums. Patiesībā gan te nevar būt runa par mākslīgu šādas dispozīcijas — visur ievērot tautas dzīvības primātu — radišanu. Tas jau arī nav vajadzīgs, jo tā jau ir dabiski dota ikvienas tautas locekli. Bet tā var būt vairāk vai mazāk snaudoša, var būt neapzināta, var būt atstumta pēdējā apziņas plānā un aptumšota ar citām modernās kultūras vērtībām, un, kas it sevišķi svarīgi, daudzu modernās dzīves parādību sakars ar šo primātu var būt nesaredzēts un nesaprasts. Tāpēc pozitīvais darbs šai virzienā izteiksies lielāko tiesu pūlēs padarīt šo iedzimto dispozīciju apzinātāku, aizstāvēt to no sakropļošanas un iznīcināšanas, ievirzot to apziņas priekšplānā un noskaidrojot dažādo sarežģītās kultūras dzīves parādību saskaņu vai nesaskaņu ar šo primātu. Konkrēti šis darbs izpaudīsies, no vienas puses, attiecīgo izturēšanās, domāšanas un jūšanas veidu izkopšanā, bet, no otras puses — visu tam pretējo un fundamentālam primātam kaitīgo garīgo parādību apkaņošanā un izskaušanā.

Tādā kārtā, ja dziļa kultūra pastāv visu kultūras parādību pēdējo nosacījumu zināšanā un tāpat zināšanā, kā visdažādākās kultūras parādības atsaucas uz šiem kultūras nosacījumiem, tad pie mums dziļa kultūra būs tam, kas — ja tas reiz atzinis tautas dzīvības primātu — prātis no šī viedokļa gan vērtēt ikvienu dzīves parādību, gan reizē arī saskaņot ar šo atzinumu ikvienu savu soli. Veidot cilvēkus ar šāda veida dziļu kultūru arī varētu būt visaugstākais mūsu skolas uzdevums. Skolotāji varētu šo darbu veikt labā pārliecībā, ka, darot to, viņi veicina arī vispārcilvēcīgos kultūras uzdevumus visplašākā nozīmē.

(Beigas nāk. burtņīcā)

C H R O N I K A

BAZNĪCA LIELĀS KRĪZES DIENĀS

Luteriskās pasaules federācijas kongress Lundā un tā novērtējums.

Ir bieži dzirdētas piezīmes, ka baznīca esot satīngusi savās dogmās, savā iekārtā un neņemot pietiekami vērā laikmeta izvirzītos uzdevumus. Neviens negribēs noliegt, ka baznīcas vēsturē ir bijuši posmi, kas šādu pārmetumu attaisno. Mēs, latvieši, varbūt sevišķi domājam par savas dzimtenes baznīcas nostāju pagātnes krēslainajās dienās, smagajos dzimtniecības un klaūšu laikos, kad tauta karsti ilgojās pēc garīga atbalsta un iepriecinājuma, meklēja garīgu māti, kas to ņemtu savā aizstāvībā, kad laicīgie kungi tai darija pāri. Patiesi, tai laikā baznīcai bija lieli uzdevumi, izdevība parādīt, ka tā nenes velti augsto Kristus vārdu. Tomēr baznīcas vadības un garīdznieku piederība pie sociālā virslāņa un vācu tautības, vārdu sakot, pie „kungu kārtas”, kā arī zināma kūrība garīgās lietās, nelāva tai, protams, atskaitot dažus teicamus izņēmumus, uzdevumu tā veikt, kā tas bija nepieciešams, kāpēc tauta vairāk vai mazāk novērsās no oficiālās baznīcas un savas reliģiskās ilgas un garīgās prasības apmierināja citur, tā, piem., Vidzemē — Brāļu draudzes kustībā, — vai arī no baznīcas sniegumiem izvēlējās tos, kas tai bija patiesa dzīvības maize, piem., garīgās dziesmas.

Laikmets, kurā tagad dzīvojam, mūsu tautai — un ne mūsu tautai vien — uzvēlis uz plociem vēl smagāku krustu: dzīvi trimdā, deportācijās, vajāšanās, savienotu ar pilnīgu neziņu par to, ko nesīs turpmākās dienas. Ir tautas, kuŗu liktenis ir mūsējam līdzīgs. Bet arī tā saucamās brīvās tautas nevar īsti sildīties savā brīvības saulē. Tumši mākonī savilkušies arī vīrs viņu galvām, un nedrošības jūtas un baļu psihōze miljonus tur savā gūstā. Turklāt arī pats pēckapa cilvēks, kas gājis cauri neizdomājamām šausmām, pats vairs nav agrākais. Viņa cilvēcīgais vaģis ir sakropļots, dvēsele dragāta. Tā kļuvusi vai nu trula, vai slima. Primitīvās dziņas bieži ievirzījušās pirmā vietā, spožākās dvēseles zvaigznes izdzisušās vai vismaz tās klāj tumsa. Vārdu sakot, cilvēka dievlīdzība, kas pēc kristīgās mācības ir viņa augstākā priekšrocība, ir aptumšota, apsmieta, nomākta.

Patiesi, baznīcai, kas saucas Kristus vārdā un par savu galveno pienākumu uzskata evaņģēlija sludināšanu postā grimušai cilvēcei, ir dots milzu uzdevums: „Nabagiem teikt prieka vēsti, cietumniekiem pasludināt atsavināšanu, akliem atdot gaisu, sasistos dziedināt...” (Lūk. 4,18).

Pieejot šādā skatījumā Luterāņu pasaules apvienības (Lutheran World Federation) kongresam, kas no 30. jūnija līdz 6. jūlijam noturēja savas sēdes Zviedrijas vecajā bīskapu un universitātes pilsētā Lundā (ar nobeigumu 7. jūlijā Kopenhāgenā), dabiski rodas jautājums, par cik šī iespaidīgā sanāksme, kurā bija pārstāvētas 28 nacionālas baz-

nicu vienības kopskaitā ar 600 delegātiem un viesiem, ir apzinājusies laikmeta diktētos lielos uzdevumus un mēģinājusi Kristus garā reaģēt uz neizmērojamo postu un tumšo spēku sacelšanos, kas draud civilizēto pasauli pēc lielajām pēdējo gadu desmitu katastrofām ieraut vēl dziļākā postā.

Bet visupirms daži faktiski dati par šīs sanāksmes priekšvēsturi un norisi.

Jau pēc pirmā pasaules kara radās dabiska prasība konsolidēt ev.-luteriskās baznīcas spēkus un nodibināt nepieciešamo kontaktu starp tās ģeogrāfiski šķirtajām, pa visiem kontinentiem izkaisītām daļām. Šīs prasības rezultātā radās pirmais ev.-lut. baznīcas „konvents” Eizenachā 1923. gadā, kuŗam sekoja tādas pat sanāksmes Kopenhāgenā 1929. gadā un Parīzē 1935. gadā. Ceturtā, 1940. g. Filadelfijā paredzētā sanāksme II pasaules kara dēļ vairs nevarēja notikt. Kara beigšanās, vajadzība atjaunot irstošo kopību bija kļuvusi vēl lielāka. 1946. g. jūlijā Zviedrijas arhibīskaps Erlings Eidems, kas pēc pirmā prezidenta nāves bija kļuvis par tā pēcnācēju, Upsalā sasauca vēl dzīvos 12 Eksekutīvās komitejas locekļus, lai lemtu par pārtrauktā apvienošanas darba turpināšanu. Šeit tika izstrādāts stabilākas apvienības — Luterāņu pasaules federācijas — konstitūcijas projekts un nolemts pilnsapulci (Assembly) sasaukt 1947. g. vasarā — Lundā. Sagatavošanas darbus veica īpaša rīcības komiteja ar Dr. theol. Michelfelderu (Zenevā) kā ģenerālsekretāru. Pēdējais reizē reprezentēja ev.-lut. baznīcas apvienību Vispasaules baznīcu padomē — (Conseil Oecuménique des Eglises), kas bija nodibinājusies Zenevā un apvienoja visas pasaules kristīgās konfesijas, izņemot Romas-katoļu. Luteriskās baznīcas lielajai sanāksmei tad arī tiešām šīnī vasarā bija lemts kļūt par īstenību. 28 nacionālu baznīcu pārstāvji, kuŗu starpā netrūka ne Ķīnas, ne Indijas, ne Austrālijas, ne citu aizjūras zemju delegātu, nedz arī Baltijas tautu trimdas baznīcu reprezentantu (no latviešu pusēs arhibīskaps Dr. T. Grīnbergs ar sekretāru mācītāju E. Rozīti, prof. L. Bērziņš un prof. K. Kundziņš), pārvarējuši tālo ceļu grūtības, pēc svinīga dievkalpojuma sirmajā Lundas katedrālē, Akadēmiskās apvienības ērtajā namā (izmantojot arī universitātes auditorijas) uzsāka savas darba sēdes. Darbs tika veikts kopsēdēs un 3 sekcijās, no kuŗām pirmā bija veltīta svarīgāko ticības atziņu formulēšanai un eksplikācijai („The Church confessing the truth in a confused world”), otrā — baznīcas dažādo darbības veidu un metožu noskaidrošanai („The Church performing her mission in a devastated World”) un trešā — pašu aktuālāko praktisko uzdevumu iztirzai („The Church facing the Problems of a troubled World”). Latvijas baznīcas delegāti sadalījās pa di-

vām pēdējām sekcijām, galveno vērību piegriezdamī III sekcijai, kuŗas programmā bija likts arī jautājums par palīdzības sniegšanu bēgļiem.

Kongress noritēja jau iepriekš nospraustajās līnijās, un darba tehniskais izkārtojums un organizācija bija uzslavas cīnīga. Par to jāpateicas Lundas vietējam komitejam un ne mazākā mērā ASV baznīcas pārstāvju organizātoriskam talantam un finančiālam atbalstam, jo tiem kongresa noorganizēšanā un sagatavošanā bija piešķirta ievērojama loma.

Bet kas tad nu sakāms par kongresa nozīmi pēc satura? Kā tas veica savu uzdevumu, cik iespaidīgi un spēcīgi tas reaģēja uz lielajām laikmeta izvirzītām problēmām?

Pirmā kārtā sakāms, ka tas tiešām, atbilstoši savam nosaukumam un sastāvam, bija brīvs no provinciālu sanāksmju kļūdām, kā atsevišķu sīku grupu stūrgalvīgas tūrēšanās pie saviem separātiem ieskatiem, personīgām sadūrmēm un vārdu divkaujām u. t. t. Kongresā bija izmanāma „oikūmenicitātes” gara vēsma, tam bija noteikti un ieviesta ievirze. Sīku konfesionālu izšķirību jautājumi neaptumšoja lielo kopdomu. Visur un aizvien izskanēja pārliecība, ka citas kristīgas konfesijas nav luterānisma naidnieces vai nevēlamas sāncenses, bet vērtīgas līdzgaitnieces lielā, kopējā uzdevuma veikšanā. Cīņā pret tumsības spēkiem, kas izkāpuši no bezdibēna, var būt tikai viena vienota kristietības fronte. Kad kādā šaurākā komisijas sēdē kāds vācu delegāts nāca ar priekšlikumu uzskatos norobežoties no, t. s., reformātiem, atsaucoties uz „tīrā luterānisma” pamatmācībām, tas pelnītā kārtā palika bez atbalsta. Ticības karī agrāko laiku nozīmē, paldies Dievam, pieder pagātnei.

Līdztekus universālajai ievirzei tomēr stipri izcēlās evaņģēliskā pamatatziņa par katra atsevišķa cilvēka vērtību un viņa atbildību Dieva priekšā, kas kristīgam cilvēkam piešķir citādu stāju un kristīgam palīdzības un glābšanas darbam citādu raksturu nekā laicīgās lietās parastā rēķināšanās ar ļaunu masām. It sevišķi arī dzīves atjaunošana gaidāma īpaši no spēkiem, ko Dievs dāvina atsevišķām personām. Bez gara svaidītām personībām nevar būt jaunas dzīves. Ne masifikācijā, bet brālīgā kopībā un brīvā ziedošanās priekā meklējams kristietības spēks. Brālīgas attiecības un darbīgs mīlestības gars ir jaunās dzīves, „jaunā aiona” galvenā īpašība, kas jau tagad iezīmējas to starpā, kas kļuvuši Dieva bērni. Tomēr šis stāvoklis nedod tiesības nodoties kvietīsmam resp. apmierināties ar iegūto dvēseles mieru. Šāda neaktīva nostāja ir bijusi viena no luterānismā visbiežāk sastopamām kļūdām. Pretēji tam jaunajam stāvoklim jāklūst par izejas punktu jaunai aktivitātei — cīņai pret tumšajam varām, kas darbojas gan cilvēkā pašā, gan apkārtnē pasaulē un darbīgai tuvāku mīlestībai. Šai ziņā saucieni uz lielāku aktivitāti, mobilizējot sevišķi visus palīga spēkus, arī lajus, it sevišķi jaunatni, kļūva par šīs sanāksmes raksturīgu iezīmi. Baznīcai pašreizējā momentā jāaktivizē savs darbs, ja viņa grib būt cīnīga Kristus mantojuma pārvaldniece.

No sacītā redzams, ka tīri principiālā teorē-

tiskā plāksnē kongress ar apsvēcamu noteiktību nostājās uz pareiza ceļa. Tika sperti arī pirmie soļi šo ideju, kas, protams, nebija jaunas, ieviešanai praktiskā gultnē. To rādīja Federācijas jaunās konstitūcijas vienprātīga pieņemšana, kas turpmāk Apvienībai uzliek par pienākumu noorganizēt aktīvu centru (ar sēdekli Zenevā), sadalot šī centra funkcijas starp jaundibināmām permanentām komisijām jeb departamentiem. Pieņēma atzinumu, ka nekavējoties jārada šādi departamenti: a) ārējai un iekšējai misijai, b) darbam bēgļu un emigrantu aprūpei, c) materiālai (financiālai) palīdzībai, d) jaunatnes kustības veicināšanai un vadīšanai un e) citu sociālu problēmu kārtošanai, Visas šīs nozares pāranga un vada Eksekutīvā komiteja, kas sastāv no prezidenta un 15 locekļiem un kuŗā ik pa 4 vietām piešķirā ASV, Skandināvijas baznīcu un Vācijas baznīcas vienībām, bet atlikušās četras skaitliski mazākām vienībām. Par Federācijas prezidentu nākamajam 5 gadu posmam ievēlēja pazīstamo Lundas universitātes teoloģijas profesoru And. Nigrenu (Nygren), ievērojamu rakstu, starp citu plaši pazīstamās grāmatas Eros un Agape autoru.

No sacītā redzams, ka savus teorētiskos uzdevumus pastāvošo iespējāmību robežās kongress veicis tālredzīgi un ar apdomu. Atliek jautāt — vai kongresā vērotājs gars un dalībnieku personīgās īpašības modinājis pārliecību, ka kongresa lēmumi nepaliks — kā tas, diemžēl, mēdz būt ar daudzu konferenču lēmumiem — skaistu nodomu un projektu stāvokli, bez lielākas ietekmes uz lielo pasaules postu un tautu likteņiem, kas varbūt tāpat kā atsevišķu cilvēku likteņi, ģimenes un sadzīves morāle, arī turpmāk joprojām slidēs uz leju. Pamatori rodas jautājums, cik liela ietekme vispār tādām sanāksmēm var būt uz praktisko dzīvi, uz plašākām ļaužu masām, vai tās gan spēj sagatavot ceļu tik nepieciešamam garīgam pagriezienam?

Protams, būtu neprātīgi to gaidīt no ļaunu kopas, kuŗas sastāvs ir vairāk vai mazāk nejaus un kas par savu uzdevumu vairāk saskata ceļu meklēšanu un spēku konsolidēšanu nākotnes darbam, nekā kāda liela spēka demonstrēšanu.

Šādās sanāksmēs pārrunas notiek vairāk vai mazāk akadēmiskā plāksnē. Tās nemēdz būt vasaras svētku sapulces un tās dalībnieki nevar pretendēt uz apustuļu godu, uz kuŗiem pēkšņi nolaižas Dieva gars un kas ar uguns meļem sāk runāt kopēju sv. Gara valodu. Arī šī sapulce tāda nebija un nevarēja būt. Liekas, dažs labs dalībnieks tāpat kā šo rindiņu autors, mājās braucot, būs kļūstis pārdomās sev jautājis, kāpēc gan kongresa ārējā norise un izkārtojums, ar kuŗu tas cīnīgi varēja nostāties blakus katrai citai tāda veida sanāksmei, bija iespaidīgāks par tā garīgo spēku un spraigumu? Sevišķi daudz cietušo tautu piederīgie būs izjutuši, ka lielais traģisms, kādu pārdzīvo pašreiz miljoni kristīgu cilvēku, neizpaužas ar tādu spēku, kas visus dziļi satricinātu. Tāpat visi bezdievības un citu tumšo spēku draudi nē. Nepieminēti palika tūkstoši un atkal tūkstoši mocekļu, kas krituši par upuri varas ārpratam un terrorismam. Starp himnām, dziesmām un lūgšanām, kas atskanēja dievkalpojumos, it kā trūka kādas, kas būtu iededzinājusi dievlū-

dzēju sirdis jaunu, karstu liesmu vai klātesošo dvēseles ar pirmatnēju spēku būtu modinājusi no snaudas. Šai ziņā kongress bija tikai kongress un nekas vairāk, pie tam īsts tehniskā laikmeta bērns, priekšzīmīgi noorganizēts, bet vēl patāls „garam, kas pirmajiem liciniekiem bija“. Un tomēr gribas atzīmēt, ka netrūka brīžu, kad kristīgā brālības gara un labās gribas siltums lika sevi manīt. Bija kopā sanākuši gan ne ar Dieva gara uguni svaidīti apustuļi, bet mūsdienu cilvēki, labas gribas cilvēki, kas grib būt Kristus mācekļi, katrs pēc tām spējām, ko Dievs tam devis, kam cietēju liktenis nav vienaldzīgs un kas Kristus vārdā arī mazākajam brālim gatavi sniegt roku. To izjutām sevišķi arī mēs, Baltijas tautu trimdinieki. Pēc sekcijas sēdes, kurā varējām priekšā celt savus referātus un tezes par mūsu sāpju gaitām un neapskaužamo bēgļu likteni, netrūka tādu sapulces dalībnieku, un jāsaka tieši ASV pārstāvju starpā, kas mūs uzmeklēja, apliecinādami savu interesi mūsu lietai un solidāmi tai savu atbalstu. Kāds ASV pārstāvis bija tas, kas iesniedza pilnsapulcē vēl īpašu rezolūciju, ar kuru prasīja neaizmirst arī tos, kas vēl smok cietumos un neaizsargāti pret visādām vajāšanām savas ticības dēļ. Pats sirsnīgākais brīdis šai ziņā bija otrās dienas oficiālajā mielastā, kad prezidijs vienu pēc otra aicināja pie mikrofona visu 28 delegāciju galvas teikt pāris īsus apsvēkuma vārdus. Pašās beigās vārds tika dots Latvijas un Igaunijas baznīcu galvām. Abiem sirmajiem vīriem pie katedras pienākot, sapulces vadītājs aizrādīja, ka pēdējos apsvēkumus teikšot trimdā esošo Baltijas baznīcu pārstāvji, kas jau trīs gadus atrodas eksilā, tālu no dzimtenes, Kristus krusta ēnā. Tad visi klātesošie, priekšsēža uzaicināti, piecēlās no savām vietām, apliecinādami tādā veidā latviešu un igauņu ticības biedriem savas simpatijas.

Bez šaubām, izlietās mocekļu asinis un cēlāko cilvēcisko vērtību ciniska apsmiešana, kuņas liecinieki esam bijuši, prasa vēl daudz varenāku demonstrāciju nekā to spēja dot šis citādi ļabi izdevies kongress, pirmais lielāka stila mēģinājums pēc lielās katastrofas kopot un organizēt darbam pasaules ev.-lut. kristietības spēkus. Nav iemesla šaubīties, ka šim pirmajam mēģinājumam drīzumā sekos vēl citas kristietības spēka manifestācijas, kas radīs daudz tālāku atbalsi, un pie tam ne kongresi vien. Ir pamats domai, ka pēc lielajām katastrofām un laicīgo varu neveiksmēm reiz pienāks kristietības lielā stunda, proti tad, kad Dievs to būs lēmis. Tad arī būs redzams, kādai ticības grupai vai nācijai piekristī galvenais vārds, kādam baznīcas novirzienam būs lemts visaugstāk pacelt Dieva iedzudināto ticības lāpu. Lai kurš tas būtu — katra pienākums ir „skriet tā“, it kā taisni viņš šādam uzdevumam būtu aicināts. (1. Kor. 9, 28.)

Prof. K. Kundziņš

PAULA ŠUBERTA UN JĀZEPA MEDIŅA PIEMIŅAI

Kaŗa pēdējās dienās un apmātājā tautu staigāšanā no mūsu vidus sākšu zemē pazuda latviešu skaņdaru vecākās paaudzes prominentais pārstāvis

pianists Pauls Šuberts. Tikai šopavasār no dzimtenes atnākušās valodas apliecināja mūsu neapzinīgo bailu minējumu, ka arī viņš — līdzīgi daudziem citiem — ir kļuvis traģiskās kara izskaņas upuris, mirdams 1945. g. vasarā ceļā uz mājām. Nedaudz vēlāk radio vēstīja, ka šovasar 12. jūnijā, nesēn pārkāpjot 70 gadu slieksni, aizsaulē iegājis otrs mūsu vecākās paaudzes balsts, Zilās puķes meklētājs latviešu mūzikā, skaņradis Jāzepe Mediņš. Neticējam, jo tikai dažas dienas pirms tam gadījās redzēt — gan tikai filmā — sirmo skaņradī apskaidrotu mieru un vakara smaīdu sejā vēl spēlējām mazo klausītāju pulciņa vidū — varbūt viņš tai mirklī domāja par savas latvju zemes augšāmcelšanos, varbūt par „māsiņu, kas raud svešā zemē“, — tā ir paliks neuzminēts. —

Jāzepe Mediņš, Jāņa un Jēkaba vecākais brālis, piedzima Kauņā 13. februārī pirms 70 gadiem. Jau zēna gados spēlējās orķestrī vai visus instrumentus, reizē dūšīgi mācīdamies Zīgerta mūzikas institūtā Rīgā, ko beidza 19 gadus vecs vijoles, čella un klavieru spēlē. No 1901.—10. Mediņš pats kļuva šīs tolaik iecienītākās Rīgas mūzikas skolas direktors, paralēli konsultējot arī Rīgas Māmuļas teātra mūzikas lietās. Pirmāie pasaules kara skaņradis bija bēglis krievzemē, ko apbraukāja krustām šķērsām, būdams diriģents kādā ceļojošā operas trupā, līdz apmetās Kaukazā, kur no 1916.—21. diriģēja Baku pilsētas operā. 1922. atgriezies dzimtenē, Mediņš strādā līdz 1925. par repetītoru un diriģentu Nacionālajā operā, kad, pārpūlēšanās un smagas nervu kaites skarts, atsakās no visiem sabiedriskajiem darbiem.

Sekojošā izveseļošanās skaņraža dzīvē rada jaunu pagrieziena, un, ja līdz 1925. g. mēs Jāzepe Mediņu pazinām vairāk kā skaņdarī (reproducētāju mūziķi), tad tālākais viņa dzīves cēliens veltīts tikai radītājam darbam. Būdamas valsts pensionārs un dzīvodomams idiliskā mazajā Annīņmūižas mājīnā, Mediņš laiž tautās darbu pēc darba, tā aktīvizēdams latviešu mākslas pasauli un arī pats saņemdamas gandarijumu par savu talantu. Gan Kultūras fonda pēmījās (1926., — 28., — 30., — 34., — 37., — 39.), gan uzvarēdamas radiofona un dziesmu svētku sacensībās (1935., — 37.). Dzimtene Latvija savu dēlu godināja ar Triju zvaigžņu ordeni un iecēla par valsts konservātorijas goda biedru. Rīgai uzticīgs Jāzepe Mediņš palika arī tautas nedienu stundās, un zinām, ka skaņradī cildinājusī arī okupācijas vara, varbūt mazāk biitībā kā propagandēšanas nolūkos, piešķirdama ir titulu, ir skaņraža vārdā nosaucot bijušo Rīgas tautas konservātoriju Kronvalda bulvārī, vēlāko valsts mūzikas skolu. Skaņradis apbedīts Raiņa kapos 16. jūnijā.

Jāzepe Mediņš kompozīcijā bija autodidakts. Var būt, ka šis apstākļis skaņradī pasargāja no spēcīgākām svešām ietekmēm, ja nerunā tikai par vāgneriānismu atsevišķos darbos. Ar tīri intuitīvu — gan modernu brīvu — formas izjūtu un izcilu fantāziju apdāvinātais skaņradis nekad nekluva burta epigons, kā tas atgādās ar māksliniekiem, kas daudz atskaņo citu darbus (teju 35 gadi ziedots šim amatam!). Tādēļ skaņraža mūzai piemīt tā

individuālā vienreizība, kas gan šķietami ātri gaist, taču apbur ikreiz no jauna. Mantojis no senējiem līriķa dvēseli, Mediņš savu mākslu vizināja mirdzošajos romantisma ūdeņos, kurus tikai retumis pāršalca pa vasaras negaisam vai rudens vētrai.*

Viņa mīlestība piederēja simfōniskajam orķestrim, tam arī dots labākais, ko meistars mums atstājis: 2 simfōnijas (otrā, Ziedoņa simfōnija, bija izcils notikums dzimtenē pēdējā miera rudenī), uvertūra, virkne simfōnisku tēlojumu, kuŗu vidū izcilo Latvju zemi godalgoja radiofons 1935. g. reizē ar 1934. g. sacerēto svītu Rudens noskaņas, tālāk vēl citi mazāka apjoma darbi, kuriem blakus jāpiemin šo rindiņu rakstītājam vēl nepazīstamais lielais darbs pašā pēdējā laikā. Kamermūzikā skaņprāza spalvai pieder ap 1905. g. cēlies čella koncerts, svīta čellam un klavierēm (1915.—18.), stīgu kvartets. Vēl pieminami daudzie vokāli instrumentālie darbi (2 balādes, svētku kantāte Saule kāpj debesu kalnā ar Medeņa tekstu, kuŗas pirmatskaņojums notika pēdējos vispārīgos dziesmu svētkos, u. c.), tāpat tuvu simtam koŗa un sōlo dziesmu un opera Vaidelote (pirmuzvedums 1927.), kuŗai savā laikā nebija mazāk panākumu kā A. Kalniņa Baņutai. —

Pauls Šuberts piedzima 1884. g. 20. martā Zāleniekos, Sākumā Sepska, pēc ģimnazijas beigšanas no 1905.—11. Pēterpils konservatorijā Jesipovas skolnieks. Konservatoriju beidzis ar sidraba medaļu, Šuberts izvirzās pirmo latviešu pianistu rindās, gan kā sōlists, gan kā izcilāko pašu māju un viesu mākslinieku pavadītājs, palikdams uzticīgs estrādei līdz pat pēdējām dienām (skaņdarim Rīgā 1944. pavasarī notika 60 gadu jubilejas koncerts). Šuberts savā spēlē milēja klasisku tīrību un skaidru tehniku — atcerēsīmies, ka meistars savā laikā studēja arī jurisprudenci —, kas jūtīgākam klausītājam varēja šķist arī pasausa, taču īstas absolūtas mākslas draugu nepieņēla nekad. Ši mākslinieka temperamentam raksturīgā īpašība kļuva par labāko metodi arī Šuberta profesora gaitās no valsts konservatorijas dibināšanas dienas līdz 1944. vasarai. Viņš izaudzināja virkni izcilu, jaunu pianistu, piem., trimdnieks docents Hugo Štrauss, virtuozitāti sasniegušais Viesturs Bišers, Rīgas radiofonā dzirdētā Vilma Cirule u. c. Blakus paidagoga darbam Šuberts nevairstās arī sabiedriskā darba, būdams operas direkcijas loceklis (1925.), konservatorijas prorektors (1926.—34.), referents Izglītības ministrijā. Ar pāris populārām romancēm un klavieru miniatūrām pazīstam arī Šubertu — skaņradi.

Tāpat kā savā laikā Jāzeps Mediņš, arī Šuberts 1941. pārcieta smagu nervu krīzi, kuŗas pamats bija tā gada politisko notikumu attīstība, no kuŗas meistars pāniski baidījās. Vai līdzīgs gadījums citādī tik harmonisko un nosvērto mākslinieku neaizveda kapā arī pēckaŗa vasarā, šodien nav zināms.

Val. Bērzkalns

KARĻA ABELES GRĀMATA

Kārlis Abele, Vēlais viesis. Balādes, 78 lpp. Ap-gāds Ceļš. Vircburgā. 1947. — Ernesta Abeles zīmē-

jumi un vāks. Ar P. Ērmaņa ievada vārdiem — Kārļa Abeles dzejas darbs.

Ceļa 1946. g. 4. numurā publicētā rakstā Par balādes uzbūvi šo balāžu autors sniedzis mums savas teorētiskās atziņas par balādi, raksturojot tās ar dažām pašā balādēm, kas visas arī sastopamas nupat klajā nākušā krājumā. Mums te pilnīgi jāpiebalšo autoram, ka raksturīgs balādes saturam ir baigais un liktenīgais, raksturīgs balādes veidojumam ir reālā tēlojuma un irrealā paralēlpārdzi-vojuma īpatnējais savienojums, kas pilnīgi atrisinās un izpaužas savā būtiskā saistījumā pašā balādes noslēgumā. Man pat šķiet, ka šis irrealais, tikai apslēptākiem dvēseles spēkiem un nojautām uztveramais sakars starp balādē tēloto un kādu tikai noslēgumā pieminēto ārpus balādes loka esošu notikumu ir pats svarīgākais. Man šķiet, ka balāde runā uz mums jo spēcīgāku valodu, jo spēcīgāki dzejniekam izdevies savu reālo tēlojumu cauraut ar šo superreālo, irracionālo, uztvert mistisko sakaru starp šķietami bez jebkāda sakara esošām parādībām.

Sai ziņā krājuma balādes godam turas savu uzdevumu augstumos. Pats autors tās iedala divās grupās — Ziemeļu kaŗa balādēs un Likteņa balādēs. Patiesībā arī pirmās ir likteņa balādes, tikai liktenis te neskaŗ atsevišķas personas, bet plašākas iedzīvotāju grupas, var teikt, visu latviešu tautu, otrām turpretī centrā ir atsevišķas personas liktenis.

Visa pirmā tipa balādes saistās ar mēŗa postu Vidzemē, tie īpaši autora dzimtajā Matīšu novadā Ziemeļu kaŗa laikā. Daudzveidīgi te tēlots pats mēŗis. Redzam, ka mēŗis kā vēlais viesis ienāk Matīšu kroģū un mēģina tur sevi uzjautrināt, gan spēlēdams kauliņus ar ceļa vīriem, gan dziedā-dams ar tiem un beidzot apdāvinādamus tos ar zelta naudu. Bet, kad svešnieks pazūd, ceļa vīri izrādās visi aplīpuši ar mēŗa augoņiem. — Mēŗis figūrē arī nākamā balādē — Viens vāirāk, kur to ar kauliņiem apspēlē Matīšu krodziniēks. Apspēles rezultātā mēŗis Matīšos un visā Vidzemē izbeidzas. Mēŗis ir centrā arī balādē Pēdējais plāvums. Tur stāstīts par Matīšu zemnieku Mārtiņu, kas pretojās krievu kaŗavīriem, kuŗi sīpo Matīšu novadā, iz-laupidami un izpostīdami zemniekus. Par Mārtiņa galvu krievu pulkvedis izsolījis lielu godalgu, un Mārtiņu gūstīt izjāj 50 krievu ar pašu pulkveŗa dēlu priekšgalā. Tomēŗ tie visi aiziet bojā, un beigās Mārtiņš pats atnes pulkvedim maisā viņa dēla galvu. Pulkvedis liek Mārtiņu satvert, bet izrādās, ka tas ir sasirdzis ar mēŗi, un krievu kaŗevīji ne-ķeŗas tam klāt, bet aizbēg no Matīšiem pavisam. Zinīgās zintīs stāstīts par seno ticējumu, ka mēŗi no ieešanas kādās mājās var atvairīt jauna sieviete, ja tā kaila noguļas mēŗim ceļā, to sekmīgi veikusi arī kāda jauna Matīšu saimiece. — Pagāniski lat-viskā un kristīgā pasaules uzskata sadursim atrodam tēlotu balādē Mēŗis Matīšos. Tur stāstīts, ka zem-nieki nevarējuši atrast glābiņu no mēŗa, Dievu lūdzot baznīcā. Tādēļ tie piesaukuši Pērkonu, ziedojuši viņam melnu gaili un ar ziedoņuma asinīm aptraipījuši savus sliekšņus, tā atvairīdami mēŗi. Un pašā beidzamajā šai grupas balādē Viss velti

tēlota Rīgas rātskunga apspriede par soļiem, kas spējami, lai pasargātos no mēra. Sēdes protokolu parakstot, to paraksta ar vārdiem „Viss velti” arī kāds svešnieks. Izrādās, ka tas ir pats mēris, kas pretēji visiem spējamiem soļiem, tūlīt sāk plosīties Rīgā.

Bet tas ir tikai kails ārējs balāžu saturs. Šis saturs ievits ļoti dzīvā, dažādu atziņu un novērojumu bagātā, kā arī dziļi liriskas izjūtas apgarotā tēlojumā. Nereti te mūs apdveš ista latviešu senātes elpa, un mēs tieši jūtam kaut kur ārpus tēlotiem notikumiem vēl skanam tautā stāstus un dziesmas „gan par rožu dārzu, gan par tālo Rīgu, Gan par kannu smagu, salda alus pilnu, Gan par tikliem un par sāļo jūras vilni, Gan par bārenīti, svešas mātes nīsto”. Līdzās šim lirismam pār visu tēlojumu lido arī kaut kas pārdabisks, teiksmains, superreāls, varētu teikt tiešām balādists. Tēli, kā jau balādēs, ir drusku miglaini, nedzīvi, ne no šīs saules, bet pazib arī daži stipri dzīvi tēli ar istām dzīves un dzīvības atziņām. Man liekas, ka šai ziņā ļoti vērtīga ir balāde Zinīgās zintis, kur šīs atziņas paustas atturīgā dialogā starp mazmeitu un vecmāmiņu, pedējai savu lolojumu ievadot ikdienas ļaudim apslēptajos dzīves noslēpumos. Maigi un smalkjūtīgi te izteikta arī sievietes kā dzīvības nesējas un dzīvības sargātājas glorifikācija, atturīgi un kautrīgi te izjūtām klusi skanam cauri kādu himnu sievietes fiziskajam skaistumam, tai varai, kas mīt viņas burvības spēka pilnajā jaunajā miesā. Skaisti ir tēlota ciņa starp šo latviskās sievietes kautrību un pienākuma apziņu pret nākošo paaudzi, kas varētu arī nemaz nepiedzimt, ja jaunā saimniece neizrādītos pietiekami stipra savā neaizsegtā fiziskā krāšņumā un dzīvības spēkā stāties mērim ceļā (33. un 34. lpp.).

Valodiski viss tēlojums risinās viegli ritošā un pareizā latviešu valodā asonētās un pa daļai arī atskaņotās vārsnās. Varētu ieteikt autoram kādu balādi mēģināt sniegt tikai atskaņotās vārsnās vien, jo, domāju, ka versifikatoriskā puse viņam grūtību nedarīs. Atsevišķās vārsnās sastopam skaistas alliterācijas, piem., 27. lpp.: vairās virsnieki vadīt virus velēnu veļos, vai arī 59. lpp.: visai dzimtai divējas dabas divainas dotas.

Un tagad kāds vārds par Likteņa balādēm. Še centrā vairāk izvirzīta atsevišķa cilvēka psihe. Tā Sakrātais sudrabs mums stāsta par skopo Mārietu, kas sakrājusi sudraba rubļus, lai tai būtu atbalsts, kad tai dzīvē sāks trūkt maizes. Tā tos nevienam nedod, kaut arī dēls to lūdz iedot viņam no tiem kādu daudzumu zirga pirkšanai un kaut arī viņa varētu ar tiem glābt no bojā ejas savu jauno un daļo mazmeitu, Tā Mārieta arī nomirst ar visu savu sudrabu, un tas noder tikai, ko nāvē tai aizsegt plakstus. — Divās dabās stāstīts par kaislo, trauksmaino, varētu teikt, raganīgo un zelta rotu kāriģo jaunavu Meždegu Intu, kas, nevarēdama sagaidīt no Rīgas pārbraucam savu līgavaini ar apsoltām rotām, uzbrūk tam vilkaķes veidā jau ceļā, un tas to nosit ar viņas pašas viņam dāvināto pilādžu rungu. Intras tēls ir viens no dzīvākajiem visās Likteņa balādēs. — Liriska un vismazāk balādiska ir Dāvātā dvēsele, kuņģā stāstīts,

ka kāda jaunava apsolījusi atdot savu dvēseli kādam ienācējam mūzikim, ja viņš viņai tiešām ko jauku uzspēlētu uz savas vijoles. Viņš pieņem dāvinājumu, uzspēlē, bet līdz ar to dvēsele vairs jaunavā neatgriežas, un viņa kļūst kā apmāta pa visu savu vēlako dzīvi. — Par vadātāju kādā Burtnieku ezerā nosliukuša drauga izskatā stāstīts balādē Ledus laukā. — Dziļa lirisma apdvēsta ir budistiski-filozofiskā balāde Aklās acis, kuņģā stāstīts par kādu budistu mūku, kas no agrās jaunības līdz 60. mūža gadam pavadījis vientulībā alas tumsā. Tad viņa atmodušās nevaldāmas ilgas atkal skatīt pasauli. Viņš liek izlauzt alā logu, bet izrādās, ka viņš kļuvis aklis, un viņa vēlēšanās vēlreiz redzēt jauko Dieva pasauli savā dzimtenē nevar tikt piepildīta. — Didaktiska satūra ir balāde Smagā svira, kas, blakus minor, izliekas drusku neticama pēc satūra. Tur stāstīts, ka kādā baznīcā bijušas ļoti mākslīgas ērģeles, no kuŗu iekšienes, tās spēļojot, iznākuši četru evaņģelistu tēli. Ērģeles bijušas bojātas. Kāds meistars apsolījis tās salabot. Darbu darot, viņš ievērojis, ka ērģelēm līdzās bijuši saviļņi savu lizdu kovārņi. Lai gan tieši darbs to neprasijs, viņš tomēr lizdu izpostījis, nogalinādams kovārņenus. Par šādu nežēlību viņu jau norājis vecais mācītājs, un, kad ērģelēm vajadzējis skanēt, tās tomēr nav darbojušās. Izmisumā meistars nošāvis un tad tikai atklājis, ka ērģeļu svirai bijuši pieķērušies abi vecie kovārņi. — Beidzamā ir tīri rokoko garā sarakstītā balāde Sarķanā svitra. Tur stāstīts par kādu sarunu 1762. g. starp 6 gadus veco Mocartu un Mariju Antuaneti, un sarunai jo spēcīgi jaušas cauri nojauta par baigo likteni — nāvi zem gilotīnas, kas nākotnē sagaida toreiz vēl tikai septiņus gadus veco sārtaidzīti karalmeitu.

Kopsecinājumā jāatzīst, ka Vēlais viesis uzskatāms par vienu no pašiem nopietnākiem un arī intelektuāli visai augstu vērtējamiem dzeju krājumiem. Ik dzejojumā te ieskanas mūžības doma, kas paužas gan visas mūsu tautas, gan individuālas personas dzīves tēlojuma metos. Un ne mazāk svarīgs ir dzimtenes gars, dzimtenes dvesma, kas garo pāri šim dzejām. Jau pieminējam, ar kādu spēku ne tik visai sena mūsu nacionālā pagātne runā uz mums krājuma pirmajā daļā. Bet ne mazāk spēcīga dzimtenes mīlestība izskan arī krājuma otrā daļā. Vai mēs visi neesam tādi mūki, kā Aklās acis atēlotais budists mūks? Arī mēs staigājam kā akli šai svešajā trimdas pasaulē, un arī mūsos kādreiz mostas nevaldāmas ilgas redzēt atkal reiz dzimto zemi, skatīt no alas tumsas „Kalnu stāvās grēdas, sniega vainagotās, Zaļās, rāmās plavas raibo ziedu rotā, Vēju šūpu pilniem, slaidiem smilgu stiebrim. Gribētos vēl vienreiz vēsā zālē iebriest, Rokām rāsainām glaust smilgas āso skarū. Ak, šīs ainas velkot vilina ar varu. Pāri visam saules siltie staru plūdi. Vai dzied meitene? Vai dīja mežā dūdo? Strauji sitot, sirds liek vīram trūkties kājās: Tur aiz aizas bija viņa tēvam mājas! Varbūt mazais zēns vēl stāv tur kraujas malā, Noskatās, kā strautā putas klinti skalo.” Gan te tēlotais peizažs nav pilnīgi mūsu dzimtenes peizažs, bet lielākā tēlojuma daļa ir tomēr mūsu pašas Latvijas daba. Tā

bez visām citām vērtībām šim balāžu krājumam piemīt vēl viena visai augstu statāma vērtība: tā ir krājuma patriotiskā, nacionāli-latviskā vērtība. Krājums stiprina mūsos atkal mīlestību pret dzimto zemi un palīdzēs paciest pārdzīvojamo diezgan baigo laika posmu, kas mums vēl jāpavada trimdā un kas mūs vēl šķīr no atgriešanās dzimtenē.

Pēterā Ermaņa ievada apcerējums par Kārļa Ābeles dzejnieka darbību sarakstīts īsi, bet kodolīgi. Tas sniedz īsu hronoloģisku pārskatu par autora dzejnieka darbības attīstību, viņa talanta izveidošanos un tā palīdz saprast arī šo dzeju krājumu. Ernesta Ābeles vāks atstāj nopietnu iespaidu. Arī ilustrācijas īpatnējas un izteiksmīgas.

Visumā krājums silti apsvēicams.

Prof. E. Blesē

*

Kārlim Ābelem, kas raksta jau pāri par divdesmit gadu, svešumā iznākusi pirmā grāmata. Viņš ir ļoti pievilcīgs, savdabīgs autors, kas citos novados iegūto kultūru (Baltijas universitātes dabzinātnes profesors!) liek vārdos arī daīlliteratūrā. Viņš gudri specializējies savai īpatībai tuvos žanros, sasniegdamas gatavību un nemēģinādams citos veidos, kur, varbūt, šādu panākumu nebūtu. Divdesmito gadu vidū Ābele sacerēja divas liela stila lugas — *Līgātūra un Stāsts par Gleichenes grāfu*, kas sniedza vēsturiski — fantastisku vielu daudzās ainās, piemērojoties Dailes teātra tā laika izrāžu teknikai. Šim drāmām netrūka arī ideju, tikai raksturi vēl nenotēlojās sevišķi iezīmīgās krāsās. Dailes teātris jau izteica cerību, ka būšot radies jauns latviešu drāmatikišs, kas mācēsot rakstīt īpaši šai skatuvei. Ābele tomēr šai virzienā tālāk negāja, sniedzams vēl tikai vienu tautas lugu, bet sāka specializēties balādēs. Šo liroepisko dzejas formu viņš izkopis ļoti pilnīgi un jaunajā grāmatā sniedz 13 balāžu paraugus.

Vispirms Ābele pamatīgi iedziļinājies balādes teorijā. Viņš ne tikai iepazīnās ar rakstniecības teorijas minētajām definīcijām, bet organiski uztvēris un pārdzīvojis balādes būtību, pētījis citus autorus un mēģinājis diezgan neskaidros un neizpētītos balādes esenciālos elementus labāk parādīt un dziļāk formulēt. Rezultātā radies viņa ļoti ievērojamais raksts par balādes uzbūvi (Ceļš, 1946. g. 4. nr.). Ļoti pareizi Ābele norāda, ka katrā balādē ir kāds liktenīgs notikums, kas reizē notiek redzamajā pasaulē un ir uztverams arī kā pārdabīgu spēku parādīšanās. Atbilstot balādes drāmatiskajam saturam, vēstījumā ir ievads, kas rada noskaņu, kāpinājums un mistiskais nobeigums. Tā kā balāde ierosina lasītāja fantāziju un grib to pārliecināt par nereālās pasaules iejaukšanos, tad tajā aizvien paliek kas neizteikts — šai ziņā tā arkārto kādu noveles īpatību. Iespaida, efekta dēļ stāstījumam jābūt grodam, koncentrētam, balādes formai īsai. Tās tonis parasti ir kāpināts, svinīgs. Šis būtu balādes raksturīgākās īpašības, kas parādās modernā dzejā (mēs nekavējamies šeit pie balādes vēstures un attīstības). Tās viscauri labi redzamas Ābeles darbos, un viņš ir mūsu ievērojamākais balādistis pēc Plūdoņa (kas savā laikā nevien tulkojis, bet arī mā-

cījies pie vācu rakstniekiem Teodora Fontanes un Berrisa fon Mīnchhauzena).

Ābele ir vidzemnieks un saviem ievērojamākiem dzejojumiem vielu smēlies visbaigākajā laikmetā, kas piemēklēja Vidzemi līdz otram pasaules karā — Lielajā Ziemeļu karā 18. g. s. sākumā, kad, kā zināms, šī Latvijas daļa tika tā izpostīta un cilvēki tā bija izskausti, ka plašos novados nedzirdēja gaili dziedam. Zobena nāvei pievienojās karš un mēris, kuŗu personificējumi allaž ir ļoti labi motīvi balādēm. Tā kā laiks tik sens, tam labi piemērojams teiksmainība, ko vēl vairāk pasvitro tā laika mānticība. Arī latviešu (un tagad vācu) teikās mēris staigājis apkārta balsa cilvēka izskatā; uzveicot vai apmānot šo pārdabīgo ciemiņu, bijis iespējams paliekt drausmīgās slimības neskartam. Tādi ticējumi sniedz lielisku vielu Ābeles balādēm *Vēlais viesis*, *Mēris Matīšos*, *Viens vairāk*, bet tieši kara neželību atspoguļo balāde par nocirsto galvu: *Pēdējais plāvums*. Jo labi iekļaujas balāžu tematikā motīvi par burvībām (*Zinīgās zintes*), par spēli un naudu (*Sakrātais sudrabs*, arī *Vilim Cedriņam* bija skaista balāde par naudas vedējiem tanī pat draudzē). Izlasot grāmatu jāspriež, ka visnoapaļotākās, reļefākās ir tieši Ziemeļu kara balādes savas noteiktās fābulas un visu pieminēto dabīgo dotumu dēļ; bet Ābele arī eksperimentē — un ar panākumiem, paņemdams kādu īsaķu motīvu, kad viņam tomēr izdodas izcelt balādes mistisko, noslēpmaino skaņu. Tāda ir balāde par sievieti — *vilkaci* (*Divi dabas*) un samērā „jauno laiku“ notikums — *sastapšanās ar sliķoni uz ezera*, pārnākot no pirmā pasaules kara — *Ledus laukā* (salīdzināšanai — arī *Medenim* bija dzejojums par burvestībām strēlnieku gaitās — *Kromu ragana*).

Kā Ābeles ļoti augstās mākslas apliecinājumu varam minēt īso gabaliņu *Dāvātā dvēsele*, kur balādiskais elements gandrīz atbrīvots no reālā notikuma, centrējot to dziļās, rēģainās un, gribētos teikt, modernās dvēseles izjūtās. Eksperimenta robežās vairāk paliek divi balādes ar svešzemniecisko saturu — *Aklās acis* (par *Budu*) un *Sarkanā svītra* (par *Mocartu* un *Mariju Antuaneti*). Kārlis Ābele reiz vēlējās dzirdēt recenzenta domas par to, vai būtu iespējama arī balāde prōzā. Es atbildēju, ka jā, katrā ziņā, tikai jāprot ievietot stāstā nereāli — reālais un baigais elements. Ja Ābele par tādu domājis savu pirmo daiļprōzas darbu *Nomaldījusies nauda* (Ceļš, 1947. g. 1. nr.), tad jāteic, ka darbs ļoti interesants un arī labi uzrakstīts, bet ikdienišķīgais, reālais aprāksts balādes garam tomēr nav piemērots un fantastiskais „laika pārvarešanas moments“ neliekas pietiekami sugestīvi uztvērts.

Veikli Ābele pārvalda dažādos balādei piemērotos pantmērus un to maiņas. Sevišķi interesants dzejojums *Mēris Matīšos* ar grafiski ietekmīgo, neparasto īso un garo pantu maiņu. Valoda noteikta, konkrēta, plastiska, skanīga, piem.: „Kas grib sarkano zeltu satvert rievotā sauja“, „Pile pakšķot no maisa nokrit smagi uz grīdas“ (28.), „Atvests varens braucams zirgs slaidām, peļekām kājām“ (52.), „Dēļus salaidīs cieši veīklām meistara rokām“ (21.). Izmantots arī mūzikālais elements — vairākās vietās atkārtojas nāves izkaptis baigā šķindoņa, kas rit-

miski pavada uz priekšu ritošo balādes darbību. „Klausās vīri: prom kur aizjāj devīgs viesis — Galodu kāds trūdams izkopts zobam piesit“ (17.), „Kaut kur likās aiz vaļņiem zirdam asmeni šķindam — Vai tur celis ir pļaujai pļāvējs izkapti baiss?“ (45.), „Trinot izkapti, ātri Pļāvējs galodu piesit zobam asam kā nātre“ (32.). Zīmīgas, svaigas ir arī Ābeles aņsonances: triecor — priecīgs (16.), tura — kurrat (17.), vāgu — pagurst (33.), iekalts priekā (51.).

Visumā jāteic, ka šī grāmata ir viena no ievērojamākām, kas iznākušas šogad un dod godu latviešu rakstniecībai.

Olgerts Liepiņš

PĀRDEĢŠANA

Klāras Zāles dzejas. Grāmatu Drauga (H. Rudziša) izdev. 1947. g., E. Mauriņa ilustrācijās un vāks.

Bijīgā klusumā Klāra Zāle pati raksta savas rindas, kā viņa to saka grāmatas ieskaņā, tas ir, viņa jau pati nemaz neraksta, bet klausās un teic tālāk tos vārdus, ko viņai saka dziesmu Dievs (Istos vārdus, 7. lpp.). Grāmatas otrajā daļā, kad „baigi šajā dzīvē viss degot pārvērties“, arī viņas dziesmu Dieva balss kļūst klusāka par kļušu un viņš katru vārdu saka „pats ceļos nometies“. (Zeme plaisā, 78. lpp.).

Reiz šķita — visas dziesmas

No padebešiem plūst;

Nu jūtu — zemes kārtai

Un dvēselei jāpārlūst. (Zeme plaisā.)

Pirmās divas rindas liktas kā ieskaņa grāmatas pirmajai daļai, otrās — otrajai, kas līdz ar grafiķa Ernesta Mauriņa ilustrācijām pasaka arī bez pieliktiem gadu skaitļiem, kad tās rakstītas: pirmā dzimtenes balto bērzu gaismā un otrā tad, kad sāpēs „zemes kārtai un dvēselei jāpārlūst“.

Pārdeģšana ir dzejnieces otrā grāmata. Ļoti raksturīgs ir pirmās grāmatas nosaukums: Zirņa zieds. Trauslāks un maigāks tas ir starp tiem ziediem, kas balstās paši savā spēkā. Zirņa zieds sadreb jau no vēja pūsmas, kas stingram zemes augam pārietu pāri nemanīta. Daudzkārtīgi Klāra Zāle lietā vārdu „sadreb“: viss kustas, virmo, trīs atbalss un trīs maigās, tikko pamanāmās noskaņās, kas liek dzejniecei sadrebēt, ja garām pagāja svešinieks, kam bija viņas mīļotā acis (Z. z., 85. lpp.), un kur no bērna smaida „visi ziedi sudrabaini skan“ (Z. z., 40. lpp.). Klāras Zāles dārgākā vērtība ir cilvēks sakarā ar dabu un kosmu; visu, kas dzīvo, elpo un aug. Katrai lietai viņas dzejā ir piešķirta dzīvība, un viss ir dvēseliski apgarots, kas Klāras Zāles dzejā liek saskatīt tautas dziesmu pamata stīgas, un galvenais motīvs ir gaiša, varētu teikt, bīkla mīlestība, kuŗas elpu uzbur dāvināti rožu ziedi (Z. z., 40. lpp.), un vismiļā rokas uzceļ pāri mūžu tā kā varavīksnu maigu (Z. z., 107. lpp.).

Jau Zirņa ziedā Klāra Zāle pazīst arī pārvērtību, piem., Daži vārdi 71. un Pārvērtība 67. lpp., un drāmatisms redzams dzejās: Tā bija draudzība 68. lpp., Uz laipas 121. lpp. un Svēlmē 35. lpp.

Kopā varētu teikt, ka Zirņa ziedā Klāra Zāle jauš „Latviešu senatnes“ (34. lpp.) tuvumu, mil savu „Dzimto zemi“ (33. lpp.), kam visi tumšie gadi

„tautas dziesmu izrakstīti“, un viņas jaunā sirds kā rīta rasas apbīris zirņa zieds, savā smaržā reibdams, ceļas preti pasaulei un draudzībai un mīlestībai tāni.

Pārdeģšanas pirmajā daļā redzama vēl tā pati dzejnieces sirds bīklā saskaršanās ar pasauli, kad „simts krāsās dzīve viz, bet tūkstoš krāsās sapņu debesis“. (Tu nezini, 8. lpp.). Tur dzejniece atkal nodreb, kad garām pagāja svešinieks (13. lpp.), un jūtu pārdzīvojums izaug līdz gaišai mīlestībai, kur (16. lpp.):

„Mēs abi bijām bērni —

Abi — es un tu.

Tu noliki galvu man klēpī

Un stāstīji pasaku.“

Tad pagaist gaviles par to, ka „Tu esi atnācis“ (21. lpp.), un diena dziest — „par skaistu, lai šūpotos ilgāk“ (27. lpp.), jo „viskrāšņākā dziesma reiz klusē“ (28. lpp.). Paliek tikai bijušo dienu atmiņas, dvēsele ieraujas sevī, tai katrai ir savas debesis (44. lpp.), zemes, tik zemes nav: nav miera, nav cietā balsta, kur nostāties. Balstu dos jauna dziesma, bet to var izraisīt tikai jauns sabangojums, tāpēc „miers tavš — nemierā“ (47. lpp.).

Zirņa ziedā dzejniece gaismu atrada pie bērza — „zemes skaidrās dvēseles“, arī šeit viņa to lūdz, bet atbilde skan: „Tev pašai sava gaisma Būs liesmās sadegot.“ Kalns nedod miera, un strauts nedod veldzes — Tev pašai savā svelmē Ir veldze jāatrod. (Jāsaded, 46. lpp.). Trauksmainā sirds „Tumsas dziļumos Dzird, kā zvaigznes dzied, Dzird, kā nopūšas Ilgās akmens ciets“ un gaida miera atbildi no augšas, bet arī tur nav saskaņas: „Ilgu dziesma klist Pat no debesīm“ (Tumsas dziļumos, 34. lpp.). Kur meklēt vēl, kur tverties? „Tu noliec karsto galvu, Lai viņš tai mieru dod — Viņš paceļ savu roku, To alkām svētījot“ (Nakts vērtos, 58. lpp.). Arī pats Dievs miera vietā deva vēl lielāku nemieru un: „Tavs posts ar tavu Dievu Tē vaigu vaigā stāv.“ (58. lpp.).

Kā grāmatas otrās daļas ieskaņa nāk Pārdeģšana (63. lpp.). Pirmajam mūsu tautas posta gadam tuvojoties, Edvarda Virza Baigajā vasarā vēstīja, ka „būs kļajums baigs, aiz katrā krūma biedēs“, un „uz tāliem ciemiem kumeļš netiks jūgts“, tas ir, ka mūsu zemē būs notikušas pārmaiņas. Arī Klāra Zāle Pārdeģšanas pirmo pusi sāk ar līdzīgu vērtējumu, bet iet vēl tālāk, sakot, ka pašu māju un pašas zemes vairs nebūs. (Pārdeģšana, 63. lpp.). Dzejoļa otrajā pusē Klāra Zāle rāda, kā pāraug cilvēks, kas visu pazaudējis. Tad, kad pašam savas dzīves un sava prieka vairs nebūs, tai vietā būs prieks par citiem un citus tad mīlēsī kā agrāk sevi. Tāds cilvēks būs mīlestībā līdzīgs Dievam kļuvis, pats Dievs atnāks pie viņa, sniegs roku un vedīs sev līdz. Bet tik dziļa mīlestība jau ir svēta mīlestība, tad nevar pat vairs debesis palikt un jānāk pasaulē pie cilvēkiem atpakaļ.

Lūk, grāmatas pirmajā daļā noslēgts dzejnieces darba viens posms. Tas sākas gaišajā Zirņa ziedā, kur sirdi — saules kausu skāra zvaigznes staru pirkstiem, pāri skrēja tāli vēji, ko dzejniece gribēja aizturēt sev. Tālums, kas pasaulē sauca, ir tagad sasniegts, bet citāds kā jaunie sapņi to tēloja, tas

nav devis apmierinājuma — visi tālumi klusē, tik kvēli blāzmo stūrtis austrumu pusē (95. lpp.). Pasaulē plašuma vietā dzejniece ieskatās nāves un dzīvības baigajā mijkrēslī (Neaicinātā, 55. lpp., Aizejot, 56. lpp., Gaŗām slīd, 57. lpp.), un tie drāmatiskie motīvi, kas Zirņa ziedā bija tikai aizsākti, iegūst dziļumu.

Grāmatas otrā daļa sākas ar ieskaņu: „Cilvēks lēmis pats sev Pastaro tiesu baigu“ (67. lpp.). Te dzirdam izkaptis šķindam nāves plaujā (69. lpp.), kaut gaisis sāpēs sarec un uguns mēli kāds asinis lok (71. lpp.), tomēr vēl pavid cerība: „Guli mierīgs, mans bērns! Vēl pie loga šalc bērzs — Vēl nav izdzēsta dievišķā gaisma.“ Ļoti spēcīgi izskan mirstošā kaŗavīra dziesma, kritot „Par dzimteni“ (74. lpp.).

(Te jāpiemin dažas salikuma kļūdas. Dzejoli Par dzimteni divi priekšpēdējie četrpindus panti nepareizi dalīti trīs rindās. Nav atstarpinātas pēdējās rindas tercīnām: Par tumšiem ūdeņiem 70. lpp. un Dievs neļaus 72. lpp., bet Pārdegšanas 63. lpp. trīs rindu panti salikti pilnīgi bez atstarpēm.)

Bēgļu gaitās ejot, paliek tikai atmiņas par zemi, kur: „zeltainā rīta mirdzumā let arājs ar sētuvu tīrumā“ (76. lpp.).

Pēc Kurbemes krišanas dzejniece redz, ka

Vēl mūžībā cīnīties iet
Aizdegām taisnības lāpām
Tie, kam par dzīvību vērsimīgak
Brīvības slāpā. (80. lpp.)

Un tad Klāra Zāle sāk jaunu tematu, kas viņai vien pieder mūsu lirikā: jaunās, nelaikā izdzēstās dzīvības nerimstas zem zemes. Šķiet, zeme plaīsā, atveŗas un irdenās velēnu sienās dreb klaudzieni: „Atpakaļ! Atpakaļ dzīvē kļūt, vēl reizi just mīlu, vēl reizi just sirdi — šo sirdi, kas bij kā aizdegta plandoša lāpa.“

— Tik grūti dusēt ir zem zemes naktī mulsā,

Viss ziedu krāšņums spiež, sāp mila neizjustā. —
(No dziļumiem, 84. lpp., Cauri trūdieim, 86. lpp., Ēnu vārtos, 82. lpp. un Grūti dusēt, 81. lpp.)

Visas tautas bēdas asi smeldz zudušā tuvcilvēka bēda un Neziņā (102. lpp.) tā tvrta baigā dziļumā: bālā sieva — smēlēja pamet mēnesi aku un pa staru taku nāk lejā pie cilvēka. Un viņai jautā izmisušā dvēsele: „Vai no augšas redzi To, kam viss mans jaunais rīts Ziedu liesmās dedzis.“ Neviens uz zemes vairs atbildes nedod, un arī mēness sieva. Ne debesis zvaigznēm bija saskaņas, nav arī miera šai tālajai smēlējai. Uz brīdi tā iegausies pasaulē vien nelaimīgā cilvēka, bet tikpat, kā to mierināt gribēdama, meklē mieru arī sev. Varbūt sieva par daudz redzējusi, ka nevar palikt vairs savā vēsajā mēnesī un bailēs glaužas pie cilvēka, nedrīkstēdama arī viņam to stāstīt. Jautā un jautā cilvēks, negribēdams laist viņu atpakaļ, bet: „Klusē sieva. Neatbild. Klusē debess plašums. Nesadreb ne lapa vairs Gaisā sastingst divā.“ Šis pants ļoti raksturīgs kā pretstats tam, ko sacīju par vārdu „sadreb“. Stinguma raksturošanai te tieši lietāts vārds „nesadreb“. Neziņa, viena no elementiem visā krājumā, tiek drusku vājināta ar trešo pantu no beigām. Tās drāmatisms būtu viengabalaināks un spēcīgāks, ja šis pants būtu izmests.

Neziņas saltumā: „Ir aizvērusies dzīve Kā krašņi vārti ciet“. (99. lpp.). Un dzejniece noskaņu raksturo vārdi: „Sev kā ēna atklāties, Pats ar sevi runājies Delnām acīs sedzis.“ (107. lpp.).

Acis neredz vairs pasaulē, sāp daļiņš tanī, jo tas ir pretējs izpostītajai dvēselei. Ja Zirņa ziedā dzejniece stāvēja „Zeltainā gaismā“ un dziedāja (84. lpp.):

Kā smaržo rīts! Kā smaržo novakars!
Cik plati plēstiem spārniem diena skrien,
Cik klusiem soļiem naktis pa plavu brien,
Kā sadreb putna dziesmā bērza zars —
Kopš mani gaidī tu!

tad Pārdegšanā 98. lpp. šis pats temats skan:

Kā ziedu krašņums sāp un debess plašums spiež,
Kā putnu balsis asi iedzelas;
Kā grēka abols saule paceļas,
Kā grēka abols tā, ko kāds man smeļot sviež —
Kopš tālu tu.

Tādi pat pretstati ir Debesīm preti Zirņa ziedā, 87. lpp. un Vismīļajam Pārdegšanas 112. lpp. Pa daļai arī Tavas rokas Z. z. 107. lpp. un Neziņā P. 102. lpp., arī Nelīst lietus Z. z. 14., un Priežu smarža Z. z. 30. ar Vēlu nakti Pārdegšanas 108. lpp. Kas paliek? — „Sveša zeme, sveķi ceļi“ (90. lpp.). Lielā ļaužu barā viena un pamesta (118. lpp.) dzejniece lūdz Visvarenajam „mazo sapaņu zemi Latviju“ (96. lpp.). Nav noslēguma šai nodalīai grāmatai, kā nav gala ilgām pēc mazās sapaņu zemes. Izturēt! Sagaidīt! Un reizi:

Stās viesuļu vētra, stās negaisis viss,
Plauks saule dzelmainās debesīs,
Kad Dievs pats šo vārdu — šo vārdu sauks:
Latvija. (121. lpp.)

Klāras Zāles dzeja ir kāds īpašs maigums, tāpat to raksturo jūtu un pārdzīvojamu īstums. Viņai nav nekā mākslota un mākslīgi taīsita. Zirņa zieds ir mākslinieciski pilniskanīga grāmata, un Pārdegšana rāda tālāku augšanu un veidošanos. Gribētos teikt, ka grāmatas pirmajā daļā saskaņā pati pārdegšana, grāmatas otrā daļā ir tautas ciešanu uguns pārdegušais jaunais lejums, un gaisma, kas tur spīd, ir zibens ugunu gaisums. Tur viss, pat dzīvība un aizmūža nemiers deg par citiem. Kritot par dzimteni, (74. lpp.) kaŗavīrs lūdz Dievam pavērt nākotnes tālumus, lai redz, kas tēvu tīrumos ies. Viņš nerimsies pat kapsētā, ja tur neskanēs latviešu dziesmas.

Stingri ņemot, Pārdegšanā ir divi motīvi: ar dzimteni un bez tās. Nav dzejniecei dzīves bez tās. Svešās zemes ziedu plāvā ejot, „plašums un saule viez pāri, tikai — kur turēties nava“ (119. lpp.), un ūdeņu atspīdumā saposlītais vaigs rāda, kas apslēpts krūtīs trīc (101. lpp.).

Klāras Zāles dzejas pants rit viegli un ātri paliek atmiņā. Vairākas gleznas dzejas ir komponētas. Viņas dzejas tēli ir gleznaini un salīdzinājumu bagāti, piem., „Nu zālē met ēnu tik krustiņš balts Kā izplesti spārni, lai skrietu“ (84. lpp.). Visbiežāk viņa raksta četrpindās, bet ir arī daudz trīs un piecīndus pantu, arī brīvais pants un pašas izvēlētas formas, piem., 30. lpp. Viņa lietā kā pilnās atskaņas, tā arī asonances un konsonances.

Klāra Zāle stāv mūsu dzejas kalngalā kā viena

no nedaudzajām vislabākām latviešu jaunās paaudzes dzejnieku un dzejnieču vidū. Viņai ir visu lietu patstāvīgas skatīšanas un redzēšanas prieks. Tāpēc nevaru pievienoties pāris recenzentu domām, kas lasītas laikrakstos, ka Klāra Zāle lietā pazīstamus priekšstatus, ka viņas dzejoļos daudz līdzības ar vecmeistariem.

Austra Tamuža

PUTNI

Rūtas Skujiņas dzejoļi. Apgāds Latvija, 1947.

Rūtas Skujiņas dzejai allaž piemītusi kāda smel-dze, kas tai nav ļāvusi tematiski plašāk izvērsties, bet, kur to laimīgi spārnijusi iedvesma, radies viens otrs lirikas šedevrs. Tādi ir daži bērnu dzejoļi, dziesmas par plāvēju puisi un citi.

Tagad mums priekšā dzejnieces jaunāko, lielāko tiesu trimdā rakstīto dzejoļu krājums. Tanī smel-dze kļuvusi klusinātāka, sapņu vieglajā lidojumā ieviesies manāms smagums, melnāka nav vairs tik rotaļīga. Dzejniece nokļuvusi citos jomos, sastapusi ar cilvēka spēkiem pāri ejošiem pārdzīvoju-miem, nostādīta jaunu problēmu priekšā, kas pra-sa citas krāsas, tematisku un stilisku pārkārtoša-nos, jaunu pieeju. Tas viss vēl veidošanās stadijā, tāpēc arī šai krājumā viņa vēl nepaceļas līdz kādreizējām virsotnēm, kaut arī te netrūkst labas dzejas. Paliek iespāids, ka šī dzeja ir kā puķe virs bezdibeņa, kā loks pāri divi pasaulēm, no kuŗām viena atstāta, bet otrā iecēšana vēl nav sagatavota. Vai tā vispār kādreiz notiks, paliek atklāts jautā-jums.

Skujiņas dzeja savā būtībā ir tipiski sievietiska. Viņas iztēle visvairāk rosās ap konkrētām lietām un izjūtām. Raksturīgs jau ir fakts, ka visu šo krājumu pārvalda mīlestības motīvi. Tā ir skaidrākā, istākā un smeldzīgākā sievas mīla, liktena lemta un negrozāmā valdītāja par dzīvi šai un viņā saulē. Šī mīlestība gandrīz nekur vairs neuzdzirkst rotaļīgā erētiskā. Dzejniece it kā dzied vienu pašu dziesmu, dziesmu par atteikšanās sāpēm un satikšanās cerību, dziesmu par cilvēka mokām un ticības spēku. Mīlestības lirikā arī sniegti skaistākie dzejoļi: Nu vari klusēt (13. lp.), Vari iet (17.), Nu pāri viss (31.), Sieva (40.), Tu nezudīsi (45.), Bērna rokas (49.), Un mana dvēsele (54.). Ja vēl pieminam — Esmu piekususi (23.), Bērnu (67.), Sapņu krūzi (73.) un Vēlējumu (74.), tad sarodas krietns sniegums grāmatas attaisnojumam un pašas dzejnieces attīstības un talanta raksturojumam.

Skujiņas dzeju starp citu dzejnieču sniegumu iecel vēl divi īpatnības — šīs dzejas vienkāršība un līdz ar to īstums un skaidri pārskatāma pamatdo-ma. Tāpēc arī viņas dzejoļi, kas pieskaņas trimdai un dzimtenes ilgām, nekad nenoslīd kailas gaudu dziesmas vai salkanas romances līmenī, bet izauklē atziņas kodolu, kas tos dara dzīvus. Tas ir šīs dzejas stiprums, kas to paceļ pāri vienam otram ci-tam lirikas sniegumam.

Bet ne katra dziesma dzimusi tik laimīgā sa-derībā. Vēl vietām gadās pa banālāi klišejai, isto vārdu neatrašanās dēļ vārsmas izplūst liekvārdībā, apskst, atšķaidās domas asums. Dažas gleznas sa-vukārt nemotivēti atkārtojas, būdamas pārāk ie-

miļotas. Tā tas ir ar sapņiem, kuŗu pieminēšana vietā un nevieta dažkārt kļūst vienīgi par šo dze-joļu nelaimi. Jāatgādina arī tieksme dzejojot klišejas. Lūk, piemēri: sapņu drupas, skumjie sapņu kapi, sapņa plaksti, arī — prieka lāpas, prieka dzelmes, cerību liesmas, skumju dzira, prieka trauks, mīlas trauks, mīlas sega u. c. Ar gauri lietotas, šīs kli-šejas dažos gadījumos gandrīz pat nav pamanā-mas, bet tomēr tās valodu kaut kā sastindzina, at-ņem tai izteiksmes spēku un vienreizīguma zīmogu. Vispārīgi šī klišeju lietošana ir nelaime, raksturīga paviršai, pat glēvai pieejai valodas darināšanā, tā liecina arī par pavāju valodas pārzināšanu, par nespējām izmantot priekšrocības, ko dzejniekam dod suverēna vārdu izvēles un izlietošanas prasme. Bet tā ir tipiska parādība sieviešu dominācijai mūsu šīsdiens lirikā. Ja arī šīs tēlojuma klišejas Skujiņas dzeja it kā pazūd, tad tādas kļūmes, kā — sveces tvikst, sirdi saburza kā drānu, lūpas vaigu dzēla kā kameņus, dzīvot alkas tevi nes kā ziedu medu kameņus — un tamlīdzīgas jau liecina par paviršumu un neskaidrību, kādu nedrīkst pie-ļaut labā dzejā. Liekvārdības raksturīgākais piemērs, šķiet, citādi saturīgais dzejolis Saruna ar bērnu, kas nekā nezaudētu, ja būtu svitrots otrais un trešais pants, kur mātes izjūtām nav rasti lai-mīgi un svaigi priekšstati, bet dzejai ļauts noslidēt patukšā pliekanībā. Taču šādu kļūmju nav daudz un tās pilnām izpērk jau minētie izcilākie sniegu-mi, kas Skujiņā apliecina īstu, kaut arī ne žilbi-ņošu vai daudzpusīgu dzejnieci.

Skujiņa raksta lēni un ar iedvesmu. Teicamu papildinājumu savai mīlestības dzejai viņa atra-dusi bērnu dzejoļos, kur istā vietā sirds siltums, panta vienkāršība, atjautīga, kodolīga doma. Tā-pēc arī gribētos ticēt, ka iespējamie apskuma draudi viņai ies secen.

Nobeidzot jāpiemēta, ka it kā piekabināts šim krājumam liekas tituls Putni, jo vienīgais, kas bū-tu raksturīgs šajā virzienā, varētu būt priekšstats par ilgu putniem, kas jau paspējis kļūt bezgaurmīgs. Nevar teikt, ka laimīgi iecerētas būtu arī Sildega ilustrācijas, kas kaut kā nesaderas ar šo tik kon-krēto, maz simbōlisko dzeju. Ja tās un titulis būtu izrietējis no dzejoļa Maldīgās gaitas, tad jāsa-ka, ka tas tomēr krājumā stāv pārāk vientulīgs un tam-dēļ arī drusku neomulīgs, lai to pieņemtu par šīs dzejas raksturotāju. Tad jau tai daudz tuvāk va-rētu būt tituls — Ziemas vērtos, Gar bezdibeņa maļu, Izsapņotie sapņi. Arī plakatiskais vāks ne-liekas piemērots Skujiņas dzejas intimajam rakstu-ram.

Eriks Raisters

ALFREDA DZIŅUMA STĀSTS

Meži deg. J. Alkšņa apgāds, 1947.

„Abos Dūkšupes krastos savēlušies ēnainie alkšņi, purva bērzi un trauslie ložņu kārkli kā zaļi, milzīgi kamoli. Krēslainais mežs drūmi klusē, it kā radība būtu pamirusi pirmajās vasaras dienās. Tikai leļpus dzirnavu slūžām miegaini šalc izsiku-šie upes ūdeņi.” Tāds ir stāsta pirmais teikums. Ar to rakstnieks uzgleznojis fonu, uz kuŗa sāk ri-sināties darbība. Dūkšupes krastā ir Vāverāji: zem-nieku sēta ar dzirnavām, Apkārtne mežaina. Vā-

verājos iemīt īpats lauku mājas savdabīgums, kuŗā tēloti cilvēki ar dabai pieskaņotu dzīvi. Centra persona stāstā no pilsētas atbraukusi Lauma, viņas mīlestības pārdzīvojumus beigās sakāpinās līdz traģismam (tas gan psiholoģiski izlīdzinās), kas rada Jaunsudrabiņa Rasmus lielās mīlestības ciešanām Vēja ziedos. Lauma stāstā ienāk ar šādu teikumu: „Uz plata, sūnaina celma stāv balta, vasaras saules neskarta meitene un, rotaļādamās ar gaŗu riksti, bikli vēro svešo biežokni.” Sākās stāsta samezgloms, un Lauma iejūk starp pārējām personām. Vāverāju saimniece ir jauna atraitne, kas nav baudījusi savu jaunību un ģimenes laimi, izejot agri pie veca vīra. Viņas dvēselē sievietes nepiepildītās tieksmes kvēlo kā neapdzēstama uguns vasaras tveicē izkaltošā mežā, vajag maza vēja, lai uguns kļūtu par posta liesmu. Mežsargs Knuts ir iemesis, kāpēc liesmo Vāverāju saimniece Marga, deg kalpone Liēna, aizdegas Lauma, un šis uguns karstums kvēlina arī plaukstošo saimnieces meiteni Ernu. Ir karsta vasara: „dienas aizmirdz viena pēc otras kā liesmainas lāpas“ (32. lpp.), un dienām līdzī liesmo Vāverāju sievietes: divās no viņām aizdegušās asinis, Laumā aizdegusies pirmā mīlestība. Un viss stāsts kļūst par lielu gleznu, cilvēku likteņus rādot vienotus ar mežu degšanu. Kad Lauma vilusies: Knutam nav dziļas jūtu dzīves, viņš ir tikai juteklisks sievietes tvīcējs, melderis Jurgis raksturīgi viņai pasaka: „Sadedzis, sadedzis, skuķīt! Melni stumbri vien palikuši. Bet nebēdā! Gan atzels. Viss reiz atzel!” To viņš saka par izdegušo mežu, bet tas zīmējās arī uz Laumas dvēseles stāvokli, jo — „Patiesi, kaut kas ir sadedzis, kaut kas skaistāks un dārgāks nekā Vāverāju sils.” (72. lpp.). Un mežu degšana apliešmo visu stāsta personāžu. Tāds dabas un cilvēku kopgleznojums sevišķi interesants no kompozīcijas viedokļa.

A. Dziļuma izteiksmes līdzekļi nemeklēti, vienkārši, viņa dabas apraksti svaigi, piem.: „Ne vēju, ne mākoņu, tikai zilās debesis spoguļojas dzeltenajos gundegu ziedos.” (15. lpp.). „Vienīgi Dūkšupes ūdeņi pamazām izsīkst. Liekas, izkaltošais Vāverāju sils tos izdeģē kā karstuma izslāpīus milzu briedis.” Un lieliskais lietus dienu tēlojums stāsta beigās: „Izslāpusi zeme dzeģ un neatdeģeras. Tā alkst dzestrā mitruma kā sāpju pārmocīta māte līdzjūtīgu vārdu. Paldies Dievam, debesis neliedz savu svētību. Jau trešo dienu mākoņi neizkļūst. Tie kāpj arvien augšup no jūras un nogulst pār tāliem apvāršņiem, dzesēdami pārkarsušās dienas ar spirdzinātāju valmi. Tie apdeģē deģošos mežus un aplāpē putekļainos pelnus, tikai vietām vēl gausi kūp kūdras cīņi kā dziļas ievainojuma brūces.”

Nevar pievienoties jaunā literatūras vērtētāja V. Kalves spriedumam laikrakstā Latvijas, 42. nr., ka rakstniekam „viņa vājā pusē” joprojām ir mērķtiecīga veidojuma trūkums un neveiksmes izteiksmē. Tā spriest nozīmē neizprast Dziļuma māksliniecisko būtību. Viņa māksla vispār ir vienkārša, tāpēc īsta un liela arī ar to, kas pateikts tā, „kā cilvēki runā”. Dziļums stāv tālu no literārām konstrukcijām, no „ciņas par stāstniecību” un laikmetīgiem virzieniem un tēlo to, ko dzird, redz

un jūt. Viņš ir realists. Daba un dzīvu, nekonstruētu cilvēku dzīve ir avots, no kuŗa viņš smel savu darbu vielu. Stāsts, liekas, nav īstā forma, kuŗā šī viela pilnīgi iekļaujas, tāpēc A. Dziļuma darba fundamenti ir romāns, un ar lielu interesi gaidām viņa jauno sniegtumu šai episkās prōzas laikā. Daži fragmenti periodikā un rakstnieka paša liecinājums, ka viņš strādā pie gaŗāka darba, ļauj cerēt, ka tas nebūs ilgi jāgaida.

Jāpiezīmē vēl, ka A. Dziļums pēdējā laikā pasācis kopt pavisam jaunu novadu: viņš raksta dzīvnieku pasakas ar mūsu literatūrā vēl nepieredzētu māku (grāmata Sarkanaiss velns, Ceļā iespiestā — Meža Andrievs).

Grāmatas Meži deg vāku zīmējis Atis Grunde (kāpēc to nelasām rakstos?), tas ir izteiksmīgs.

V. Mežezers

JAUNO DZEJNIEKU ANTOLOĢIJA

Sāpes un cerības. Sakārtojis Arvids Eglītis. 1947.

Šī rotētā grāmatīņa, kas aptver 30 autoru, pavēdina uz dažām pārdomām. Vispirms jākonstatē, ka jaunajiem dzejniekiem emigrācijā trūkst vadības, trūkst kodola, ap ko tie grupētos un kas tos ievirzītu viņiem lemtajos uzdevumos, nemaz nerunājot par kādiem jauninājumiem vai nopietnākiem mēģinājumiem dzejas tehnikā. Ar to šī antoloģija atšķiras no citām, kas laiku pa laikam jaunajiem autoriem iznāca dzimtenē. Pie tās nav strādājis ne sakārtotājs, ne kāds citš no apdāvinātajiem debitantiem, kas būtu pratis tai piešķirt savu seju. Tāpēc tā arī nespēj dot nopietnāku ieskatu mūsu jaunajā dzejā, tās pirmajos sasniegumos, tendencēs un pasludinājumos. Tagad šī grāmata nav nekas vairāk, kā gadījuma kopā savestu autoru parādes šķērsgriezums.

Ja nu tomēr šis krājums mums jāpieņem kā visjaunākās latviešu dzejas raksturīgs dokuments, kādu tā vienīgi varējusi dot, tad tūlīt arī jāsecina, ka šī dzeja nav gājusi uz priekšu, bet atpakaļ. Bijām taču cerējuši, ka bargais, pārdzīvotais un pārdzīvojamais laiks radīs ne tikai jaunus dzejniekus, bet arī jaunu dzeju, kas naks ar īpašām problēmām, jauniem saukļiem, pasaules uztveri un skatījumu. Bet šajā grāmatā redzam, ka tā stāv kaut kur vidū starp tautiskajiem romantiķiem un Broča vai Birzmalnieka „kroņa” patriotismu. Tā vien liekas, ka no šīs dzejnieku plejādes būs grūti sagaidīt tā karoga tālāknešanu, ko pacēlis Jānis Medenis, Veronika Strēlerte, Vilis Cedriņš un Andrejs Eglītis u. c. Pārāk daudz šī antoloģija pieblīvīta veciem, sen apvazātiem vārdiem, piedrūzmēta banālām tēlojuma klīšējām, nevarības un žēlas gausāns pārskanēta, kuŗā gribot negribot jaušam to pašu, ko Linards Laicēns kādreiz tik raksturīgi nosauca par „nāvesbrēkulību”.

Negribas pārmest jaunajiem, ka viņu tematikā valda parastie dzimtenes un mīlestības motīvi, ar ko literatūrā ienācis vai katrs otrs iesācējs. Bet, ja šobrīd šiem tematiem pieiet tāpat, kā to darījuši tautiskie romantiķi, tad nopietni jājaūta, kā īsti ir šiem autoriem ar dzejas kultūru, ar viņu zināšanām, ar patiesu aicinājumu un sava uzdevuma izpratni?

Apstājoties pie atsevišķiem vārdiem, kas var modināt zināmas cerības, jāatskaita Arnolds Lūsis, kam nodarbošanās ar dzeju ir tikai vaļas brīžu nodarbība, Pauls Kalve, kam dzejnieka vārds vairs nav noliedzams, un Marija Urneža, ko pie jaunajiem vairs nevar pieskaitīt, Paliek vēl 27 autori, no kuriem pakavēsimies pie kādiem 7 vai 8.

Pirmie, kas vērs uz sevi uzmanību, ir Arnolds Apse, Valentīns Pelēcis un Marta Dobeļe. Apsem vairāki darbi, kas apliecina zināmu formas rutinu un varēšanu. Autors apzināti izvairās no banālām klīšejām un mēģina parādības tvērt, mērķtiecīgi ap tām centrējot tēlainības līdzekļus. Labākais darbs — Iecava, kur autoram izdevies rast vienkāršus un istus vārdus un gleznas novada sejas, lauku miera un vecā zemnieka rāmā soļa iejūtīgam raksturojumam. Tās pašas īpašības uzrāda dzejolis par Zemgali, episka rāmuma un miera pilns. Citos — iedvesmes mazāk, kļūmju vairāk, kaut vai tercīnās Prieks, kas iesākas stipri neveikli: „Mākonis rāms pār kalnu kāpa Zeme silta lietus slāpa Priebrīdusi, asnu pilna.“ Manā iztēlē šīs trīs rindas noteikti uzbur ko citu, vairāk kaut ko līdzīgu dzelkšņainam ezim, ne asnos sazūlušiem tūrumiem, par kādiem gribējies runāt autors. Un tālāk viņš savīknē vārdus par dzilnām, stirnām un dzērvēm, piedevām vēl par zelta rasu, kas liek saprast, ka autors nav pratis ar savu uzdevumu tikt galā, bet pāršojis tā sakot uz labu laimi.

Valentīnā Pelēci var nojaust kaut ko no tā paša spēka un romantiskā tvēriena, kas bija raksturīgs viņa brālim Aleksandram. Tikai Valentīns, šķiet, robustāks, arī drastiskāks, ne tik lirisks un sappāins kā pēdējais. Viņam tik būt oriģinālam un šaut ar visu pulveri. Tāda gara paraugs ir viņa Dzīras Annieņu kapsētā, kur dažos fragmentos laimīgi izdevies tvērt cinitāju jutoņu, sastopoties kapsētā ar miroņu kauliem un šķirstiem, bet nav izdevies atraktīties no liekvārdības un neskaidribas. Tas rāda, ka autors vēl neprot iedvesmu iegrožot, disciplinēt un vadīt ar nemaldīgu intūiciju. Pelēcis ir gandrīz arī vienīgais, kas mēģinājis vispārējā bēgu dzīves un dzimtenes lirikas gaudu dziesmā, kam atdekušies šie jaunie, rast savrupēju toni un izvērst savas vārsmas par ciņas dzeju, bet visur vēl pinas, diemžēl, tās pašas liekvārdības pinēkļos, kas nāk no neskaidras un jucekļīgas domāšanas un sava stila trūkuma. Tomēr spēka šim autoram, liekas, diezgan un varēšanu dos nākotnes pūliņi.

Dažkārt kam ar tā saukto pulveri vien bijis par maz. Par Pelēci domājot, nāk prātā 1926./28. g. jauno plejādē Kārlis vai Osvalds Osis, kas pārsteidza ar spēka pilnu drosmi, kādā dzejoli palaizdams kaut vai šādu rindu: „Uz maniem izsmūkapiem naktīs vērsi mauj“, bet drīz vien izsmēlās un apsika. Tā bija meklēta oriģinālitate, ārēji efekti, kas ātri izdeg tāpat kā svirstoša raķete gaisā.

Martas Dobeļes vārmās jūtams savs svaigums. Viņa pūlas sajūtām sameklēt nenodēldētus vārdus un rūpējas par zināmu vārsmas vijīgumu un mūzikālitate. Taču līdz patiesai skaidrībai viņas darbi

vēl neprot nokļūt. Skumja romance un Melodija tomēr rāda, ka viņai der strādāt un meklēt, lai pilnīgi izteiktu savu īpatību. Dobeļe, cik liekas, labprāt dziedātu par mīlestību, tikai laikus jābrīdina neiet to ceļu, kādu iet vairums šodienas dzejnieču, kam visa mīlestība vienīgi skaistos vārdos. Lai nu Dobeļei izdotos reiz rakstīt īstu, neizskaistinātu mīlestības dzeju, jo tāisni ieviesusies izskaistināšana, kas tomēr nespēj noslēpt īstu jūtu trūkumu, ir šis dzejas lielākā nelaime mūsu dienas.

Šis tas no dzejas, kaut arī nevarīgi, pazib vēl Kārļa Kurbada, Jāņa Sudrabiņa, Arnolda Jaunzema, Gunāra Saliņa un Valda Akota vārmās. Ja viņi grib cerēt uz panākumiem, jāizvairās no trafare-tisma, jāmeklē jauni temati, savs stils, jāiedves vārdiem dzīvība. Vai viņiem izdosies atrast iesnau-dušos fantāziju, spārnāt sevi un rast istos dzejas avotus, to rādīs turpmākie pūliņi.

Vispār šī antoloģija neliecina par radošas fantāzijas bagātību. Tāpēc arī daudzi spiesti apreibināties vienīgi ar jauki skanošām, bet patuķšām frazēm. Un tāpēc arī tik daudzi meklē glābiņu māvītātē vai idillē. Bet kā gan ar mūsu laiku un šīs pašas antoloģijas virstematā sāpes un cerības saderas šīs frazes un naiivs idilles, par to nav padomājis ne autors, ne sakārtotājs.

Redzot to, ko šie autori noturējuši par dzeju, pārdomas rodas vēl kādā citā virzienā. Vajadzīga patiesa oriģinālitate, laba skola un dzejas kultūra, lai tagad kļūtu par dzejnieku un rastu savu vietu mūsu izsmalcinātājā un augstu līmeni sasniegušajā lirikā. Tas laiks, šķiet, pagājis, kad dzejnieks varēja būt apdāvinātāks lauku puisis, amatnieks vai tautskolotājs. Pēdējos divdesmit gados arī latviešu dzejas amats pārgājis akadēmiski izglītotu dzejnieku rokās, kam dziļa un vispusīga kultūras izpratne, plašas literāras zināšanas un piedevām vēl nenoliedzams talants, kādi ir pašā sākumā pieminētie dzejnieki, kas mūsu dzejai mācējuši dot ko būtiski jaunu. No viņu dzejas tad arī sākams tālākas dzejas attīstības gājiens. Viņu sasniegumi gribot vai negribot jāapgūst arī visjaunākai dzejnieku audzei. Vai tas būs iespējams autoriem ar tautskolas un vidusskolas izglītību un zināšanām, ļoti jāšaubās.

Šai antoloģijā no visa teiktā varbūt atradīsim vienīgi dažus vēl neapjaustus mēģinājumus. Tāpēc arī tik maz paliek prātā, tik maz aizkustina un liek pārdomāt. Pavisam neattaisnots paliek antoloģijas pretenciozais tituls, jo labākais, kā redzējam, nebija rakstīts par Sāpēm un cerībām, bet par mīlestību, dzimtenes laukiem, dabu. Isti laikmetīgā dzeja palikusi Broča vai Birmalnieka līmenī, kad tie mēdza nodot savu ārtavu „krona“ pozitīvismam. Sākt no vietas, kur viņi apstājās, kaut arī tiem izdevusies dažāda laba skanīga dziesmiņa, nozīmē neapzināties uzdevumu un misiju, kāda šodien piederas mūsu dzejai, nozīmē vēl nedzimušiem nodot sevi aizmirstībai un noslīdēt beidzot tani zvērīnāto diletantu līmenī, kas jau tā sagādājis gana rūpju mūsu dzejas auklētājiem un sargātājiem.

Eriks Raisters

Authorized by EUCOM HQ Civil Affairs Division 14 July 1947. AG 383.7 GEC—AGO
Latvian Educational Magazine CEĻŠ — The Way.
Responsible Editor Valdis Mežezers, (13a) Würzburg, Latvian Central DP Camp.
Redaktori: prof. Dr. phil. L. Bērziņš un V. Mežezers.

Printer Konrad Triltsch, Druck- und Verlagsanstalt, Würzburg, Fasbenderstrasse 2.